

naše planine

11-12

1972

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

REVIIA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 30 dinara (za inozemstvo 4 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 7 dinara (za inozemstvo 1 USA dollar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 301-8-2231). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH (10102-678-710). Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb.

GODINA XXIV

NOVEMBAR—DECEMBAR 1972.

BROJ 11—12

S A D R Č A J

Dr Željko Poljak: Misli o planinarstvu	253
Velibor Stanišić: Vječita pješadija	257
Ante Rukavina: Samo koraci šušte Raminim koritom	259
Trajko Ribarović: Na Rili i Pirinu	263
Ante Margetić: U Donjim Rožanskim kukovima	267
Ing. Srećko Božičević: U posjet prijatelju	269
H. Čaušević: Dileme oko jedne osamdesetgodišnjice	273
Aleksandar Panov: Alpsi meteorolozi u Sarajevu	278
Tone Strojin: Sto je to fobija dubine?	279
Uzeir Beširović: U kanjonu Tare i Pive	280
Josip Bačić: Jakov Trifković	282
Ante Rukavina: Na Vidovu goru uzalud	283
Antun Petković: Planinarstvo u Slavoniji	285
Iz literature	291
Orijentacijski sport	292
Prvenstveni usponi	293
Vijesti	296

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI:

Foto: Branko Šeparović

Ruše planine

GODINA XXIV STUDENI - PROSINAC 1972 BROJ 11-12

Misli o planinarstvu

Dr ZELJKO POLJAK

ZAGREB

Što je planinarstvo, kakva nam je korist od njega, koja mu je ideja vodilja, zašto planiramo i što tražimo u planini — sve su to pitanja na koja planinari odavna pokušavaju dobiti ispravan odgovor. Međutim, jedinstvenog odgovora nema niti ga nikada ne će biti, jednostavno zato jer svatko ima pravo na svoju vlastitu predodžbu o planinarstvu. Ne postoji i ne može biti »službene« planinarske ideologije, pa niti pravila za planinarenje koja bi regulirala planinarsku aktivnost kao što je to npr. u raznim sportskim granama. Svatko može imati svoju vlastitu planinarsku »ideologiju«, a ona ovisi o intelektualnim osobinama, kulturnoj razini i psihičkoj gradi pojedinca. Ipak, većina onih koji su razmišljali o ovim pitanjima služu se da planinarstvo nije sport i da je u njemu bitno psihičko a ne fizičko doživljavanje i da je osobita vrijednost planinarstva u tome što se tu fizičko i psihičko djelovanje idealno dopunjavaju.

Zanimljivo je da se hrvatsko planinarstvo u svom prvom razdoblju, u prošlom stoljeću, razlikovalo od istovrsnih pokreta u drugim evropskim zemljama, premda je baš iz njih došao poticaj osnivanja naše prve planinarske organizacije (1874). Dok je tamo planinarski pokret u prvom redu težio k osvajanju vrhova i uživanju u ljepotama planinskog

pejzaža, kod nas je planinarsko djelovanje bilo obogaćeno smišljenim usmjeravanjem prema istraživanju prirodnih osobina naše nedovoljno poznate zemlje, dakle k znanstveno-istraživačkom radu. Značajan je podatak da je Hrvatsko planinarsko društvo osnovano u isto doba kada i Zagrebačko sveučilište i da su gotovo svi prvi profesori na novom Sveučilištu bili članovi HPD-a. Od prva 34 rektora ravno 25 bili su članovi planinarske organizacije.

Sabirajući građu za svoj članak »Naši sveučilišni profesori planinari« (NP 1964, 247) utvrdio sam ne samo da je među njima bio neobično velik broj planinara, nego da su oni vrlo često nastojali i motivirati ovu svoju sklonost. Pribilježio sam tom prilikom niz citata iz raznih njihovih članaka i putopisa. Kako se radi o temi koja je u vijek aktuelna, bit će korisno da te citate (sredene po abecednom redu autora) iznesemo pred naše čitaoce.

Citati su napisani u rasponu od 60 godina i zanimljivo je pratiti razvitak planinarske misli kroz to dugo razdoblje. Čitajući ih, bez sumnje ćemo zapaziti i danas vrijedne misli i, ako ništa drugo, neka nas one potaknu da i mi o njima razmislimo.

Nije planinaru glavni cilj, da se što prije uspne na pojedini vis. Na putu kroz planine zaokupljaju njegov duh razne zanimljivosti. Na svakom koraku ima on prilike da promatra nove promjene u prirodi.

Milan Anić, profesor dendrologije na Šumarskom fakultetu (Hrvatsko planinarstvo i šuma. »Hrvatski planinar 1937, 165.«)

Planinarstvo je sasvim razumljivo nastojanje, koje ima svoj korijen duboko u onoj nikada ugasloj, nikada zasićenoj iskonskoj težnji čovjekovoj za uvijek novim nepoznatim.

Karlo Bošnjak, profesor botanike na Filozofskom fakultetu (Na nepoznatim i poznatim stazama u Crnoj Gori. »Hrvatski planinar« 1932, 142).

Zelio bih da podsjetim na unutarnju vezu, koja postoji između planinarstva i cijelog kulturnog rada. Ovakav rad oduševljava planinara za upoznavanje istine i ljepote, a ove opremenjuju čuvstva. Između planinarstva i kulturnih društava postoji uska veza kao i sa radom književnika, pa ne mogu a da ne konstatiram, da je jedan dio naših književnika bio među prvim osnivačima HPD-a.

Albert Bazala, profesor filozofije na Filozofskom fakultetu, predsjednik Jugoslavenske akademije, kao predstavnik Društva hrvatskih književnika na kongresu HPD-a 1924. godine (prema zapisniku kongresa objavljenom u »Hrvatskom planinaru« 1924. godine str. 148).

Nije bitno u jednom ideološkom pokretu, a samo kao takvog i možemo shvatiti bit planinarstva, da li se netko kreće planinama zimi ili ljeti, da li njima prolazi označenim ili izgrađenim ili i neoznačenim i neizgrađenim stazama... Bitan je odnos čovjeka prema prirodi, njegov odnos prema drugovima koji ga na takvima putovima prate, uopće odnos prema ljudima s kojima se na svojim putovanjima susreće, čeličenje vlastite volje i odlučnosti u borbi sa prirodnim snagama, ukratko: unutrašnje doživljavanje i izgradnja vlastitog karaktera u odnosu prema silama prirode i ljudima koji ga okružuju.

Branimir Gušić, profesor otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu, akademik, prvi predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske (u književnom prikazu izdanja Zgaga — Gropuzzo: Kroz visoke planine. »Naše planine« 1953, 51).

Neko neopisivo voljko čuvstvo se rada čovjeku, kada jeiza naporna puta nogom stao na vrh planinskoga orijaša.

Dugo sjedah sav zaronjen u taj prekrasni vidik. Oko mene vladaše blaženi mir. I sve te neprispodobive divote u tom miru potpuno uživah, te me obuzima neka neobična slast, da ih mogu uživati, neki ponos da imadem snagu domaći se tih krasnih visina, gdje je duša toliko mirna i tijelo tako lako. I gledajući sve to i ēuteći sve to zaokupi me želja što više boraviti u tim predjelima i na tim visinama, pa znam, da će me one uvijek mamiti i da nijednog ljeta neću moći odoljeti, da ne podem do njih.

Miroslav Čačković, profesor kirurgije na Medicinskom fakultetu (Dva uzlaza kraj Ortlera. »Hrvatski planinar« 1904, 1; Suldén. Isto 1905, 17).

U prvome redu je dakle čisti užitak prirode, koji nas u gore mami i oduševljuje, a nema sumnje, da se sa širim vidikom ne samo srce širi, nego i razum bistri i ina čuvstva pobuduju.

Razvoj planinarstva u kojoj zemlji može i mora nam služiti kao mjerilo za kulturu dočnog naroda.

Lazar Car, profesor zoologije na Filozofskom fakultetu (Planinarstvo i životinje. »Hrvatski planinar« 1898, 17).

Tradicija hrvatske planinarske aktivnosti neosporno je velika. Krstareći uzduž i preko našim planinama planinari-prirodoslovci mnogo su pridonijeli točnjem upoznavanju domovine i općem podizanju naše kulture, i ne bi bilo u skladu s naprednim učenjem i marksističkim pogledom na svijet, kada tu svjetlu, časnu i pozitivnu tradiciju ne bismo poštivali i njome se koristili.

Vladimir Blašković, profesor geografije na Ekonomskom fakultetu (Planinarske marginalije u početku 1952 godine. »Naše planine« 1952, 1).

Planinari mogu pribратi, a doista i pribiru, skupocjenu građu za različne grane znanstvene botanike, koja u njima s pravom vidi pregaće i sutrudnike svoje.

Antun Heinz, profesor botanike na Filozofskom fakultetu, akademik (Planinarstvo i botanika. »Hrv. planinar 1898, 10).

Svi naši prirodoslovci bili su na Risnjaku, a uz njih velik broj stranih istraživača iz različitih krajeva svijeta. Ja sam Risnjak upoznao još pred tri desetljeća, i stalno nalazio u njemu nove i nove probleme. On će biti skupocjeno naslijede našem potomstvu, koje će u njemu upoznavati velike zakone Prirode, oduševljavati se njegovim ljepotama i crpsti stalne poticaje za svoje umjetničko i naučno stvaranje.

Ivo Horvat, profesor botanike na Veterinarskom fakultetu, inicijator osnivanja Nacionalnog parka Risnjak (Risnjak predložen za nacionalni park. »Naše planine« 1952, 251).

Planinarstvo u savezu s geografijom uzdiglo se iznad nivoa običnog sporta, te ga je njegova estetska i znanstvena vrijednost sačuvala od udresa, koji zapada mnoge prolazne mode. Planinarstvo je postalo u savezu s geografijom važan i ugledan faktor u modernom životu. Ono je svojim djelovanjem preobrazilo lice cijelih zemalja a sižući i preko granice Evrope izdašno je potpomagalo proširivanje našega geografskog znanja. Ne samo znanost nego također i njena pedagoščka uporaba rado se oslanja o planinarstvo te se njime služi kao važnim odgojnim faktorom. Komu je god u nas stalo do napredovanja opće naše naobrazbe, a napose geografske znanosti, poslužit će i napretku našega naroda, ako potpomogne planinarstvo.

Hinko Hranilović, profesor geografije na Filozofskom fakultetu (Planinarstvo i geografija. »Hrvatski planinar« 1898, 6).

Kao ljubitelj prirode čvrsto želim i nadam se, da je nadošao čas, da se otvore vrata velbitskog raja, jednog od najljepših, ali teško pristupačnih planinskih područja naše domovine.

Branko Kesić, profesor higijene i socijalne medicine na Medicinskom fakultetu (Dabri i susjedna sela Srednjeg Velebita. Izdanje Jugoslavenske akademije, Zagreb 1959, 131).

Zeliš li uživati čari svemira i prirode, tad se uspi na Veliku Kapelu. Zatravljen i iznenaden gledaš i usvajaš krasote svoje domovine, a što više ispituješ i čitaš u knjizi veličanstvene prirode, koja je pred tobom širom rasklopjena, sve ti se to više srce mlađi, sve te to više obuzima radost, užit, zanos za tvoju rodnu grudu; samo gledaj, motri, slušaj, saberi se, pomno čitaj u knjizi naravi, uživaj gorskog zraka i planine!

Vjekoslav Köröskenyi, nastavnik Pravnog fakulteta (Pozdrav domovini s Velike Kapele. »Hrvatski planinar« 1901, 1).

Nema sumnje, u dvadesetom vijeku čekaju i velike i male narode nove teške zadaće, nove i uporne borbe. Ni naš hrvatski narod te zadaće i borbe neće i ne mogu minuti. Svako srodstvo, koje će ga u toj borbi tješiti i krijepliti, koje će mu plemeniti ponos dizati i volju čeličiti dobroće mu doći. Među tim sredstvima jedno je od najodličnijih ljubav spram planina rodnoga kraja, u planinama i

planinarstvu naći će sinovi i kćeri naroda svega, što im treba u teškoj borbi za život. Ako se bude ova važna spoznaja, dosada već utvrđena iskustvom drugih naprednijih naroda, da je planinarstvo blagotvorna moć u životu ljudskom, u dvadesetom vijeku sve više širila po hrvatskom narodu, bit će mu lakše svladati sve poteškoće i pobjednikom izaći iz borba, koje ga čekaju.

Oton Kučera, profesor matematike na Šumarskoj akademiji (Osrt na prvih četvrt vijeka Hrvatskog planinarskog društva. »Hrvatski planinar 1900, 97).

Ne sastoji se planinarstvo samo u priređivanju izleta, u svladavanju vrhova i u sportskom natjecanju: u planinarstvu može svatko naći i mogućnosti za najrazličitije doživljavanje i za intenzivniji duševni rad. U tome je možda baš i ona, često puta skrivena, vrijednost planinarskog pokreta.

Fran Kušan, profesor botanike na Farmaceutskom fakultetu, urednik »Hrvatskog planinara« (Na početku 1939. »Hrvatski planinar« 1939, 1).

Dužnost je bila svih onih, koji se bave prirodopisom, da što više sudjeluju kod skupnih izleta, podržaju, nijete živo zanimanje za predmete prirode. Sada, kada se osnivaju učeničke družbe za izlete, pruža se dobra zgora uplivati na budući podmladak planinarstva. Neka nam je priroda svima zajednički izvor užitka.

August Langhoffer, profesor zoologije na Filozofskom fakultetu (Planinarstvo i prirodopis. »Hrvatski planinar« 1914, 114).

Je li puki slučaj, što je dvadesetpetna godišnjica Hrvatskog sveučilišta pala gotovo u isto doba, u koje i dvadesetpetna godišnjica Hrvatskog planinarskog društva? Ta tobože slučajna izvanjska zajednost doziva nam u pamet, da ima i nutarnje sveze među sveučilišnom te srednjoškolskom nastavom prirodopisnom i među svrhami planinarstva.

Franjo Marković, profesor filozofije, književnik, akademik (Planinarstvo te sveučilišna i srednjoškolska nastava. »Hrvatski planinar« 1900, 122).

Hrvatsko planinarsko društvo pokazalo se kao čvrsta organizacija, kojoj je uspjelo u ovo pedeset godina, da ulije među tisuće ljudi smisao za prirodne ljepote...

Ivo Pevalek, profesor botanike na Sumarskom fakultetu (Iz referata »Gojenje i zaštita planinske prirode« održanog na Kongresu HPD-a 1924. godine, a objavljenog u »Hrvat. planinaru« 1924, 161).

Neima dvojbe da ćemo planinarskim pokretom dobro uspjeti, a da će takovo društvo od značna upliva na kulturne naše odnošaje biti. Iz ljubitelja prirode lahko izniče prirodoslovac strukovnjak.

Gjuro Pilar, profesor geologije, inicijator osnutka Hrvatskog planinarskog društva (u pismu koje je uputio Budi Budislavljeviću, 22. listopada 1874. godine, a koje je objavljeno u članku B. Budislavljevića: Kako je postalo hrvatsko planinarsko društvo. »Hrvatski planinar« 1898, 41).

Sasvim je nepotrebno i beskorisno današnje planinarstvo nastojati definirati kao djelatnost negdje između sporta, tjelesne kulture i rekreacije. Njega treba shvatiti kao duboko prijateljstvo, privrženost i ljubav gradskog čovjeka prema prirodi izvan gradova u najširem smislu.

Mihajlo Pražić, profesor otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu (Što je planinarstvo. »Naše planine« 1962, 220).

Vidjeti horizont, koji u sebi ima raznolikost oblika zemlje, obilje boja, sadržaj prošlih vremena, djelo ruku ljudi, takav horizont je nagrada za trud, koji smo uložili da dodemo do visoke točke brijega i zrenika; on postaje divna lekcija iz geografije, fitogeografije, historije, koje se sjećamo kroz čitav život. U takvoj lekciji uživamo mi sami, o njoj rado i s ponosom govorimo drugima; k njoj opet idemo kao k lijepoj slici, u kojoj estetski i racionalno uživamo. Kako su divne ekskurzije na planinske vidike!

Ivo Rubić, profesor geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu (Sa Božavske Kapele. »Naše planine 1952, 29).

Izmučena i izmorena čovječja duša, razočarana u svojim nadama, a željna sunca, svjetla i života, vraća se natrag prirodi. Tako imademo tumačiti nagli razvoj planinarstva poslije rata.

Za razvitak jednog svestranog planinarstva imademo u našoj domovini sve preduvjete, ovisi dakle samo o nama, kako ih budemo znali iskoristiti.

Stjepan Szavits-Nossan, profesor geotehnike na Tehničkom fakultetu (Hrvatska planinarska izložba u Zagrebu 1922. »Hrvatski planinar« 1922, 6).

»Hrvatsko planinarsko društvo« smatrajući da mu je zadaća upoznati svekolike dijelove naše domovine u pogledu planinarskom i pružiti prijateljima krasne prirode, da se na rođenoj grudi s njome upoznaju, odlučilo je svoj dosadašnji djelokrug proširiti. Da se to postigne potrebno je, da se prije svega upoznaju planinarske prilike pojedinih krajeva, što će i od materijalne koristi biti pojedinim mjestima, a i vanjski će svijet da lakše upozna te lijepe, ali još nepoznate zemlje.

Milan Šenoa, profesor geografije na Filozofskom fakultetu (Naputak za sabiranje građe. »Hrvatski planinar« 1898, 25).

A istom gordi Velebit! Uspni se na vrhunce njegove, pa te eto nebu pod oblake. Tu u čistom zraku pusti oko, da ti pase po vrletnim liticama, pusti, da ti duša uživa u preslatkom milju...

Kamo god se okreneš, svagdje med ovim kamenim gorostasima osjećaš nešto ugodna, nešto što ti misli zanosi — osjećaš se sretnim.

Fran Tučan, akademik, profesor mineralogije i petrografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, tajnik HPD-a (Velebit i susjedne planine. Vjenac 1910, 139. Zagreb).

Glavni i zajednički nam je cilj istraživanje prirodnih ljepota; vi to činite srcem i oduševljenjem, a mi umom. To se vrlo teško dade odijeliti, pa zato nije čudo, da su prvi planinari HPD-a bili naši najzaslužniji prirodoslovci. Prirodne nauke i planinarstvo u takvoj su vezi, da su prirodoslovci i danas u velikom broju u vašoj sredini.

Vale Vouk, akademik, profesor botanike na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu (1924. kao delegat Hrvatskog prirodoslovnog društva na proslavi 50-godišnjice HPD-a).

Vječita pješadija

VELIBOR STANIŠIĆ

BEOGRAD

Stari je aksiom vojne doktrine: zemljište je osvojeno tek onda kada ga zaposjedne pješak. Stara je i deviza mnogih putopisaca: jedino istinsko putovanje je putovanje pješke.

Ošamućeni tempom tehnizacije života i često neugodno iznenadeni privrednom i turističkom ekspanzijom u doskorašnje rezervate tištine, suočeni sa narušavanjem ambijenata i remećenjem prirodne ravnoteže kao svjetskim procesom, skloni smo da ponekad konstatiramo kako se i planinarstvo »povuklo« sa mnogih područja. Zapaža se — sa razlogom — kako je sve manje napornih, dugotrajnih pješačkih tura preko planina svih težina i profila. Primjećuje se, zapravo, razdvajanje formalno organiziranog planinarstva na dva suprotna pola od kojih jedan predstavlja njegovu degeneraciju i svodi ga na puku pasivnu prisutnost u zelenoj okolini, a drugi samoizoliranje u neku stvarnu ili umišljenu elitu čiji se prostor djelovanja sužava na najviše mase, a interes na svjetsku, domaću ili lokalnu top-listu smjerova ili ličnosti koje su u modi.

Oneraspoloženi takvim stanjem, ne vidimo ponekad kako se klatno tog općeg raspoloženja periodično kreće tamo i amo i kako povremeno jača tendencija »bijega u prirodu, manje ili više uspješnog i realnog. Ne primjetimo tako ni sasvim »planinarsku« činjenicu da svakodnevno toliki mladi ljudi (najčešće izvan redova planinarske organizacije) prelaze duge puteve starih seoba i ratova, sade goranske šume, izvode svoja izviđačka natjecanja i igre, i to na prostorima koje su čistunci skloni otpisati sa liste planinarski zanimljivih područja.

Ako je tačno da je za planinarski doživljaj važno prije svega ono što sam čovjek dolazeći u planinu donese u sebi, a manje ono što tamо objektivno postoji, onda je vjerojatno tačno i to da on sam, svojim ponašanjem, može jednu sredinu doživjeti ili ne doživjeti kao planinu (razumije se, ako ima minimum prirodnih pretpostavki tj. ako se radi o neurbaniziranom i neravnom prostoru).

Drugim riječima — da bi uopće neki kraj mogli smatrati planinom, valja po njemu putovati pješke. To je prepostavka koja nam tek daje pravo da kritički ocjenjujemo umjetnost takvog konkretnog čina. Rasudivanja sa terasa hotela, iz kabina uspinjača ili iz drugih prevoznih sredstava nisu upotrebljiva za ovu temu.

Ne može se, sigurno, poricati izvorna ljepota zabačenih predjela, niti ma i za trenutak izgubiti iz vida istina, da je planinarstvo nastalo i da će biti i dalje to što jeste

zahvaljujući postojanju »pravih« visokih planina i nepristupačnih stijena, kao i onome što je pionirsko u čovjeku i što ga nagoni da okuša šta može i smije. Ali, to nije razlog da se ne krene pješke i ka skromnijim ciljevima, ka brdima koja sama za sebe možda nikad ne bi predstavljala privlačan objekt, ali koja povezana u nizove u jednom danu kumuliraju triglavskе visine i — sa svim onim što se nalazi na njima i oko njih, što postoji ili što je talog povijesti — pružaju doživljaj fizičkog i duhovnog očišćenja.

Vinodolska greda

Jednog od dana koji ne obećavaju da će se u njima dogoditi nešta vrijedno spomena, išao sam bez posebnog cilja brdima koja dijele Vinodol od obale. Pod učestalim udarima bure bijelile su se kreste na valovima tamnomodrog mora u Kanalu. S one strane prepoznavao sam neke manje visove u kamenoj pustoši Krka i Obzovu kako dominira otočkom. Najprije sam došao na Vraničinu (199 m), prvo uzvišenje idući od Novoga ka sjeveru, a onda sam, u slijedećem satu hoda, dosta izgreben od svakojakog bodljikavog gustog rastinja, a gotovo bez ijednog dijela kakve planinarske odjeće ili obuće, dospio do Svetog Jure na narednom uzvišenju.

Crkvica je napuštena i polako se utapa u krševiti teren iz koga je i nastala. Vidi se da je nadležna župa od nje digla ruke, a da nije udostojena pažnje zavoda za spomenike. Vjerojatno je novijeg datuma i bez nekog značenja.

Malo po strani, iz kamenjara čuh ljudski glas. Čovjek, ledima okrenut meni, šćućurio se u zavjetrini i govori sam sa sobom. Tek kad mu nazvah dobar dan, on se okreće i ugledah mu u ruci »toki-voki«. Ne, reče on, pošto me je ipak odmjerio od glave do pete, nisam ga uznemirio ni u kakvom poslu, a šetati je ovdje, razumije se, slobodno. On tu samo dežura, kao i mnogi drugi po okolnim visovima, čuvajući šumu i šikaru od požara. Mnogo je lani bilo požara — kaže s uzdahom.

Sklonismo se između kamenih blokova i ostadoh tu neko vrijeme. Udarci bure učestaše. Moj novi poznanik mi pokaza sve bri-birske zaseoke i otprilike mjesto gdje bi bila Pančićeva rodna kuća. Onda mi naznači i put u Bri-birsku šumu za slučaj da narednih dana krenem tamо.

Ostavih osmatrača i spustih se — po nekakvom starom, zarasлом putu po kome poslije davnašnjih procesija od Selca i Bri-bira do Svetog Jure teško da je iko išao — na

sedlo preko kojeg asfaltna cesta povezuje ova dva mjesta.

Poslije toga me dobra staza za dvadesetak minuta odvede do spomen-ploče, do mjesta na kome je Rade Končar, pred samu navalu crnih košulja s one strane Rječine, držao savjetovanje sa komunistima ovog kraja. Uvidjeh da me ova staza ne će odvesti na bilo, te kroz čestar, po cijenu mnogih uboja i ogrebotina, ponovo izgurah na zaravnjeni greben i sve polako, preskačući po škarpama, prevalih tri visa i na četvrtom (Drenin, 380 m) dostigoh najvišu tačku ove grede, od koje se ona ponovo spušta do prodora Dubračine između Triblja i Crikvenice.

Poplaših nekoliko zmija na samoj vršnjoj gomili kamenja i sam se dobro prepadoh. Ipak, ostadoh neko vrijeme. Nebo postade suro iznad Kapele. Na moru se smjenjivalo sunce sa sjenama putujućih oblaka.

Ovdje krš miruje. Neprohodna šikara i sitnogorica potpuno je posljednjih godina savladala nebrojene napuštene parcele vinoograda i maslinjaka. Tek kada se zade u taj čestar, vidi se koliko treba usput preskočiti još čitavih kamenih zidova. Narod je digao ruke od loze i maslina i sišao na obalu i u gradove, idući za lakšim i sigurnijim hlijebom.

Citavo vrijeme trajekt kao šetalica na satu odmjerava polusatna razdoblja, praveći put do Šila na Krku i natrag. Silazim ka nešto niže postavljenom seocetu Ledviću, odakle će me cesta dovesti do Crikvenice.

Još se ne čuje huka sa Magistrale, ni žamor sa plaža. Još se može uživjeti u vrijeme i u prizor koji su davno, davno vidjeli naši kosmati staroslavenski preci kada su jednog lijepog dana, izišavši iz nepreglednih šuma na ove posljednje primorske visove, prvi put ugledali do tada nevideni prizor i osjetili praiskonski zov velike slane vode.

SUVOBORSKI PUT

Pozna je jesen, pa se razdanilo oko sedam sati. Iskočili smo iz autobusa na raskršcu u Srezojevcima, nedaleko od Gornjeg Milanovca. Ići ćemo Suvoborskim putem, po bilu između rječica Dičine i Graba do najviših dijelova Suvobora i na drugu, sjevernu, kolubarsku stranu. Sasvim je slab mraz, ali kada se izide iz zagrijanog prostora mora se brzo hodati i nas dvojica niti dva sata ne trošimo, a za nama su već Brkovića glavica, Krševi (712 m) i posljednja najviša imanja raštrkanog Teočina.

Volim stare karavanske i vojničke puteve. Istina, po nekim od njihovih trasa izvedeni su novi, automobilski. Neki, kao ovaj, ostali su napušteni od svjetskog prometa i po njima samo domoroci provlače svoja spora volovska kola ili izgone stoku do udaljenih pojata.

Kroz smrznuto blato proviruje nekakva stara kraldrma.

Najveći dio dana trošimo izlazeći na Danilov vrh (839 m) i glavni vis Suvobora (864 m) sa nekim susjedima, te se tek oko podne pred nama otvara široki prostor na kolubarskoj strani gdje se spuštaju kose i povijarci — pozornica jedne od najvećih bitaka prvog svjetskog rata. Sa uzbudnjem, koje se uvijek ponavlja, ma koliko puta krstarili preko starih već jedva primjetnih rovovskih profila i vatrenih položaja, promatramo neko vrijeme sumorni jesenji predio oživljen nešto malo svježom zelenom bojom novih kompleksa bijelog bora po Šiljku i okolo njega. Usnule bačje na ravnoj gori. Gola brda prema Grabu — gotovo kao neki detalj sa površine Mjeseca.

Dok nastavljamo nizbrdo ka sjeveru, nebo se smraćuje. Kiša sa susnježicom nas zasipa dok smo prešli Vulovaču (582 m), ali srećom oblak okreće na drugu stranu i mi već dosta prošušeni upadamo među prve kuće sela Struganika.

U zaseoku Mišićima strogim nas pogledom ispraća Vojvodino poprsje gledajući negdje preko nas u maglenu dolinu, kao da se njegovi streljački strojevi tamо negdje hitro prebacuju naniže kosama Ambarine i Kamalja. »Situacija je dobra. Oni se povlače...« — kažu da su mu to bile posljednje riječi, na samrti, više godina poslije rata.

I mi brzo, gotovo trkom, kao da progonimo nekoga ili neko nas, savladavamo zadnjih nekoliko kilometara toga legendarnog, džombastog puta, povlačenja i napredovanja, muka i slave, i u sam mrak izlazimo na asfaltni put iz Ljiga.

Ostaje nam još pola sata šetnje do Mionice. Pomrčina. Mjesec se samo nazire kroz oblake. Mirište na snijeg, mora da je pao gore na Divčibarama.

Koliko je daleko onaj jutarnji sat kada smo krenuli sa takovske strane!

I tako planinari žive svoj život i prelaze svoje, drugima često neobjašnjive, puteve. Kao neizbrisive svijetle slike i kameni — medaši u njihovom vijeku, u sjećanju im stoje dani kad su stupali na četiritisućnjake ili prolazili kroz čuvene stijene.

A između takvih dana, ta vječita pješadija našeg doba, upućena je često na to da u serijama »osvaja« male i srednje visove, šumovite glavice, vinogorja, brda s idiličnim crkvicama ili starim gradovima, nižući kilometre poljskih i šumskih puteva i ispunjavajući tako razdoblja između uspona u carstvu rijetkog zraka i čudesnih strmina snijega i leda.

Samo koraci šušte kroz Ramino korito

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Kada se iscrpe sve teme i kad razgovori zastanu, kada oči tromo promatraju okoliš, samo koraci odzvanjaju velebitskim stazama. Kao što kapi znoja putuju niz lice a krv strui kroz nabrekle mišiće tako isto kuljavu ideje i misli o ovom našem Velebitu, o onome što je poznato i ostalo u sjećanju kao slika ili tvrda zbilja umora ili o onome što se kroz maštu razigrava i raste i raste kao plima nada i želja za nečim što je daleko, o čemu se priča i čita u starim knjigama i još starijim zapisima — a ono se nalazi u blizini. Možda odmah iza prvog brijege, iza prijevoja ili nekog magličastog oblaka u daljini. A kada ideja isklije, već se pronalaze kandidati, neka družina hrabrih srđaca koja kreće za zaboravljenim stazama.

Tako je nikla ideja: Ramino korito u južnom Velebitu između Oštarija i Sugarske dulibe. Zaboravljeno i malo opisano, i tko mu dade ime, kada i kako ga proći. Malo je o tome svemu znano i zato ga treba proći da se znade barem donekle ima li kakovih prohodnih staza ili nema nikakva puta. U Poljakovu Planinarskom vodiču iz 1929. godine na strani 194. kaže autor o njemu: »Ramino korito je dugodolina duboko uvaljena, sa strmim i prašumom obraslim bočinama. Na karti je prikazana suviše pitomo, jer je to naprotiv silno divlji kraj pun nizova ponikava, između kojih prolazi nogostup, pun nebrojenih izvala, preko kojih valja prelaziti i provlačiti se, što sve u velike otečava napredovanju planinaru.« Specijalna karta 1:50.000 kazuje nešto više i prema njoj se čini da je taj niz ponikava dugačak oko pet kilometara, a širok jedan do dva kilometra. A vodič »Velebit« Željka Poljaka iz 1969. godine govori još manje o njemu što nije ni čudo kad baš nitko ne prolazi tim starim stazama. Izgleda, sudeći po literaturi, da je još prije 50 godina Ramino korito napušteno i od stočara i drvosječa radi svoje udaljenosti od naselja i samo rijetki lovci dolaze na izlet u nepoznato.

I zato treba ga proći!

Za prvi pokušaj izabran je kraj srpnja 1972. Prva etapa je Jelova Ruja i tamo noćenje. Polazak je iz Gospića i kroz selo Rizvanušu ubrzo smo u podnožju Velebita. Tu je izvor zvan Pizdica. Nekad su ovamo dolazile žene nerotkinje, nevoljene i neželjene, da se iznapijaju, danas bi se reklo, ličke ženske vode. Danas tu teče neugledan potočić kao što je odvajkada tako i samo svojim od davnine stečenim pikantnim imenom vabi i sada smiješak. Automobil prilično brzo svladava za voje do Zovinovca, a onda kraticama i cestom stižemo pred noć u Jelovu Ruju. Skraćujemo

večer pričajući s dva studenta iz Ogulina koji uzdužno prolaze cijeli Velebit. Ujutro se razilazimo, svatko odlazi za svojim ciljem.

Naš slijedeći cilj je Sugarska duliba i Krug (1342 m). Sa vrha Kruga može će dobro razmotriti pristup Raminu koritu i uočiti smjer kretanja. Sunce sredine ljeta prži po Krugu. S lijeva Lukovo Šugarje slijepilo se uz more, a s desna prema sjeverozapadu otvorila se zelena dugodolina, tiha, dugačka i nepoznata. A oko doline s obje strane poređali se kameni visovi poznatih i nepoznatih brda. Ostavljamo glatke stijene Kruga i prstenasti kameni obrubči oko njegova vrha, jer nas čekaju iznenadenja, prašuma bez staze ili možda neka slabo usčuvana stazica. Silazimo na stazu što od Sugarske dulibe sa sjeveroistoka zaobilazi Krug i ona nas vodi u prvu prilaznu dolinu Ramina korita. Negdje u šumi čuje se blejanje ovaca i to nas malo umiruje. Ipak ima života oko nas i nismo sami. Ubrzo nas razveseliše tri malene livadice, koje nas ponudiše jagodama, lijepe su ali uistinu neznanje prema onome što je pred nama. Polako napredujemo. Pronalazimo stazu tamo gdje je oko isprva i ne zapaža. Pozna se po busenju koje je pred desetljeća razgnjećeno opancima pa je i danas slabije uzrasla trava, po kamenu što su ga tisuće starosjedilačkih koraka zaoblile, po ne slučajno ugaženom i zgnječenom kamenju, po grančici slomljenoj što se ipak nastavlja s obje strane putića, po nekom čudnom osjećaju koji pronalazi padinu najzgodniju za kretanje. I nakon svakog koraka treba odati priznanje onima bezimenima, koji su ovuda pravili povijest planine, a sačuvali ime njezino i nju za nas.

Držeći se uvijek sjeverozapadnih strana ponikava prolazimo ih prilično lako. Sami u hladovini starih nediranih šuma napredujemo tako da nam Siljevo brdo (1452 m) ostaje na istoku. Kroz grane mu svijetle stijene i nastojimo ga što prije ostaviti iza leđa, jer je dalek put pred nama. Najednom izbijamo na prijevoj između Kruga i Pasjeg klanca (1383 m). Tu je i ukrštanje s putom što preko Divolence iz Brušana vodi ka Milkovićima na primorskoj strani. Slijedi strmo spuštanje u novu vrtaču, a to bi bila ona posljednja u opisu što ga dade dr. Josip Poljak u svom davnom vodiču. Stižemo na novi prijevoj, opet nova ponikva i opet iznova da se na jednom nađemo u divnoj, ni od koga prorjetenoj šumi, s lijepim pogledom na kotu 1352. Rijetka šuma, nedirana s ljudske ruke, dozvoli uzrast neobična lijepa cvijeća, a mekana trava pruža divan odmor. Kulaš, Velika noga još ga zovu, jedva dočeka ovakav vidik da

Markiranje staze u Ramino korito

Foto: Nada Abramović

razastre svoje karte, otvori velebitske vodiče i uz obvezni kompas i okretanje na sve strane utvrdi daljnji smjer kretanja, ili kako bi to u šali rekao njegov nekadašnji profesor gospicke gimnazije Julije, »situaciju položaja«. Ne-kako nam smeta to bezimeno brdo pred nama, pa što, neka se ta kota 1352 zove Ramin vrh, kad ga već s istoka čuva i Raminu koritu sunce oko njega svakoga jutra šalje novi dan.

A Korito? Pružilo se pred nama kao niz golemih ponikava nastavljenih jedna na drugu, čuvano bijelim kamenovijencem sa svih strana. Napuštamo ovo lijepo i mirno mještjašće i pronalazimo stazu na lijevoj strani ponikve i čudimo se kako je staza dobro usčuvana. Na dva mjesta nailazimo na odvojke prema Lici, a zatim jedan što se s lijeve strane penje prema moru. Svi smjerovi su dobro vidljivi, ali staze u našem sjevero-zapadnom smjeru nema. Pavao odlazi naprijed u izviđanje. Već smo pomalo umorni. Prema karti trebala bi staza ići upravo ne-kako sredinom dolinice, a tako nam pokazuju i naša tehnička pomagala. Pavao se vraća: nigdje nema staze. Ovdje je teren dosta ravan, ali tko zna što se krije iza ove male doline. Natrag ne ćemo, jer već tri sata dobro pronalazimo smjer, pa se odlučujemo da krenemo užbrdo prema Primorju, jer ne možemo ni desno, kad su nam skoro nad glavama kameni obronci, a za pronaletaženje dalekih putova prma Lici nemamo vremena. Sad nam je cilj dočepati se Velebitskog planinarskog puta i zato sa već nejasne staze po kompasu krećemo ka zapadu. I platili smo ga dobro. Skoro neopazice upadosmo u pravu divljinu, u pravi splet ponikava, ponora, stijena, drveća, valjda upravo na ono mjesto gdje je stvaralac istresao najgoropadniji dio svoje stvaralačke vreće. Samo na zapad — trgamo se i borimo pa makar kakav bio put i krivimo sami sebe što nismo krenuli ravno po starom smjeru, možda bi lakše izglijali. Sat ili dva upravo vrludamo da najednom naglo zakora-

čimo na trasu VPP-a, a zatim uskoro opažamo neki usčuvani odvojak što se serpenti-nama spušta u Ramino korito. Eto, možda smo baš ovuda trebali izaći. Sad smo na sigurnom i nije nam žao truda današnjega, ali ipak želimo proći normalnije i ovaj dio kojim smo se upravo izmučili. I još nešto. Kada smo negdje sa polovice Ramina korita gledali prema zapadu, stijena kao obelisk, visoka i tanka stršla je u daljini, vjerojatno iz sredine posljednje vrtače. Činilo se da je na njenom vrhu sazidan neki dvorac, a njegovi ostaci strže u nebo. Naša nas znatiželja vuče tamo, ali se nije ostvarila. Tko zna je li to nešto vrijedno pažnje ili samo privid u moru kamenih oblika. Možda slijedeći put prodemo bliže njemu.

Za nešto više od pola sata smo na Piskovitoj kosici, a zatim desno pod Sadikovac dosta zarasлом stazom. Dosta smo umorni i, za najveće čudo, od naše trojke iznenada ne može dalje — Velika noga. To još planinarski narod nije čuo, jer nam je njegova snaga uvijek izgledala nesavladiva. Malo masaže po zgrčenim mišićima uz maloobilniju okrepu i već krećemo dalje. Velebit traži svoje, pa se i to događa, a oni koji mu dobrovoljno predaju snagu i dane svoje ipak ne će zažaliti što su došli, jer će ih opet srce odvući za suncem nad planinom.

Sadikovskim docima ugodna je šetnja. Sa posljednjeg i najmanjeg silazi se strmo u Brušansku dulibu. Sunce već sjeda na zapadne vrhove a mi kroz prve sjene predvečerja pratimo potočić što s kamena na kamen pravi slap do slapa i šumi uvijek istu onu priču kao onda kad su Turci ovuda ratovali i odmarali se. Po ovakvim potočićima oni su i nazvali jedan predjel u okolini šedrvan (vodoskok). Spušta se tako potočić i, gle čuda: na oko 800 m visine, u jednoj lokvici između dva slapa, račiči migolje po vodi, pravi oni nekada čuveni lički rakovi, samo maleni. Otkuda oni ovdje, a već desetak godina nema ih ni u većim potocima u podnožju, i kako izdrže

Prema Raminom koritu

Foto: Nada Abramović

sušno vrijeme kada presahne i posljednja kap u lokvici? Eto, Velebit ima još jednu svoju posebnost i novu malu tajnu.

U drugom pokušaju bilo nas je više. Desetica. Velikoj nozi svidjela se staza kojom smo prošli put silazili i skupio društvo iz tri grada da se očisti i dobro označi staza od Brušana uz potok, preko Sadikovačkih livada do Piskovite kosice. A onda opet u Ramino korito, ovaj put sa zapadne strane.

Počeli smo od Brušana. Kod posljednjih kuća počinje cestovni velebitski uspon na Oštarije zvan Takalice. Tu odmah skreće se lijevo kolskim putem do kraja Brušanske dulibe, pa opet lijevo uzbrdo uz već poznati potočić. Put se ugodno izdiže s kamena na kamen. Sljemeniši Branka, Nada, Marija, Pero, Štef i Mladen, Sonja iz Željezničara i mala Mića iz riječkog Kamenjaka marljivo markiraju po uputama Velike noge, a Ante iz Gospića sekundira savjetima i opominje: Požurite, čeka vas Ramino korito!

Bit će ovo lijepi prilaz na VPP u južnom Velebitu. Ljepši je i lakši nego onaj s Oštarija i nema boljeg puta do Piskovite kosice. Čudno, ali do sada nije nigdje opisan. Rijetko se gdje vidi stara markacija vjerojatno izvedena po HPD-u iz Gospića. Lijevo Konjevača (1382 m), desno Sadikovac (1286 m) pratit će nas skoro do kraja markiranja, do Piskovite kosice.

Preko travnatih Sadikovačkih dolaca teže je markiranje, jer nema pogodna kamenina, no snalazimo se. Na prvom, najmanjem, u gustoj i visokoj travi još se vide kamene mede, iako se trava već godinama ne kosi. Kroz uski šumski pojaz silazi se u drugi niži i veći dolac, ali smo ga morali dobro prosjeći, no tu su Pero i Štef — glavni su za rukovanje mačetom. Ponekad padne i poneka primjedba, ali bez nesporazuma jer Kulaš neumorno bdiće nad radovima i ostvarenjem svoje uistini vrijedne ideje. Netko mu iz pozadine šaljivo dobacuje:

»I kad bude umirao pozivat će: čuvajte mi markaciju!«

A on prigovara što je jedna oznaka stavljen na kamen, koji se može i nogom zakrenuti u drugi smjer.

»Može se dogoditi da se i Velebit pomakne ispod kamena«, dobaci netko. Velika nogu nas pogleda, napravi poznatu kretnju ispred glave i uz smijeh iznova zapovijeda: ovdje crta, ovdje oznaka, ovdje kut i već smo nad Raminom koritom, nad njegovim sjeverozapadnim krajem ili početkom, kako li se uzme. Odmah iza Konjevače s lijeva nizbrdo odvija se stazica u njegovu prvu ponikvu, no to nam nije cilj. Ipak i ta stazica jednom će doći na red. Raspoloženje je dobro, jer smo se malo prije ne trećem i najvećem sadikovačkom docu dobro odmorili i okrijepili, a ubrzo je i kraj markiranja i onda ćemo se posve prepustiti Raminu koritu i njegovim tajnama.

A tako bi bilo ugodno ostati na posljednjem sadikovačkom docu. Sigurno kilometar dugačko njegovo ovalno tlo prekriveno prezrelom travom između okolnih brda blista u podnevnom suncu i zove na odmor, ne samo danas nego uvijek kad se uhvati nekoliko slobodnih sati i u svaku godišnje doba jer ovdje je svaki trenutak kao zdravljie.

Sa svakim daljnijim korakom sve više nam se otkriva cjelokupna dužina Ramina korita, kao zdjela do zdjele naslagane jedna do druge, sve jedna zelenija od druge, a svaka od njih krije u sebi još stotinu manjih. Jesen je već svojim kistom povukla prve poteze po lišču i obroncima, pa ipak, zelene ponikve što su dalje sve su tamnije, kao da se sve više uspinju u daljinu prema Pasjem klancu, dok uzvišene bijele stijene stražare nad igrom svjetla i sjena po zelenom, crvenom i zlatnom lišču. I spektar taj boja što se s nebom spaja u raskošnu sliku planine, to je privlačnost i zov daljine što nas kreće naprijed.

Piskovita kosica, poznato raskršće za Oštarije, Lukovo, Sugarsku dulibu i Brušane. Kao

i druga slična raskršća u ovim predjelima u vrijeme kad je Zadar bio tudinski, upoznala je mnoge koji su prijenosom alkohola, cigareta i sličnih stvari izbjiali i na taj način novčić nade za sutrašnji dan. Potjere su bile uzaludne, jer su ove staze i svaki kamen bili njima kao drugi dom. Za one koji će doći raskršće dobro označimo i time je današnje markiranje bilo završeno.

Velebitskim planinarskim putom krećemo na jugoistok. Zapravo to je put po desnom rubu prve i najveće ponikve Korita. A zatim spuštanje po onoj stazici, koja bi trebala biti najkraći put do Šugarske dulibe, kako to kaže Poljak u svom vodiču (Velebit, str. 218-219). Eto, ta staza nas goliča i to bismo htjeli proći.

Spuštamо se dvadesetak ili više minuta i staze nestade. Malo ravnog terena izgleda kao dno prve ponikve. Neka stazica vodi na sjever, no to nije naš smjer. Ipak nešto kao stazica nazire se na desno između bukava na kojima se vide dvije vodoravne crvene crte i broj 15 s jedne, a broj 16 s druge strane. Znamo da su to granice šumarskih odjela.

Napredujemo prilično ravnom terenom sat ili nešto više. Umor se uvlači u noge, ali ga stišava divna tišina svuda oko nas. Naše djevojke junaci podnose put. Marne prije na označivanju i sada bez glasa napreduju, zato mogu biti ponosne da su prošle stare velebitske staze koje je malo koji živi planinar prošao.

Samo koraci naši šušte kroz Ramino korito i ništa drugo se ne čuje. Tek ponekad cvrklene na visini nama nevidljiva ptica iznenadena u svom miru. Zatim tišina. Šuma je svuda naokolo. Bukve tankovite što pamte već desetljeća i one čvoraste, stoljetne, rastu razapinjući koriđenje u raspuklinama kamenja. Ni lišće im ne treperi ovog ranojesenskog dana. Među njima stisle se smreke i jеле, kržljave, sitne, skučene, jer ne može na jednom mjestu biti za dvojicu sunca i zraka, ne može goli kamen ishranjivati dva gospodara. Kroz krošnje prostreljuju sunčani zraci igrajući se i zaustavljajući na granama, prebacujući se sa stabla na stablo kao oproštaj za danas i kao pozdrav do sutra. S koraka na korak gledamo u zagrljaju sunce i grane, zrake i lišće i razderano nebo kako se kroz pukotine krošanja spaјa sa planinom. A po krošnjama jesen je pobacala plamene buktinje i gore padine šumovite jezicima svekolikih boja, gore sa brijeđa na brijeđ. A sunce blješti po išaranom lišću raskošno izgarajući svoj današnji hod kao tiha vatra što grie i pali. Sjene su ponegdje sačuvale zeleno lišće. Većeras kad povjetarac noći otkine svoj današnji dio, mrazovito jutro spremiće mu za sutra novi obrok i tako do zadnjega lista. A na proljeće sve će opet biti zeleno. Iznova će sunce upaliti svoje mlađe vatre u koriđenju i iz suhog šušnja buknut će novi život sa svih strana.

Pruža se šuma svud naokolo. Nigdje ni traga ljudskoga, ni divljači, ni zmija, ali ni

mnogo ponikava. Kao da su umakle pred našim naletom, pred koracima što mrve suho lišće. Nitko se ne čudi našem prolasku i nitko nas ne će pozdraviti na odlasku.

Najednom nestade šumarskih znakova na drveću u predjelu gdje počinje 17. odjel. Dalje nam preostaje samo kompas u sigurnim rukama Velike noge. Za neko vrijeme dođosmo u predjel nešto rjeđe šume i gle, to je upravo ono mjesto odakle smo prošli put kotu 1352 okrstili imenom Ramin vrh. Sjeli smo na stijene povrh livadice da bacimo pogled unatrag na predeni današnji put.

U predvečerje sumrak već tihano plovi Ramnim koritom. Sjene ga još više izdužiše i otamniše. U času kad ćemo ga skoro svega proći čini se kao prašumsko gniazdo iz kojega izviru vrhunci naokolo, staze jedva još primjetne na sve strane, ideje i uspomene neponovljive.

Opet naprijed kroz dvije nove ponikve, po njihovoј desnoj padini, a zatim kratki i oštiri uspon na prijevoj između Pasjeg klanca i Kruga. Konačno smo u blizini trase VPP-a, kratkim odmorom hvatamo malo daha da ga dohvativimo prolazeći s lijeve strane Kruga. Iznenadno mrak nas naglo prenese u velebitsku noć. Po mraku se s baterijskim svjetiljkama probijamo kroz posljednju ponikvu, već je i Krug iza nas ali nas sada prava markacija vodi naprijed. Na Šugarskoj dulibi osvježenje dobrom vodom i toliko zasluzeni žig za one koji su ga ovom prilikom željeli osvojiti. A zatim još tri sata po mrkloj noći do Jelove Ruje strahujući od kriva koraka i straže na Panisu, koja možda ni ne sluti da netko prolazi kamenjarima u ovoj zvjezdanoj noći.

Prošli smo Ramino korito. Osta nam nejasno kako smo mimošli one ponikve kojima smo prošli put jedva izglijali na stazu VPP-a. Vjerojatno smo prošli s njihove desne strane idući sa zapada. Tko zna ide li neka stazica lijevo od njih, nekako po sredini Korita. S novim pitanjima klijaju i želje i tko zna kada i tko će ih ostvariti.

Treba li ovuda označiti stazu? Za nekoliko entuzijasta ili za čete planinara? Danas još ne, ipak je ljepše utrtim stazama preko Milkovića, pa makar i po žarkom suncu, nego isto toliko ili nešto manje vremena po bespuću i hladu šumovitih ponikava. Sutra možda, kada krenu čete mladih velebitaša, oživjet će i ove zaboravljene staze. Razasut će oni svoju planinarsku ljubav po ovim putovima hajduka i stočara.

Ujutro ostavljamo Velebit. Planirani smjer preko Torina u brušanski zaselak Staro selo mijenja se zbog jučerašnjeg umora. Odluka pada za silazak u Rizvanušu, najprije kraticama a onda cestom. U razgovoru i lagantu hodu dan jesenji teče, teče...

List za listom pada obojen dahom jeseni, ufrkan mrazevima i otkinut vjetrom visina, pada na našu stopu i pokriva tragove na stazama.

Papaz — Gjol u Pirinu

Na Rili i Pirinu

TRAJKO RIBAROV

SKOPJE

Nakon obilaska Vitoše planine (vidi putopis u NP br. 7-8, 1972) odmorili smo se dva dana u Sofiji, a zatim produžili ukrcani u dva taksija k našem slijedećem cilju — Rili planini, najvišoj planini Balkanskog poluotoka. Za kratko vrijeme smo bili u Pančarevu. Tu je podignuto umjetno jezero. Pored svoje hidrotehničke namjene, jezero i lijepa okolica Sofijancima služi za rekreatiju, odmor i uživanje. Cesta nas je dalje vodila niz Iskarsku klisuru, koja razdvaja Lozensku planinu od Vitoše. Iako je istoimena rijeka u ovom dijelu dobila nove tokove cjevovodima i tunelima, klisura nije izgubila od svoje prirodnosti i ljepote. Sva je u prijatnom zelenilu. Asfaltni put vijuga i blago se uspinje. Iza klisure nalazi se umjetno jezero »jazovir Istok« (900 m). Ono se prostire na dosta dugackom i širokom prostoru. Za njega Bugari kažu da je njihovo »zatvoreno more-zaliv«. Priljubljeno je uz okolne planine. Pored drugih, na jugu se otkriva veličanstvena Rila planina. Oko jezera podignuta su odmarališta, hoteli, restorani i tu Sofijanci dolaze na odmor, vikende, ribolov i vodene sportove. Vozeći se duž jezera s uživanjem smo promatrati njegove blago treperave zlatno-sre-

brnaste valove. Ova nas je slika pratila do kraja jezera. Put dalje vodi Samokovskom ravnicom. S obje strane puta u dvoredu srše impozantne breze svojim bogatim blistavim lišćem.

Zaustavili smo se u Samokovu. Ovo je stari grad, poznat još za vrijeme turske vladavine. U njemu je interesantno pogledati historijski muzej bugarske prošlosti, zatim stare crkve Beljovu i Mitropolitsku, staru Barakli džamiju i veliku zidanu česmu. Grad leži u podnožju Rile planine. Pored njega protiče Iskar, koji nastavlja tok kroz Samokovsko polje. Dan je bio sunčan. Iz centra grada smo sa uživanjem promatrati Rilu sa snježnim vrhovima i njenim prvjicem Musalom.

Naša vozila produžila su blagim usponom kroz borove šume i prispjela u Borovec (1300 m). Ovo veliko i čuveno ljetovalište, usred stare borove šume, udaljeno je 9 km od Samokova, a 69 km od Sofije. Zbog položaja, prirodne ljepote, priyatne planinske klime i stare šume, mnogo ga posjećuju domaći i strani turisti, i ljeti i zimi. Borovec je polazna točka za uspon na Rilu i njene vrhove. U velikoj borovoj šumi nalazi se više od 160 vila i odmarališta. Podignut je i lijep moderan

hotel »Balkanturista«. Borova šuma je ispre-sijecana bistrim potocima i mnogobrojnim stazama. Originalni drveni mostići i paviljoni daju šumi posebnu draž, kao u bajci. Na mnogim mjestima su cvjetnjaci. Naročito je lijep cvjetnjak i park ispred hotela.

Staze su nam bile poznate i radovalo nas je što smo ponovo po njima hodali. Došli smo ispred »dvoreca Bistrice«. Tu na lijevo planinska staza vodi za hiže Musala i Jastrebac, vrh Musalu i druge vrhove. Pošli smo ovom stazom, ali ovaj put ne kao nekad s namjerom da dostignemo vrhove. Stazom, uz riječku Bistricu, došli smo do trećeg drvenog mostića. U prvi mah nismo htjeli doći do ovog mjesta, ali nas je ljubav navela da malo dublje zademo u planinu. Bili smo zadihani i tu smo ostali da se odmorigmo. Sjedeći pored Bistrice, ona nas je svojom bučnom pjesmom podsjetila na naše uspomene, kada smo s mlađačkom ljubavlju i elanom prolazili ovom stazom. Znali smo da ona vodi za hižu Musala (2389 m) kod sedmog jezera, sjećali se da smo od ove planinarske kuće išli stazom desno, kraj jezera, prošli pokraj četvrtog jezera, te ponovnim manjim usponom na treće, Alekovo jezero. Dalje, da smo novim usponom preko Malog Paleca i po zapadnoj kosi vrla Iričeka stigli do Ledenoj jezera (2715 m) i od ovog na vrh Musalu (2925 m). Sjećali smo se da nam se s najvišeg vrha Balkana otkrivalo more vrhova, planina i dolina — božanstveni pogled, koji nikad nismo zaboravili. Dok smo prepričavali naše stare uspomene i sjećanja,

pored raspjevane Bistrice, stazom je prošlo nekoliko grupa planinara. Razumije se, sve sami mladi momci i djevojke. Bili su bodri i veseli, ljubazno su nas pozdravljali. Ali, iz njihovih očiju mogli smo pročitati da nas sažaljevaju što i mi ne idemo, što ne možemo dalje. Posljednjoj grupi jedan je od naših drugova dobacio: »Homo, fui quod es, eris quod sum« (Čovječe, bio sam što si ti, bit ćeš što sam ja). Čuli su ga, toplo nas pogledali i slatko su se nasmijali. Malo kasnije čuli smo planinarsko klicanje; bio je to nama namijenjeni pozdrav.

Borovec, ovaj osvježavajući i čaroban dio planine sa žaljenjem smo napustili. Vozilima smo se spuštali niz brežuljke kroz gустe prijatne šume. Spuštajući se u dolinu s uživanjem smo promatrati veličanstvene padine Rile. Na više mjesta presjekli smo gornje tokove rijeke Marice i kod Kosteneca pripojili se auto-putu Sofija — Plovdiv. Od puta skrenuli smo u desno i preko Belova ušli u JadenSKU klisu. Prvi put smo prolazili ovom rođopskom klisurom. Iznenadila nas je svojom ljepotom. Što smo dublje zalažili, klisura je postajala interesantnija i privlačnija. Oduševljivali smo se i osjećali neku toplinu ove pitome planine. Ushićeni ljepotom nismo ni osjećali uspon i dužinu puta. Stigli smo na Jundol (1400 m), visoko planinsko odmaralište i izletničko mjesto sa dosta vila, vikendica, hotel-restoranom i planinarskom kućom. Prostire se na pitomoj visoravni, okruženo borovim šumama i prostranim zelenim livadama.

Zimi u Pirinskom Jundolu

Končeto i Vihren, najviši vrhovi Pirina

S južne strane otkriva se širok pogled u dolinu i na veličanstvenu siluetu legendarnog Pirina. Naši taksisti bili su ljubazni i pričekali, dok smo posjetili hižu Jundol, planinarskog društva iz Velingrada. Nalazi se usred borove šume. Mala je, ali se do nje izgrađuje lijepa i prostrana nova planinarska kuća. Domač je bio ljubazan i radovao se našoj posjeti. Producili smo dalje automobilima i za 20 minuta bili u Velingradu, našem cilju tog dana.

Velingrad je poznato ljetovalište na oko 800 m nadmorske visine. Nalazi se u kotlini zapadnih Rodopa, okruženo brdima i brežuljcima prekrivenim borovom šumom. Sastoji se od tri dijela (doskora sela): Lžene, Kamenice i Čepino — sve zajedno sada nazvano Velingrad po imenu narodne heroine Vele Peeve. Sav grad je u zelenilu i cvjetnim parkovima. Pored svoje povoljne nadmorske visine ima i više termalnih izvora sa nekoliko uređenih ljekovitih banja i otvorenim bazenom mineralne vode. Od ranog proljeća do kasne jeseni ovdje mnogi domaći i strani turistovi nalaze odmor, rekreatiju i uživanje. Okolica Velingrada je bogata izletničkim mjestima. Gradski autobusi voze u raznim pravcima. Naročito je posjećeno mjesto Kleptuza. Nalazi se na kraju grada, u kvartu Čepino, na podnožju vrha Kleptuze. U podnožju ovog vrha je izvor. Obilje hladne vode utječe u lijepo i romantično jezerce. Pored jezera je restoran i ovdje posjetioci uživaju po cijeli dan u svježini i prijatnom suncu. I mi smo dolazili više puta, razumije se, ne samo radi uživanja, već i na ukusne pasterve. Nismo računali da u Velingradu ostanemo tako dugo, ali ljepota ovog

kraja, svježi planinski zrak i ljubaznost na koju smo naišli, zadržali su nas više dana.

Bila je subota, kada smo iz Velingrada autobusom pošli za Pirin planinu. Put je vodio preko Jundola i od tuda preko Jakorude u Bansko. Ovo mjesto poznato nam je od ranije. Nalazi se u podnožju Pirina, na 950 m nadmorske visine. Polazna je točka za Pirin, njegove vrhove i jezera, svuda se osjeća planinarsko raspoloženje. U gradu je izrađen veliki turistički-planinarski dom »Edelvajs« sa restoranom. Stara arhitektura grada, njegove starinske kuće sa cvjetnim dvorištima i čardacima, po kojima su poredane vase sa cvjećem, kaldrmisane ulice, sve to čini poseban užitak posjetiocu. Autobusom koji vozi u planinu, produžili smo ka našem posljednjem cilju. Nakon 14 kilometara postepenim usponom, stigli smo do »hiže« Bndericke (1770 m). Nalazi se usred stare borove šume, na živopisnom proplanaku, s lijeve strane rijeke Bndericke. Svježina, bujno zelenilo i žubor rijeke pružaju posebni užitak. Kuća je prostrana, ima ukupno 230 ležaja. Autobus je stajao više od pola sata i mi smo dotle uživali u ovom lijepom kutku Pirina. Kao na filmskoj traci evocirale su nam se uspomene iz ove lijepе planine.

Pirin je čarobna i primamljiva planina. Opisana je u mnogim pjesmama i poznata po mnogim legendama. Svojim mnogobrojnim vrhovima iznad 2600 metara, jezerima nazvanim očima Pirina, mnogobrojnim potocima i velikim šumskim prostorima, Pirin pruža planinarama i ljubiteljima prirode mogućnost za planinarenje i alpske pothvate. Pirin je doista planinska ljepotica. Producili smo dalje. Put

se penje kroz gусте шуме. У автобусу smo osjećali opojni miris bora. Uživanje je putovati ovim planinskim putem. Nakon 2–3 kilometra stigli smo na hižu Vihren (1950 m). Ova planinarska kuća nalazi se u dolini rijeke Bnderice između vrhova Vihren-Eltepe (2915 m) i Todorinog vrha (2746 m). Bili smo ljubazno primljeni i dobili dvije posebne sobe.

U domu je bilo dosta turista-planinara. Na našu sreću bila je i grupa iz »planinarskog društva veterana«, naših kolega po rangu i stažu. Bilo je i žena. Brzo smo se sprijateljili i zbljžili. Bilo je veselo, mladi su se bučno veselili. Vladalo je pravo planinarsko raspoloženje. Htjeli smo ostati dulje, ali osjećali smo se umorni i otišli ranije na spavanje. Ustali smo rano i bili smo odmoreni. Visinski zrak nas je osvježio. Mnogi od mladih pošli su na vrh Vihren. Promatrali smo ih kako se uspiju stazom koja je vidljiva iz doma, i pratili njihove korake. Žao nam je bilo što i mi ne idemo. Doduše, tješili smo se time, da smo već jednom bili na vrhu. S našim vršnjacima pošli smo na Bnderičko — ribno jezero (2250 m). Staza do jezera vodi kraj gusto razgranatih

smreka i kroz kamenje. Uspon je blag. Na jednom ravnom dijelu staze naše »kolege i kolice su zapjevali svoj »marš veterana — turista«. Koračali su u ritmu marša, a i mi smo ujednačili naše korake s njihovima. Ovo nas je podsjetilo na našu već dosta poodmaklu mladost. Osjetili smo se podmlađenima. Na jezeru smo ostali nekoliko sati. Odmarali smo se i uživali na visinskom i prijatnom suncu. Divili smo se okolnim grebenima i krasnom vidiku na vrh Vihren. U jezeru nismo primijetili ribe. Kažu da je porobljeno, ali tog dana, iako smo buljili u vodu, nismo imali sreće da ih vidimo.

Vratili smo se u dom. Naši novi prijatelji vraćali su se odmah, istog dana. Žao nam bilo rastati se od njih jer smo se zaista srdačno zbljžili. Jedino što smo mogli jedni drugima poželjeti bilo je »doviždanje — doviđenja« u planini, ali ...

Mi smo ostali, htjeli smo spavati još jednu noć u planini. Sutradan smo i mi otputovali, a iza nas je ostala Pirin planina — planinska ljepotica.

Papaz-Gjol u Pirinu

U Donjim Rožanskim kukovima

ANTE MARGETIĆ

SPLIT

Iz samog Jablanca ne vidi se velika strana Velikog Alanu. Ne sjećam se otkuda smo je zapravo ugledali. Bit će to vjerovatno iz Dundovića sela. Ako se do Velikog Alanu nosi teška uprtnjača na ledima, vremenski zahtjeva do pet sati hoda. Velika strana daje sliku krša, goleti i niskog raslinja. Tek pri vrhu Velike strane postoji šuma Bukove drage. Sutra ćemo pod jakim suncem preveliti taj put. Do Dundovića sela nosit ćemo naše uprtnjače i u selu unajmiti magarca, koji će ih iznijeti na Veliki Alan.

Postoji više nogostupa za Veliki Alan. Svaki od njih vodi u posve jednaku kršku prirodu. Priroda im je jedinstvena: krš, golet, nisko raslinje (izuzev šume u Bukovo dragi), malo obradive zemlje, zaseoci. U zaseocima po neki magarac, nešto ovaca i koza, po koja krava.

Od tih nogostupa neki vode do kamenih fenomena. Jedan od njih vodi na Turska vrata. Ona su prolaz između gole pećine i velikog kamenog obeliska. U daljnjeni hodu vodi pod impozantni kameni toranj zvan Strogir u predjelu Pekinice. Drugi je nogostup Živi Bunari-Dundovića Podi (izvori žive vode). Treći nogostup, koji smo mi odabrali, vodi k Dundoviću selu. Proći ćemo jedan od najrastrganijih reljefa u kojem se svojom rastrganošću posebno ističe Dundovića kosa.

Sutradan u ranu zoru napustili smo Jablanac. Izbili smo na cestu. Ni sada nismo još ugledali Veliku stranu. Onako pogrbljeni pod težnjom uprtnjača željeli smo što prije stići u selo Dundović. Skriven našim očima Veliki Alan nam se učinio da je nebu pod oblake.

Prišli smo već Dundovića kosi. Morali smo je proći onako rastrganu kako bismo se domogli sela. I prešli smo je! Svaki onaj koji ju je prešao zavjetovao se da je nikada više neće preći. Ostavio je svoje kletve u njoj. Nešto slična smo se i mi zavjetovali. Selo je već na pomolu. Dundovića kosa nas je još više pogrbila. Poveselili smo se magarcu pred jednom od prvih kuća. Prebacivanje uprtnjača na magarca brzo se odigralo. Odrekli smo se odmora, jer je Veliki Zavižan još oho-ho daleko. Sad smo se već pretvorili u malu karavanu. Kad se drug Miljenko prisjetio još tako prisutne Dundovića kose, znao je kakovo će nam magarac učiniti »dobro dilo«. Još dok se nismo ni uputili, počastio ga je punom šakom šećera. Mislio je, neka za čas jadni magarac zaboravi na prutovinu od lozja. Kasnije je to činio u učestalim razmacima. Svaki put mu je prilazio uhu pa mu

nešto šaptao. U ovim dugim satima hoda njihovo je prijateljstvo ojačalo.

Kad smo na Velikom Alanu skidali magarcu sa samara uprtnjače, osjetili smo radost. Kako i ne bi! Ta i njemu samom bilo je dosta tih uprtnjača. Stoga smo ga odmah napojili, prialili mu obilan ručak, na povratku mu objesili oveću kesicu šećera, obavili mu ruke oko vrata i preporučili Dundoviću da prema njemu bude uvijek blag kao što je bio i danas, a kada iznemogne da ga ne da velenitskim vucima, kako to čine sa svojim magarcima dalmatinski Zagorci (sve ovo za njegovo dobro dilo).

Netom je Dundović blagim dodirom ruke okrenuo magarca da bi krenuli svome selu, obojica smo ih ispratili pogledom sve dok nisu zašli u Bukovo dragu.

Premužićeva staza nije bila daleko. U mojim su očima živo zablistali Donji Rožanski kukovi. Njih je graditelj ove naše današnje staze, ing. Ante Premužić, nazvao vrtov.ma.

Prihvaćaju nas cvjetne čistine, šume i prašume. I tako to slijedi po nekom divnom začuđujućem redoslijedu: čistina — šuma — prašuma. U ovakovoj prirodi potrebno je da dva druga razgovaraju da bi čuli sebe. Moguće je da sretнемo i medvjeda na stazi koja prolazi prašumom. Ne treba ih se bojati. Blage su čudi. Ne treba se na njih osvrati.

Poslije šuma i prašuma nadošla je kamena golet neobično izrazite modrine. Pod dojmom tog pejzaža i njegove modrine izgledalo mi je da ne pripada našoj zemlji. Čitavu golet presjecao je dugi »živac kamen« u obliku zida, visine do tri metra. Premužićeva staza ga je sjekla. Otvor na njemu napravili su Premužićevi ljudi. Ljudskoj maštici nikada nije dosta. Ona je sebi predočila taj živac kamen kao neki dugi bedem. Ugledala je ona i dugi jarak na dnu živca kamena, koji je bujična voda izdubila. Ugledala je ona i mostić preko jarka, koji se oslanjao na otvor u obliku kapije. Promatrajući sve to, mašta je u tome našla zidine zapuštenog zamka iz dalekih vremena. Prisjetio sam se sada naših kula u Ravnim Kotarima: kule Janković Stojana, čuvene kule Alagića, Kličevića kule...

Krajobraz se planine stalno mijenja dok nismo ušli u šumoviti predio Cipala. Ovdje smo se sreli sa klisurom Crikvene (1641 m), prvom klisurom Donjih Rožanskih kukova. Taj susret nas je uzbudio. Klisura Crikvene nosi na sebi urezane stepenice. U sebi imaju nešto što uzbuduje. Kao da na vrhu Crikvene imamo ugledati prvo neki hram, a zatim u daljinu stotinu nazubljenih klisura. U nama već gori baklja tog uzbudjenja. Zadnji skok

koji nas je ponio na sami vrh klisure skoro nam je kucaj srca zaustavio. Stijene Varnjače i Novotnjevog kuka razotkrile su se pred nama u punom djevičanstvu. I ono prvo sunce koje je obavilo vrhove klisura odavalo je djevičanstvo, i sva ostala priroda prikazala se je u svom djevičanstvu.

U dnu Međuklisura zavukla se je sylasta sumaglica. Ona je obavila sve one božanske vrtove na dnu tih klisura, o kojima tako zanosno priča Premužić. Kao da ih je sumaglica htjela nama sakriti. Vrtovi nisu priče. Oni postoje. Oni su simfonija...

Još malo i sunčane zrake će se spustiti do dna Međuklisura i svilaste će maglice nestati. Kad siđemo pratiti će nas kameni vrtovi izrezbarenii kišom, snijegom, ledom i burom do najsitnijih i najrazličitijih oblika. Naći ćemo vrtove sa stotinu biljaka. Naći ćemo vrtove u vrtačama. Naći ćemo jedinstveni glečerski vrt u poluspilji Varnjače. Sve njih zahvaćene tišinom u suncu ili sjeni i u svojoj boji.

Dok budemo prolazili pokraj njih nametat će nam se od sebe da pitamo: da li je ovo oko nas zaista java? Ili mi maštamo!? Odgovorit ćemo: »Ovi božanski vrtovi su java!« Velebit je prirodna čarobnica goleme ljepote i romantičke. Dok sam ovako stojeo na vrhu klisure svome duhu približio Međuklisure, vrtove i sivilastu sumaglicu, najednom mi se drug Miljenko obratio s molbom: »Druže, Ante, moram sâm ući u Međuklisure. Stignut ćesh me u njima. Ne brigaj se o meni!« Spuštao se brzo, mlađenački. Sunce mu je obasjavalo tvrdnu, jaku šiju. Sa šijom bi i kamen lomio. Čvrstim nogama bi i dio klisure odronio. U silazu je ovakav izgledao.

I ja sam se na kraju oprostio od vrha stijene. I mene čekaju one klisure u koje je zašao moj drug. I ja od kamena na kamen skačem. Prihvataću me jezerca tišine. Druga još ne vidim. Srce mi bojazan nameće. Drugarstvo! Svojim dahtanjem i udarom kamena o kamen narušavam tu tišinu.

Bojazan me ne napušta, ha, vidim ga! Zapao je među klisurske procjepe. Uprtnjača mu je povila hrptenjaču. On voli taj napor. Čini mu veselje. On je lijep primjerak kozoroga gledan sa ovog mog klisurskog prozora. Najednom se zaustavio gdje se stijena Varnjače strmo rušila. Zebnja me je sada još jače stegla: neće li se početi penjati uz tu stijenu!? Sam sebi viknem: »Ne, ne će ući u stijenu!« Srce mi se smirilo, disao sam lakše, duša mi se obradovala kada nije ušao u stijenu, već je sjeo i zadržao uprtnjaču na ledima.

Prebijen tom svojom zebnjom dok sam silazio, našao sam se, tako sam osjećao, u nekom drugom svijetu uzburkane duše. Pricinilo mi se da stijene klisura sada šapuću: »Uđite sa dobrodošlicom u ovu našu vječnost. Mi se veselimo kada čovjek dode među nas,

kada čujemo korake koji odzvanjaju.« Povjerovali sam da klisure zaista šapuću i da su one nama neka »dobra božanstva«.

Požurio sam, skačući kao i moj drug od kamena na kamen, da bih se što prije našao uz njega. On je već zarobljenik ovih klisura. Silno uzbudjenje koje je njime zavladalo smirilo se poslije našeg zagrljaja.

Odmarami smo se na uskoj stazi usječenoj u samoj stijeni Varnjače. Pod nama je zjapila vrtača Varnjače. Krasna je stijena iznad nas. Na sebi nosi nekoliko udubljenih koluta poput polica, u kojima je raslo raznovrsno cvijeće i lišaji. Htjeli smo se dočepati prve police. Poslužili smo se oprimcima dok nam glava nije dosegla njen rub. Iz bliza smo se tek divili onom mnoštvu glavica na peteljkama sa svojim živim bojama. Šutnja i divljenje su nas sada vezale uz to mjesto. I svi ostali koluti puni su cvijeća i lišaja. Gle, prekrasnih motiva i boja da se izvezu zadivljujući gobleni! Čitava stijena je jedan sâm goblen.

Vratili smo se nešto da bismo se mogli spustiti na dno vrtače Varnjače u kojoj je poluspija. Ona je pravokutnog oblika 240x100 m. Ulaz doseže visinu svoda koji je prava kamena nadstrešnica. Tlo je pokriveno ledom koji se uopće ne otapa.

Sa ulaza poluspilje imali smo što da vidimo. Unutrašnjost je osvijetljena čudesnim sedefastim svjetlom. Sunčane zrake koje su prodirale kroz veliki otvor lomile su se o led i stvarale sedefasto osvijetljenje.

Mistiku u ovoj poluspilji nismo osjetili. Ni u njenim tamnim kutovima. Poluspilja je u razini samog dna vrtače Varnjače. Ako je usporedimo sa nekim od helenskih hramova, onda bi to bila najbolja usporedba. Napuštajući poluspilju u očima su nam se lomila dva svjetla. Sjeli smo na kamen na dnu vrtače kako bismo uživali u onome što nam oko gleda: sedef u poluspilji, strane vrtače, stijenu Varnjače sa njezinim goblenom.

Dan nam je, rekli bismo, zapovijedio koliko tu na dnu vrtače možemo ostati. S dna smo se popeli njenom stranom na Hajdučku peć. Odavde smo promatrali Gornje Hajdučke kukove. Oni u sebi nose divljinu. U njima se mogu sresti medvjedi i vukovi. Teško su dostupni.

Ponovno smo se domogli Premužićeve staze, koja će nas dovesti do doma na Vučjaku, na Velikom Zavižanu.

Evo, što je napisao ing. Ante Premužić u Hrvatskom planinaru (1930, br. 1) o Donjem Rožanskim kukovima: »Treba uhvatiti ovu divotu. U njima treba roniti... Oni su: vrt kukova, vrt grebena, vrt šiljaka, tornjeva i obeliska, vrt točila, terasicu i strmaca, vrt vrtača, jama, ponora, propasti i bezdana. Orijasko stvaranje i razaranje oblika. Obilje promjena...«

U dom na Vučjaku ušli smo u sam sumrak.

U posjet prijatelju

Ing. SREĆKO BOŽIČEVIĆ

ZAGREB

Užatostem ne rješi dino obojene vode. Horosov je bio učenac smrću i umro u godini 1962. Kada je došao na svetu u Zagreb, učio je da se osim rođenog dana, 2. veljače, i dneva svog srećnog života, 10. listopada, takođe obilježava i dan svetog Vladičinega blagdana, 1. svibnja. Uz to, u Zagrebu se obilježava i dan svetog Ivana Krstitelja, 24. srpnja.

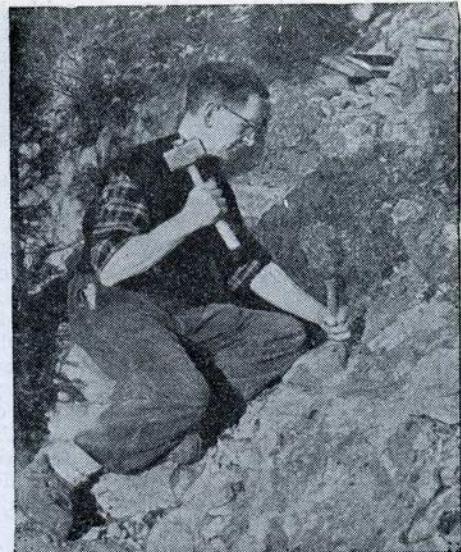
Boj mož učiniti i međusobni mirovni dogovor. Iako je učinak mirovne skupine u Zagrebu učinkovit, ali je potreban i učinak pojedinačnih ljudi.

Jesen je svojim šarenim bojama obojila i šumu, i livadu, i čitav grad. U šumi — lišće, na livadi — travu, u gradu — parkove i dvorišta. Jesen je došla i donijela maglu ovamo na naše ulice, a tamo gore iznad »tunela« znam — sjalo bi sunce po cijeli dan. Znači — želiš li sunce — otidi gore! Da, to je dobro znao moj prijatelj i zato je, čim bi mogao, otišao iz grada gore u mir planine, šuma i među žubor gorskih potoka. I bio je sretan radi toga, sretan i veseo u časovima dok je udisao svježi zrak i odmoren se vraćao među nas. Zato smo i mi često išli s njim. S tim odlascima unio je u nas ljubav za prirodu, naučio nas kako se priroda promatra i kako se prati njezin život. A kada on nije išao »gore«, mi smo odlazili sami. Ali uviјek bismo našli dokaze njegove prisutnosti i bilo bi nam kao da je i on s nama.

Godine prolaze, mnogi su ostali, a nekih više nema. I planina se promjenila. Mnogi je više ne vole, jer na njoj nema onog prijašnjeg mira, ali joj se ipak vraćaju tražeći oaze tišine i odmora.

Kad umorna subota završava u večernjim satima sve tišom bukom tvornica, automobilova i našom vrevom po uskim ulicama, nedjelja se budi u nekoj tišini, miru i jedva čujnom uzduhu olakšanja i smiraja. I automobili stope tog dana duže pred kućama ili u garažama, i nas je sve manje na ulicama, sirene tvornica ne tule u ove rane sate, svjetla u stanovima možda se i ne pale, a tramvaji pusti jure ulicama s pospanim kondukterima i praznim sjedalima.

Nedjelja, dan kao i onaj prije sedam dana, a ova jesen starija od prošle za godinu dana, a s njima i njom i mi isti ili drugačiji, ali uviјek stariji i nikako više mladi. Život teče u svom ciklusu mijena, kretanja, bržeg ili sporijeg odlaženja u smjeru novog i obično nepoznatog.

Tišina je nedjelje. Budim se umoran, jer je noć bila ispunjena pisanjem. Budim se kao s nekim usadenim satom koji ne razlikuje radni i neradni dan; okrećem se i dižem, jer san više ne dolazi.

Guma na planinarskim cipelama škripi na stepenicama stambene zgrade, pa počinjem polaganje silaziti. Treba ostaviti u miru one koji još spavaju. Koraci odzvanjavaju po betonu. Zrak na ulici hlađi mi lice i ruke. Tramvaj je stao, penjem se i ubrzo njišem na stolici jednako kao i čitava konstrukcija ovog željezognog prometala. Iza okolnih zgrada magla, lišće na ulicama popadalo te noći, signalna svjetla rijetkih automobila, u tramvaju tiki žamor znanaca, bez onog obavezognog — sredina molim, pomaknite se prema izlazu!

Svi silazimo kod Mihaljevca i tu nas je već više — mislim više nas planinara. Pozdravljamo se i sada se guramo u ona jedna kola tramvaja za tunel. Podem odmah prema izlazu, odzdravim poznatima — danas nekako nisam raspoložen za društvo, želim biti sam. Danas želim poći putevima svog prijatelja, njemu u posjetu, želio bih ostati sam s njim u mislima. Kod tunela izlazim među prvima i žurim u tamni prolaz. Sjećam se dok su govorili da će i tu ići tramvaj kroz Medvednicu sve tamo do Zagorja. Govorili su! Bilo je to davno, pred mnogo, mnogo jeseni. Sa stropa tunela kapljice voda, pa preskačem njezine lokve na tlu. Za par minuta vidi se svjetlo i s druge strane, ali ne još i sunce. Izlazim iz tunela i dok jedni skreću prema žičari, ja silazim prema potoku — kao nekad s prijateljem. Da, tada nije ni bilo žičare, pa se lijevo nije ni skretalo.

Napisano u povodu 10-godišnjice smrti Vladimira Horvata (1891—1962), graditelja »500 stuba« na Medvednici (prim. urednika).

Prelazim potok iz proširenog parkirališta i uspinjem se stazom. Staza je usječena na blagoj uzbrdici i izgleda mi da se dosta strmo uzdiže. Zar je nekada bila blaže položena? Ne, nije, ja sam tada bio mlađi...

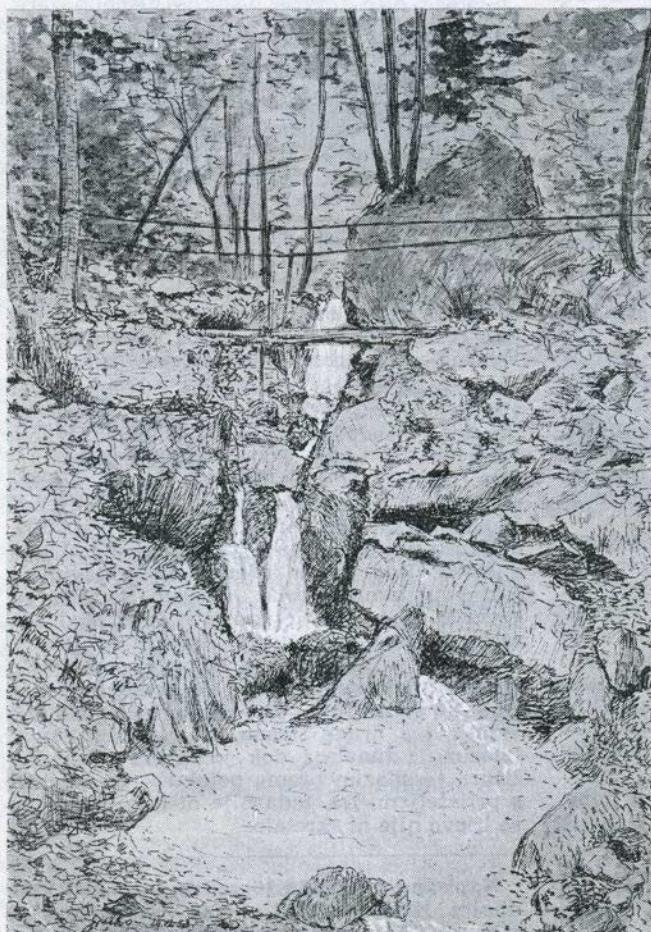
Posljednje kapljice rose prestale su kapati po mojoj glavi kada je sunce zasjalo kroz krošnje visokih bukovih grana iznad mene. Posvuda tišina i mir. Magleno more rasprostrlo se ispod mene, a sunce se ljeska kroz vlažne listove koji još nisu opali.

Na stablu crvena oznaka — natpis doma i lugarnice, crveni krug, bijela točka sredini i strelica. Tamo dalje — plavi krug i bijela točka. Sjećam se dok smo ih risali po mlađim stablima. Sada je kora raspucala i boja se širi po osušenim smeđim ljuskama. Išli smo polaganio — mislim tada, dok smo stavljali označke. S nama su bili još i neki dječaci. Uživali su da kistovima maljaju po stablima. Jedan je nosio bijelu, a drugi crvenu boju. Moj je prijatelj pokazivao na koja stabla treba stavljati označke i učio mlade kako se to mora dobro napraviti. Na nekoliko mjesta, zabili smo i tablice s vremenom pješačenja do

nekog doma. Tablice je kod kuće napisao naš prijatelj.

Upravo prolazim kraj jednog stabla na kojem je još ostala takova tablica. Boja je izbljedila, slova se teško čitaju, ali danas je na ovoj stazi već manje prolaznika i rijetko je tko primjeti. Danas žičara preuzima ovim puteljcima dio onih koji su nekada pješačili. Ali u ono vrijeme nismo mogli niti vjerovati da će doći žičara na Sljeme. Vremena se mijenjaju! Kroz godine se obistine i mnoge davne ideje. Možda je to i dobro, jer sada gore na svježi zrak ode i onaj koji to inače ne bi nikako mogao zbog godina i zdravlja. Ali asfaltna cesta i prašina automobila prodrije i na ovu našu planinu. Ima li i u tome dobroga? Za nekoga možda ima. Za prave planinare preostale su stare, već pomalo napuštene staze. Napuštene kao ova kojom sada hodam.

Prolazim uskim klancem i uskoro sam kod Mrzljaka. Izvor je danas zapušten. Trebao bi ponovo doći moj prijatelj i malo urediti okoliš, pa bi bilo ljepše i ugodnije. Da, doći će! Ako ne danas — onda jednog radnog dana,

Mostić pod Horvatovim stubama

Crtao: S. Božičević
24. lipnja 1953.

Horvatove stube na Medvednici

kad je manje ljudi. Ali tako je bilo nekad... Napio sam se vode i produžio dalje. Staza vijuga između grmlja i niskih borova. Neki su postali veći, kao i ove breze. Porasli su. Tamo ispod one breze sakupljao sam sok za pokojnu majku. Kazali su da ga mora piti i da će ozdraviti. Ozdravila nije, ali je bila među nama...

Ovdje je prava tišina, ali ipak ne potpuna. Oko mene nešto šušti. Da, to smo već jednom doživjeli, kad smo zajedno išli do Rauhove lugarnice. Sjećam se da me je tu zau stavio i kazao: Stani i slušaj kako lišće pada u grmlju! Tada sam to prvi puta doživio. Sada stojim i slušam sam. Lišće šušti i pada bez vjetra u potpunoj tišini proplanka, kao da ga neka nevidljiva ruka skida i baca na tlo udarajući o sitne grančice. Ovo je — govorio bi mi on — dio života prirode, život koji se doživi i osjeti jedino u samoći. To je on dobro znao i tu je ljubav tako uvjerljivo prenosio na sve nas, na sve koji su s njim dolazili na planinu.

S nekadašnje paljevine pružao se prostrani vidik po vrhuncima planine, ali naš grad tamo dolje bio je pod oblakom magle. Uđisao sam punim plućima planinski zrak i požurio

prema lugarnici. Našu staru stazu stotinjak metara prije doma presjekla je novo probijena cesta. Sada i tu jure automobili.

U lugarnici se nisam zadržavao. Popio sam čaj u zadimljenoj prostoriji na drvenom stolu s dugom klupom. Osim nekolicine planinara bilo je mnogo više onih u gradskim odijelima koji su ovamo došli s automobilima što stoje uz rub ceste. Ni ovdje više nije kao nekad. Plaćam svoj čaj i žirim dalje. Nekad smo dolazili ovamo samo pješice i tu zastajivali oznojeni i veseli da smo stigli do lugarnice između starih stabala na rubu prostrane planinske livade. Sjedjeli smo u toploj sobi i kroz prozor gledali na dvije staze odakle bi mogli doći naši prijatelji ili sljedeći posjetilac — jedni s gornje strane, a drugi s lijeve ispod one visoke jеле. Stara baka Količića donosila bi nam čaj ili mljevio sa žgancima i bilo nam je kao da smo kod kuće u jednoj velikoj obitelji. Ako je trebalo, otišli bismo baki na izvor po vodu i donijeli je u kuhinju. A danas? Možda tako mora biti i moje misli izgledaju kao plač za prošlošću? Možda.

Strma staza silazi na sjevernu stranu planine. Kroz šumu trčim po otpalom lišću, a na donjoj livadi koristim serpentine nove staze.

Ovdje nema nikoga i više se ne žurim. Zagorje je pred mnom dolje okupano u žutilu jesenskih boja, bez magle i dima tvornica.

Prelazim preko stare ceste za nekadašnji majur. Ugažena trava i markacija vode me između stabala i posušene trave do uvijek iznenadjućeg susreta šume i kamenom. Da, kamena kad ga najmanje očekujemo. Danas je to zapravo park u kamenu, u borovim i tisnim stablima — park kroz koji slobodno silazimo kamenim stepenicama i lagano prolazimo. Sada su ovo naše, ne ljutite se, naše — Horvatove stube! One su iznenadjenje za svakog tko prije puta dolazi ovamo. U predjelu gdje ne očekuje kamen najednom bude doveden stazom između škrapa, malih pukotina, tamnih otvora jama i u jedan pećinski prolaz. A onaj koji je već jednom bio ovde, navratit će ponovo prvom prilikom i ostati da se odmara i da se divi ili čudi (kako želite!) radu čovjeka koji je godinama sve ovo uređivao i slagao — kamen na kamen — pet stotina stepenica...

Sjedim na Vidikovcu ispod pedesete stepenice. Pogled je prekrasan preko zelenih vrhova stotina jela i borova izdvojenih od žutila bjelogorične šume. Naslonio sam se na stijenu i prisjetio dana kada sam prvi puta došao ovamo. Vidikovca još nije bilo, ali Stube su već vodile prema Tisinom ponoru i pećini Medvednici. Dolazio sam nedjeljama i nekako zavidao onim starijim planinarima oko graditelja koji su mu pomagali u micanju srušenih suhih stabala i većeg kamenja. Kasnije sam i sâm postao član njegove radne grupe. Dolazili smo godinama i svaki na svoj način pomagali. Ako se nismo sastali kod tunela, našli bismo se u lugarnici ili ovdje na Stubama. Sjećam se — jednom sam ga sreo na livadi ispod lugarnice s užetom preko ramena, naprtnjačom na leđima, pijukom na ramenu i karbidnom svjetiljkom u ruci. Pogledao me kroz naočale, nasmijao se: Idemo, Felikse, na naše stube! Dodao mi je svjetiljku i dalje smo nastavili preko livade u šumu do Stuba.

Da, Stube nisu bile njegove, osobno ili sebično njegove, već naše — svih nas, svih planinara i izletnika koji su dolazili ovamo i pomagali mu u ostvarenju njegove zamisli. Zato su one, iako označene njegovim imenom, naše, jer ih je za nas i gradio vodeći nas u nepoznate dijelove netaknute planinske prirode.

Dijem se i silazim dalje niz Stube. Sada ih je mahovina prekrila i one su se uklopile u cijeli okoliš i teško je vjerovati da ih je čovjek slagao svojom rukom. Na kamenu su izbjedili jedino brojevi koji su označavali svaku pedesetu stepenicu. Sagnuo sam se kroz prolaz ovalnog pećinskog kanala i iza njega preko terase produžio do potoka. Ovdje je Vlado nakon završenih stuba nastavio s uređenjem jednog odmorišta u sjeni bukovih stabala i velikih povijuša. Da se skloni od kiše, iznad potoka je izgradio malu kolibu sličnu onim ugljenarskim, kojih je nekada ovdje bilo dosta.

Danas je sve ovdje zapušteno, obala potoka je razoren, a i mostić koji je vodio preko njega. Vlade nema ovdje već dugo. U blizini su sjekli šumu i vukući stabla uz potok mnogo su toga uništili. Ovo me je danas rastužilo. Nema ništa lakše nego razarati.

Produžio sam starom već jedva vidljivom stazom k Orlovim stijenama i na Vrbanov brije. Ovdje je bilo nekoliko grupa mladih posjetilaca. Požurio sam prema žičari. Sijecem poznatim prečacima stare puteve na kojima je sve više prolaznika i šetača. Na raskršću kod Činovničke livade vrvi od posjetilaca i velike djece. Automobili trube tamo niže na cesti, djeca trče livadom, tranzistori trešte, lopta leti u krošnje stabala — to je raj za građane našeg maglom obavijenog grada. Možda nas je sada previše ovdje oko centra planine, ali mnoge staze još su ipak puste.

Stojim u redu za žičaru. Sunce se nagnulo prema zapadu i sa staza pristiže sve više planinara i izletnika. Red je već jako dugачak, a plave, crvene, bijele i žute kabine gutaju sve koji pristižu i spuštaju nas njišući se sve niže. Jutarnjih nekoliko sati hoda sada prolazim za nekoliko desetaka minuta. Lijevo od petog ili šestog stupa vidim stazu kojom sam se uspinjao. I sada je pusta. Dolje nema nikoga. Automobili jure asfaltnom cestom ispod Adolfovca i žmirkaju svojim svjetlima. Ulazimo u donju stanicu.

Iskačem u predvorje i silazeći stepenicama odlažim prema tunelu. Ponovo idem prema

Zagrebu. Šuma je već u gustoj sjeni koja prelazi u večernji sumrak. U mračnom tunelu hodam posutom stazom i sudaram se s prolaznicima. Kod tramvaja već gore svjetiljke. U obližnjoj gostionici buči muzika i čuje se pjesma pijanaca. Tramvaj juri prema Mihaljevcu. U gradu je već noć. Za desetak minuta oko mene su opet betonske vertikale naših zgrada. Ulica nije više pusta kao jutros. Penjem se stepenicama, ali sada se nekako ne čuje buka mojih koraka. Iza zatvorenih vrata stanova kraj kojih prolazim čuje se žamor, muzika s radija i glas televizijskog spikera koji čita vijesti.

Vratio sam se u stan. Vratio sam se s planine. Ali prijatelja nisam sreo iako sam prošao svim njegovim, njemu tako dragim stazama. Nismo se sreli, ali bili smo zajedno...

Pa da, sada znam! Sjeo sam za radnji stol. Uz pisači stroj još je stajao sinoć napisani članak. Uz njega nekoliko fotografija i neki moji stari crteži. U jutro trebam predati članak. Olovka prelazi preko napisanih redaka, da ispravi koju pogrešku. Naslov članka: DESET GODINA BEZ VLADIMIRA HORVATA. Ah, ja sam se danas jako zanio pišući o prijatelju. Otišao sam mislima u prošlost. Ne ljutite se na me radi toga!

Eto, nema ga već tako dugo među nama, ali on živi tamo gore, u svom djelu, u svojim Stubama, u izvorima, u rudnicima, u našim planinarskim dušama. Vjerujem, da će i dalje živjeti.

Dileme oko jedne osamdesetogodišnjice

H. ČAŠEVIĆ

SARAJEVO

Ni historijska distanca, duga preko tričetvrt stoljeća, nije bila dovoljna da ukloni neodlučnost, bojažljivog obzira i kolebanja, koji uvijek, kao nevolja, prate gotovo svaki pokušaj determiniranja prvih početaka organiziranog planinarstva u Bosni i Hercegovini. Iako pred nama stoje činjenice, relativno dovoljno ispitane i dovoljno jasne u svome tvrdoglavom postojanju, ipak njihovo osvjetljavanje iz različitih kutova redovito nas dovodi do različitih zaključaka, dok veoma često priznavajući i redajući fakta ostajemo bez daha pri kraju puta i zaključak prepustamo drugima.

Ova neodređenost, nedorečenost, gurkanje i oprezno obilaženje oko problema ima svoje historijsko-sociološko opravданje. Genezu organiziranog planinarstva u BiH treba tražiti isključivo u periodu austro-ugarske okupacije. Međutim, ova okupacija u našoj nauci još nije dobila svoju konačnu ocjenu i mjesto i pored brojnih, često kontroverznih, studija i knjiga, pisanih o prisustvu dvojne monarhije u BiH, bilo sa punom naučnom akribijom, bilo pak po već poznatom šablonu dnevne politike. Zbog toga nije nimalo čudno da se i institucijama, poniklim u vrijeme austro-ugarske uprave u BiH, primičemo tek korak po korak sa mnogo pipavosti i opreza.

Ovako neodređena ili nedorečena verifikacija jednog relativno dugog perioda bos. herc. historije (1878—1918) nužno nas je morala dovesti u dilemu, koja je u našoj planinarskoj i uopće historijskoj publicistici doduše vrlo malo tretirana, ali koja je stalno prisutna u našem životu: od kada egzaktno egzistira organizirani planinarski pokret u BiH?

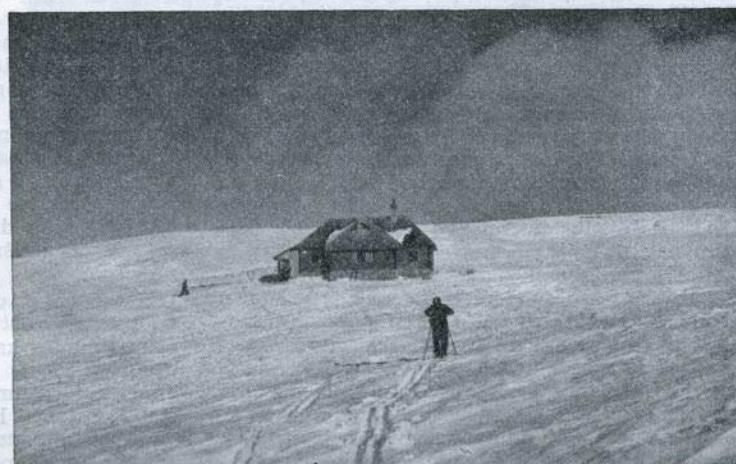
Gledajući glatku površinu činjenica, svaku neodlučnost bilo bi jednostavno ukloniti pružanjem običnih kronoloških podataka o osnivanju prvog planinarskog društva u BiH. Međutim, time svakako ne bismo reklj ništa novo. Problem bi i nadalje ostao, jer se on ne skriva u običnom redoslijedu faktografskih podataka, nego počiva dublje pod kožom stvari.

Jasnije govoreći, problem nije u tome kada je osnovana prva planinarska organizacija u BiH, nego da li se osnivanje ove organizacije može smatrati kao prvi početak organiziranog bosansko-hercegovačkog planinarstva.

Poznao je da se društveni život u europskom smislu počinje razvijati u Bosni i Hercegovini odmah poslije austro-ugarske okupacije (1878). I pored sve strogosti birokratskog okupacionog režima, pa i pored pomanjkanja temeljnih pravnih propisa o društvenom organiziranju, već u prvoj desetnici poslije okupacije u BiH se stvara desetak različitih društava.

Pažljivije promatranje tadašnjeg i kasnijeg razvitka društvenog života u BiH pokazuje nam da uglavnom tri osnovna faktora pokreću stvaranje društvenih organizacija u ovoj pokrajini, koje se — što je sasvim razumljivo — bar u početku razvijaju prema političkim koncepcijama svojih pokretača.

Pri tome svakako glavni i prvi faktor predstavlja nova okupaciona uprava, čiji je utjecaj na društveni život BiH toliko vidljiv i oplijeviv da ga je nemoguće ignorirati. Upareno sa nastojanjima državne administracije i sami građani — »bosansko-hercegovački pripadnici« sa svoje strane stvaraju svoje

Planinarska kuća Društva planinara u BiH na Devečanima (Vlašić) 1935. godine

Foto: J. Plaček

Skijaši na Jahorini
1934. godine

Foto: V. Horvat

društvene, a kasnije i političke organizacije, strogo u granicama svojih nacionalno-konfesionalnih shvatanja. Napokon, kao treći činilac u društvenom životu BiH, javlja se socijalistički i socijal-demokratski pokret, koji djeluje sa sasvim novih pozicija i donosi nove ideje potpuno suprotne nacionalnoj i konfesionalnoj segregaciji, na kojoj su počivale društvene strukture bos. herc. građanstva, kao i birokratskoj »internacionalizaciji« društvenog života, inauguiranog od strane Zemaljske vlade.

U jednoj heterogenoj sredini, strogo izdiferenciranoj nacionalnim i religioznim međama, a već nagriženoj klasnom polarizacijom, austrougarska uprava je bila zainteresirana da u prvom redu utječe na stvaranje takvih društvenih formacija, koje će okupljati građane različitih nacionalnosti i konfesija i u kojima će, naravno, biti dominantan utjecaj nove uprave. Na ovaj način u toku austrougarskog okupacionog perioda stvorene su brojne asocijacije, koje su u našoj historijskoj publicistici doatile jedan, po našem mišljenju, neprikladan naziv: internacionalna društva.

Osnovni motiv stvaranja određenog broja ovih internacionalnih društava bio je svakako propagiranje nacionalno-političkih ideja okupacione uprave među kojima ideja germanizacije nije bila baš nenaglašena. Zbog toga su ovakva društva bila u nužnoj suprotnosti sa nacionalno-političkim stremljenjima naroda BiH, pa je zato razumljivo što ovim društvenim organizacijama čak i po najliberalnijim kriterijima ne možemo priznati bos. herc. karakter, pogotovo kada je nesporno da u njima domaći element nije nikada učestvovao. U ovom pogledu nema nikakvog problema niti nesporazuma. Ovakova društva predstavljaju danas samo jednu faktografsku stranicu u historiji društvenog života BiH, svjedočanstvo jednog vremena i prilika, historijski relikt, koji nema nikakovog kon-

tinuiteta sa sadašnjicom, jer je kao vodeno bilje živio bez korijena i išcezao bez traga.

Međutim, mnogo je bitnije odrediti značaj i ulogu onih društvenih organizacija, koje su stvarane pod utjecajem austrougarske uprave ili uopće pod utjecajem ili na inicijativu stranaca-doseljenika, ali koje su — odmah ili kasnije — prihvaćene od domaćeg elementa i kao takve odigrale svoju određenu historijsku ulogu, ostavivši svoju brazdu i vidljive rezultate u razvitku društvenog života BiH.

Svjesni da bi ignoriranje djelovanja ovakvih društvenih institucija doveo do historijskog apsurduma i stvaranja vakuma u razvitku društvenog života naroda BiH, do sada smo se oprezno i osjetljivo ograničavali da sa više ili manje koncilijantost samo registriramo djelovanje ovih društava, nevoljno se suzdržavajući da im priznamo pravo bos. herc. građanstva.

Ovu bojažljivost, neodređenost i često namjernu nedorečenost davno smo potisnuli i oslobođili se kompleksa »tuđinske tvorevine« kada se radi o kulturnim ili ekonomskim institucijama, koje su stvorene pod direktnim utjecajem strane uprave, ali koje su — htjela to ili ne htjela tuđinska vlast — odigrale odlučujuću ulogu u kulturnom ili ekonomskom napretku BiH. Danas više nikome čak ni nehotično ne pada na um da porekne historijsku ulogu i kontinuitet npr. Zemaljskog muzeja, I gimnazije, Željezare Zenica ili Vareš, Državne bolnice, Fabrike sode, Željeznice, Fabrike duhana itd., čije sedamdeset ili devedeset-godišnjice ističemo ne sa malim ponosom.

Neodlučnost u pogledu određivanja mjesta pojedinih društvenih organizacija u ranijim periodima — kada su bile još svježe rane, a preosjetljivost hipertrofirana — bila je donekle i razumljiva. Danas čak čitavu stvar treba postaviti hladno i realno, shvatajući pri tome da je nesretni histrijski razvitak BiH odredio ovoj pokrajini da prve susrete sa

europskom kulturom i civilizacijom ostvaruje posredstvom tuđinskih uprava (u prvom redu turske od 1860. pa nadalje, a zatim austro-ugarske!).

Ako već prihvativimo bez dvojbe kao svoje mnoge ekonomске i kulturne institucije, neposredno stvorene pod tuđinskom vlašću, tada je teško odbiti, bez opasnosti da dodemo u logički ili dijalektički čor-sokak, primjenu istog kriterija i na društvene organizacije koje su začete pod utjecajem stranaca, ali koje su prihvocene od domaćeg elementa i kao takve u izvjesnom smislu »nacionalizirane«.

Zar je moguće danas ne priznati bos. herc. atribut određenom broju vatrogasnih, lovačkih, ribarskih, pčelarskih i sličnih društava koja su obično i, za naše prilike razumljivo, osnivali stranci, a domaći ljudi prihvatali, što apsolutno ne znači da su time akceptirali i političke koncepcije osnivača ili inicijatora.

Poznato je da se je BiH odviše dugo razvijala pod utjecajem jedne sasvim druge kulture i civilizacije, koja je upravo u XIX stoljeću — iznadena stoljetnim bitkama i povlačenjima svojih protagonisti, a bazirana na jednom anahronističkom ekonomskom sistemu — očekivala svoj konačni slom i raspad. U ovakovoj sredini, stegnutoj u kvrge džihad tradicija, teško se moglo očekivati da će moderne europske ideje i shvatanja samoniklo izstasati jednostavnim ugledanjem na druge. Ove ideje je morao neko drugi donijeti i presaditi, iskoristivši pogodan momenat i uvjete u ovom potvrdom tlu.

Druge jugoslavenske zemlje (Slovenija, Srbija, Hrvatska) imale su sreću da moderna zapadna shvatanja i stremljenja prihvataju posredstvom vlastite europski odgojene inteligencije ili već izgrađenih radnika. U BiH je nedostajao ovaj »transmisioni sistem« i zato

nije čudo što su stranci, naročito u prvo vrijeme, potencirali svoju »kulturtregersku« ulogu.

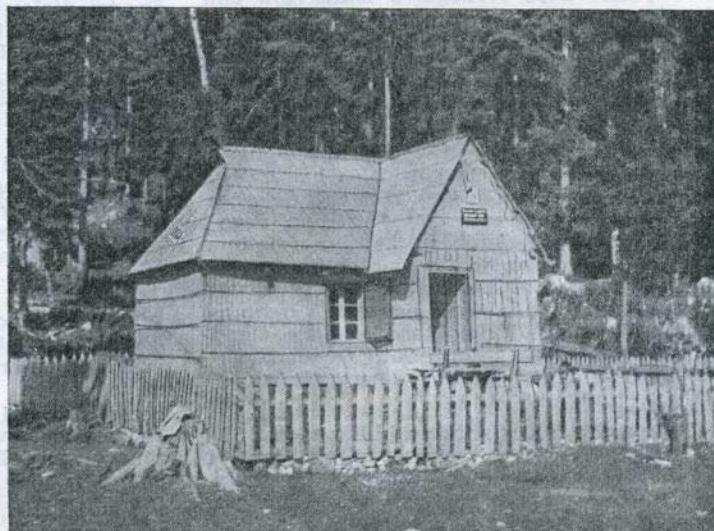
Tako upravo posredstvom stranaca moderne ideje organiziranog europskog planinarskog pokreta relativno vrlo rano, a bez velike pompe, ulaze u BiH, da bi za kratko vrijeme bile prihvocene od strane domaćeg elementa, koji je imao — na našu veliku sreću — već stoljećima njegovanoj tradiciji i ustaljen sistem veza bos. herc. čovjeka i njegove planine.

Stvaranje prvih planinarskih organizacija u BiH pokazuje upravo frapantnu sličnost sa osnivanjem brojnih vatrogasnih i lovačkih društava u ovoj zemlji. I u ovom pogledu inicijativu su davali stranci¹, a domaći ljudi vrlo brzo preuzimali uloge glavnih aktera, zahvaljujući upravo beskrajno dugim lovačkim tradicijama bos. herc. ljudi, odnosno praiskonskom strahu ovog čovjeka od vatre, koja je gotovo po ustaljenom redoslijedu uništavala naselja ove zemlje, građena od krhkog građevnog materijala.

Mi možemo prihvatići kao ispravnu tezu da su okupacione vlasti osnivanjem ili podržavanjem ovakvih nepolitičkih i drugih »bezopasnih« društava imale — pored ostalog — namjeru da u drugom pravcu usmjeri kulturni i nacionalno politički razvitak bos. herc. čovjeka, ali i pored toga ne mogu se osporavati pozitivni efekti ovakvih društava.

Osnivanje prvog planinarskog društva u BiH austrougarska uprava je bez sumnje prihvatala blagonaklon, gledajući u njemu jedan instrumenat turističke propagande za

¹ Najbolju studiju o lovu u BiH dao je upravo čovjek koji nije rodom iz ovih krajeva. Isp. Fr. B. Laska: Weidwerk in Bosnien und der Hercegovina (Klagenfurt 1905).

Skijsko skloniste HPD
»Bjelašnica« na Kasovdolu
(Bjelašnica) 1935. godine

Foto: G. Jereb

BiH, od koje je nova vlast željela da napravi »novu Švicarsku«. Međutim, sa velikim oprezom treba primati tvrdnje da je društvo osnovano čak i po nalogu vlasti. Za to nije bilo faktičnih potreba, pošto je austrougarska uprava raspolagala minuciozno izgrađenim administrativnim aparatom, koji je pored ostalog bio usmjeren i na turističko-planinarsko obradivanje BiH.

Gotovo neposredno poslije okupacije austrougarska uprava je pristupila sistematskoj obradi bos. herc. planina u prvom redu iz vojno-strategijskih, a kasnije iz turističkih razloga. U ovoj eri tzv. administrativne planinarsko-turističke aktivnosti izgrađeni su mnogi planinarski putovi (Zelengora, Treskavica, Trebević, Prenj, Bjelašnica, Čvrsnica i dr.), sagradeno 11 planinarsko-lovačkih kuća i skloništa, te uredena posebna odjeljenja za planinare, lovce i turiste u observatoriju na Bjelašnici, kao i u pojedinim žandarmerijskim i željezničkim stanicama.

Kada su dana 21. rujna 1892. godine činovnici ondašnje zemaljske vlade u samoj vladinoj palači osnovali prvo planinarsko društvo u BiH pod nazivom »Bos. Herz. Touristenklub — Bos. Herc. Turistički klub«, u Bosni i Hercegovini je već bila izgrađena, nastojanjima administracije, solidna planinarska platforma, na kojoj Turistički klub pod vodstvom svoga predsjednika Lotara viteza Berksa, vladinog savjetnika i povjerenika za grad Sarajevo, bazira svoj dalji veoma aktivni rad.

Pozitivne rezultate djelovanje Turističkog kluba danas je — historijski gledano — nemoguće ignorirati. Izgradnja prve planinarske kuće u BiH na Trebeviću (1896), malog skloništa na Dobroj vodi, prve planinarske kuće na Javorini (1909), markiranje svih planina oko Sarajeva i, što je za nas najvažnije, propagiranje planinarstva među domaćim ljudima, kojima su moderne planinarske ideje bile do tada nepoznate — sve su to činjenice koje tvrdoglavno iskrسavaju čim otvorimo prve stranice moderne bos. herc. planinarske povijesti, koje nužno govore upravo o djelovanju Turističkog kluba²⁾.

Izvan svake je sumnje da su osnivači Turističkog kluba bili stranci, visoki ili viši činovnici, među kojima nalazimo tek poneko domaće ime (jedan od osnivača je bio i Milutin Kukuljević-Sakčinski). Obzirom na historijski i društveno-politički razvitak bos. herc. sredine, to je ne samo svatljivo, nego i jedino moguće rješenje pod datim uvjetima. Međutim, nesporno je također da je domaća sredina s početka lagano, a kasnije znatno snažnije, prihvatala kao potrebu i realnost postojanje ovog društva, među čijim članovima se pojavljuju najuglednija imena bosansko-hercegovačkog javnog života (Despić, S.

²⁾ Podrobnije o Turističkom klubu vidjeti: Dr J. Fleger: Prilozi za povijest planinarstva u BiH (»Hrvatski planinar« 1940/41) i H. Čaušević: Rađanje jednog planinarstva (Naše planine« god. 1966).

A. Kapetanović, Kraljević, dr Petrović, dr Radivoje Simonović, dr Bašagić i dr), tako da već od 1899. godine na skupštinama društva govorи srpsko-hrvatskim jezikom, a od 1909. godine i službeni zapisnici vode na ovom jeziku. Paralelno s tim i uprava kluba prelazi postepeno u ruke domaćih ljudi, tako da strani činovnici gotovo sasvim napuštaju Turistički klub i 1906. godine bezuspješno pokušavaju osnovati novo društvo pod nazivom: »Deutsch-Oesterreichischer Alpenverein«. Poslednji predsjednici Turističkog kluba bili su dr Diogen Petrović (1912) i Risto Samouković (1914).

I drugo planinarsko društvo u BiH, Touristenverein »Die Naturfreunde« — Turističko društvo »Prijatelj prirode«, osnovano je 1905. godine kao ogrank bečkog »Naturfreunde«, pod utjecajem masovnog sindikalnog i socijaldemokratskog pokreta, koji je zahvatio i sarajevske radnike. Osnivači »Prijatelja prirode« su napredni austrijski radnici, zaposleni u sarajevskoj željezničkoj radionici, među kojima naročito vidnu ulogu imaju Josip Eissenbeis, Gliha, August Baumgartner i dr. Naravno, i ovo društvo su domaći radnici vrlo lako i brzo prihvatali kao svoje i za kratko vrijeme dali mu snažan bosansko-hercegovački pečat.

*

Poredane činjenice zahtijevaju sada da se iz njih iscijede određeni zaključci. Naravno, mišljenje pojedinca ne može imati značaj opće vrijednosti. No, i pored toga, rizikirajući da nađemo i na drugačije stavove, mi uzimamo za slobodu nemjerodavno, ali ipak određeno, iznijeti svoje mišljenje da osnivanje Turističkog kluba predstavlja početak organizovanog planinarskog života u BiH bez ozbira što su osnivači kluba bili uglavnom stranci³⁾. Činjenice da je Turistički klub za vrlo kratko vrijeme prihvaten od domaćih ljudi bez obzira na vjeru ili na nacionalnost, da je time praktično »nacionaliziran«, kao i da je djelovanje Turističkog kluba imalo nesporno pozitivan utjecaj na razvitak planinarstva u BiH — upućuju nas na ovaj zaključak. Pri tome je sasvim neodlučno kojem su društvenom sloju pripadali domaći ljudi-članovi i funkcioniери Turističkog kluba. Poznato je da su gotovo iz istog društvenog sloja ponikli i osnivači planinarskog pokreta u drugim jugoslavenskim pokrajinama. Historijski i sociološki gledano to je sasvim razumljivo, pogotovo kada se sjetimo dijalektičke istine da su u određeno vrijeme i pod

³⁾ Uzgred napominjemo da je u proljeće 1972 godine na sastanku najeminentnijih predstavnika planinarskih društava u BiH, sazvanom na inicijativu Planinarskog saveza BiH, zauzet neslužbeni stav da osnivanje Turističkog kluba predstavlja početak organiziranog planinarstva u BiH, te da bi upravo u ovoj godini trebalo proslaviti jubilarnu godišnjicu organiziranog bosansko-hercegovačkog planinarstva.

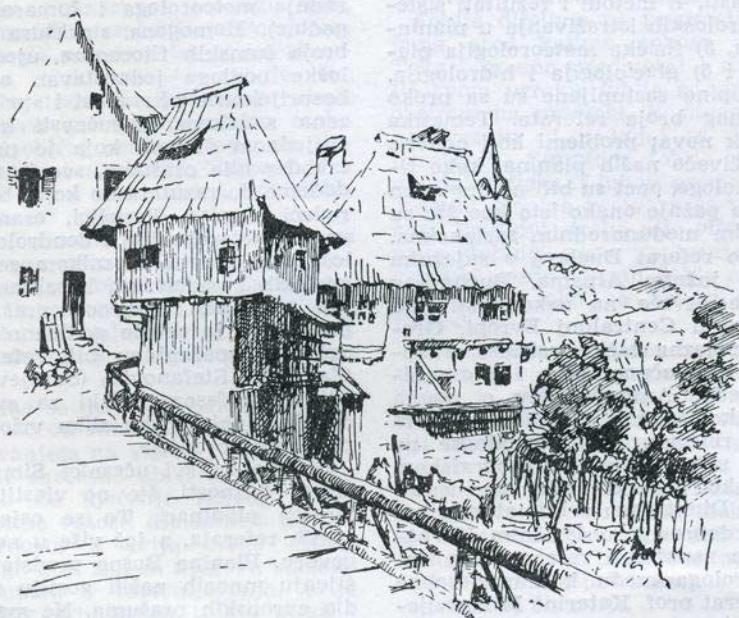
određenim uvjetima danas već isčezle ili razvlaštene društvene klase ili slojevi bili nekada katalizatori progresa.

Osnivanje Turističkog kluba od strane nacionalno tudiš elemenata i više ili manje činovničko-posjedničko porijeklo domaćih ljudi, koji su kasnije preuzeли upravu kluba u svoje ruke, — bilo je glavna i gotovo jedina zapreka da Turističkom klubu nije do danas priznata uloga i mjesto, koje mu u planinarskoj historiji BiH pripada. Upravo zbog toga su pojedinci u svoje vrijeme pokušavali da ovu zapreku jednostavno zaobiđu na taj način što su početak organiziranog planinarskog života u BiH nalazili u osnivanju »Prijatelja prirode« (1905). Međutim, ovakva konstrukcija je mogla veoma teško već sa principijelnog gledišta izdržati ozbiljnu kritiku, budući da su i osnivači i funkcionери »Prijatelja prirode« bili kroz duže vrijeme također stranci — austrijski radnici, što naravno ni najmanje ne umanjuje veliki značaj ovog radničkog planinarskog društva u razvitku bos. herc. planinarstva.

Nacionalni sastav osnivača Turističkog kluba ili »Prijatelja prirode« nije mogao dakle biti pouzdan kriterij za fiksiranje početaka organiziranog planinarskog života u

BiH, jer je i kod jednog i kod drugog društva taj sastav bio uglavnom isti, — dok diferenciranje ovih dvaju društava prema klasnom porijeklu svojih kasnijih funkcionara i članova može imati samo ograničeno značenje. Ako se u obadva društva tokom njihovog postojanja pojavljuju kao funkcioneri i članovi domaći ljudi, različitog društvenog porijekla, onda je nemoguće iz sadašnje historijske perspektive bilo kojem društvu ne priznati sve bosansko hercegovačke atribute. A kada to već jedanput učinimo, tada nužno i logično datum osnivanja starijeg društva predstavlja i početak organizovanog planinarskog života u BiH.

I pored svih sumnji, nejasnoća i dilema, koje će nas — nadamo se — u budućnosti mnogo manje satirati, Bosna i Hercegovina može ne bez ponosa pogledati i na svoju planinarsku prošlost. Poslije Hrvatske, ovo je druga jugoslavenska zemlja u kojoj se javlja organizirani planinarski pokret, a svakako i jedna od prvih jugoslavenskih pokrajina, u kojoj je osnovano isključivo planinarsko radničko društvo. A to sve vrijedi da se zabilježi, a možda da se učini i još nešto.

Most preko Plive u Jajcu 1933. godine

Crtao: Ivan Topolčić

Alpski meteorolozi u Sarajevu

ALEKSANDAR PANOV

ZAGREB

Postepeno ali pouzdano termini »alpski«, »subalpinski« i »alpinizam« gube svoje izvorno značenje. Nisu to više strogo geografski, još manje isključivo topografski pojmovi i zato se ne treba čuditi što su na impozantnom skupu od 177 stručnjaka XII međunarodnog sastanka alpskih meteorologa ravnopravno sudjelovali i gosti sa Karpata, pa i preko Karpat, i što je sâm taj Simpozij održan ovog puta u Sarajevu. Šest dana (11—16. IX 1972) Bosna je bila domaćin najuglednijih predstavnika meteorološke nauke i prakse iz cijele Evrope, pretežno iz zemalja gdje je planinski karakter posebno naglašen i gdje se planinska klima već odavna posebno proučava. Simpozij je zamišljen u dva dijela: 1) veći broj (77) referata i saopćenja održanih u 6 različitih skupina i 2) tri ekskurzije na izbor i po želji sudionika. Taj drugi dio je donekle osuđen lošim vremenom, ali su se zanimljiva i zapažena predavanja nizala prema utvrđenom redu i redoslijedu. Ovim su rasporedom obuhvaćena slijedeća znanstvena područja: 1) dinamička i sinoptička meteorologija planinskih oblasti, 2) klima planinskih oblasti, 3) bioklima i problemi životne sredine planinskih oblasti, 4) metodi i rezultati sistematskih meteoroloških istraživanja u planinskim oblastima, 5) fizička meteorologija planinskih oblasti i 6) glaciologija i hidrologija. Prve dvije skupine zastupljene su sa preko polovice ukupnog broja referata. Tematika nije bila uvijek nova; problemi koji odavno zanimaju istraživače naših planina, kako fizičare tako i ekologe, opet su bili na dnevnom redu i u centru pažnje onako isto kao što su bili i na prošlim međunarodnim sastancima. Spomenut ćemo referat Duclaya o snježnim padavinama u južnim Alpama, Buchnerov referat koji se osvrće na zakonitosti kod učestanja vjetra u Centralnoj Evropi, Gresselov čiji je polazna tačka važnost zrakoplovstva kako u naučnom tako i u organizacionom pogledu, Ambrosettihev o novim naslućenim zakonitostima kod intenziteta padavina. Od referata koji se odnose na područja izvan užeg alpskog (u geografskom smislu) planinskog pojasa treba spomenuti raspravu Elene Dimitresku o klimatskim karakteristikama depresija u istočnim Karpatima i nekoliko zapaženih referata jugoslavenskih meteorologa među kojima posebno treba istaći referat prof. Katarine Milosavljević o raspodjeli temperaturе zraka u planinskim oblastima istočne Srbije. Kad je riječ o sudjelovanju jugoslavenskih predstavnika planinskih meteorologa, treba uočiti dva momenta. Prvi je razmjerno vrlo velika zastupljenost kako samih autora, tako i priloga iz

pera Jugoslavena. Prijavljeno je 58 stručnjaka iz Jugoslavije tj. jedna trećina svih prisutnih, a broj referata iznosio je i preko trećine svih referata. Drugi momenat koji upada u oči je posebna usmjerenošć naših referata. Dobar njihov dio pripada skupini »Bioklima i problemi životne sredine planinskih oblasti«, a u čitavoj toj skupini jedino su se Jugoslaveni upuštali u analizu međusobne ovisnosti i utjecaja klime na biljni pokrivač, a i obrnuto, biljnog pokrivača na klimu. Jedino je Jugoslavija očuvala još »ostatke ostanak prašumske vegetacije i prema tome shvatljiva je činjenica da o multilateralnom odnosu prirode kao cjeline prema prirodnjoj šumi, prašumi, najkompetentniji sud mogu dati jugoslavenski učenjaci što se i na ovom simpoziju vidjelo. Kad je u pitanju prašuma, naslućuje se novi, drugačiji kvalitativno, obilježeni odnos. Dakle, nije težište samo na kvantitativnim promjenama i razlikama. U jednom od referata ovo je naročito naglašeno (Panov-Bašagić: »Utjecaj planinske vegetacije na formiranje mikroklimne područja Janj«). Janj je najmanja i najskromnija bosanska prašuma, ali je u njoj najprije otpočela saradnja meteorologa i šumara (1965. i 1966. godine). Homogena struktura ne prevelikog broja šumske fitocenoza, ujednačenost geološke podlage jednostavan assortiman tala, besprijeckorna očuvanost i »prirodnost povezana s lakov mogućnosti komparacije sa susjednom šumom koja je prije 18 godina također bila prašuma, sve je to pomoglo da dođemo do rezultata do kojih bi se teže došlo radeći npr. u Perućici, osam puta većoj, znatno heterogenijoj i dendrološki i fitocenološki, sa čitavim mozaikom geoloških, petrografske i pedološke karakteristike. Ali i u toj, nadaleko čuvenoj prašumi Perućici, postavljen je prošle godine niz sistematskih ogleda. Zapaženi su bili referati Bertovića (Zagreb) i Stefanovića (Sarajevo). Oba sveučilišna profesora, svaki za svoje područje, dadoše bioklimatsku sliku vrlo interesantnih planinskih predjela.

Gotovo su svi učesnici Simpozija (što po samom dužnosti, što po vlastitoj sklonosti i strasti) planinari. To se osjetilo prigodom samih referata, a još više u nevezanom razgovoru. Planine Bosne predstavljaju po mišljenju mnogih naših gostiju najatraktivniji dio evropskih prašuma. Ne malu ulogu igra pri tome i prašumski značaj naše planinske vegetacije.

Na simpoziju bilo je govora i o opasnosti koja prijeti prašumskim rezervatima Bosne. Borba da se sačuvaju Perućica, Lom i Janj traje već dosta dugo.

Što je to fobija dubine ili akrofobija?

TONE STROJIN

LJUBLJANA

Višeput čujemo u razgovoru: »Ne idem na vrh jer ne podnosim pogled u dubinu, vrti mi se...« ili slično. Ipak, fobija dubine nije isto što vrtoglavica. Međutim, dok je fobija dubine posljedica psihoneurotskog poremećaja koji se održava u strahu bez objektivnog razloga, dakle psihičko stanje koje izaziva šok, doglede je vrtoglavica često posljedica trenutnog fizičkog osjećaja npr. radi migrene, rekonvalescentnosti, oslabljenosti zbog slabokrvnosti i slično.

Sa stanovišta opasnosti u planinama fobiju dubine uvrštavamo među subjektivne opasnosti i to latentne (prikrivene) opasnosti. Znanstvenim izrazom je zovemo akrofobijski. Nije prečesta niti prerijetka. Dosta put ju je teško prepoznati jer je na drugima »izvana« opažamo jedino ako nastupa u obliku šoka, koji je simptomatski nespecifičan. Posljedica je takvog šoka da pogodenici izbjegava situaciju — pogled u dubinu — ako je već jednom doživio strah. Kojiput takav strah preraste u pravu grozu i pogodena osoba mora napustiti običaj penjanja npr. po ljestvama ili klinovima u planini. Teškoće je u tome da takva osoba sebi nakopa kompleks, počinje izbjegavati situacije koje bi mogle prouzročiti šok, napušta određenu društvenu sredinu, npr. krug alpinista koji pohađa planine. Takvi stupnjevi fobije su doduše rijetki, prepoznajemo ih teško, jer ih pogodenici svjesno skrivaju, prikrivaju s drugim aktivnostima i kompenziraju s »nizinskim oblicima« planinarstva.

Fobija dubine se ne stiče. Latentno može biti prisutna već od rane mladosti. S umjerenim privikavanjem na visinu i s autosugestijom može se značajno ublažiti, ali nikako posve ukloniti. Za liječenje takvog »bolesnika« je od bitne važnosti djelomična navika osjećaja sigurnosti, a prije svega stalna spremnost druga koji zna za njegovu slabost. Osjećaj drugarstva i razumijevanja, prije svega pak izbor primjereno teških staza i izbjegavanje osiguranih mesta u stijeni i

penjačkih dionica na usponu ponovno će pogodenoj osobi uliti ljubav prema planinama, vjeru u sebe i u vlastite sposobnosti. Moramo biti svijesni da najviši stupanj fobije prerasta u panfobiju, u strah pred svim što je novo ili nepoznato, što je srećom rijetkost.

Fobija dubine je situacijski strah. Izaziva je vertikalnost, pa je ima najviše upravo u planinama. Pored fobije dubine poznate su još fobije pred zatvorenim prostorom (klaustrofobija), strah pred životnjama (zoofobija), strah pred vožnjom avionom (nije tako rijetka!), strah pred priječenjem brvi nad potokom koji inače teče mirno, strah pred nastupom u javnosti, pred bacilima itd. Koliko vrsta fobija je u životu, kako su česte i kakvi oblici prevladavaju, moguće je laički prosuditi već među ovima koje smo nabrojili.

Fobije dijelimo po predmetima ili situacijama pred kojima nekoga obuzima strah. Tako poznamo predmetni i situacijski strah. Po svom uzroku fobije su prisilna stanja s obzirom na predmet ili situaciju na koju se nadovezuju ili u kojoj se dotični osjećaju ugroženi¹⁾. Simptom fobije tu nastupa kao uvjetni refleks. Ljubav prema ljepoti i veličanstvu planine pretvara se u svoju suprotnost. Predmet straha nije više vanjska dimenzija dubine, nego unutarnja tjeskoba kao prisilno stanje. »Strah dakle nije realan nego simboličan, iako ga bolesnik kruto doživljava«.

Zanimljivo je pritom da je osoba s fobijom svjesna da nema stvarnog razloga za strah. Teško je potvrditi da jednokratna situacija već rada fobiju, pod pretpostavkom da situacija nije previše »strašna«. Upravo pri fobiji dubine u planini, čini mi se, igraju odlučnu ulogu i vanjski čimbenici (dimenzija dubine, razbijenost stijene, slušni efekti kod razbijanja kamenja koje leti u dubinu, magla koja zastire vrhove i bližu okolinu stijene i sl.). Sve to pod pretpostavkom već prije nastale vegetativne distonije.

(Prev. Ž. P.)

¹ Trstenjak A.: Oris sodobne psihologije II, str. 317, Maribor 1972.

² Isto.

U kanjonu Tare i Pive

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Čudne su te planinske rijeke i rječice. Svaka od njih ima svoje osobine, karakteristike, boju i ljepotu. Ničeg nemaju zajedničkog, a opet su jedna drugoj slične. Tokovi i putovi su im različiti, a imaju zajednički cilj — nestanak, umiranje, neka prije i brže, a neka sporije i kasnije.

Sljedeći redovi govore o jednoj kratkoj, ali snažnoj i lijepoj rijeci. Ona ima uvijek samo jednu boju — bijelu, pjenušavu.

* * *

Pod silnim teretom lјutog kamena u uskom kanjonu Tare, rada se i umire jedna bijela rijeka. Živi tako kratko, da se ne može sa sigurnošću reći da li živi.

Čudno ime nosi ta bijela rijeka — Ljutica. S pravom su je nazvali Ljutica — ko zna kada i tko.

A kako i ne bi bila Ljutica, kada osim vode, nema ništa zajedničkog sa svim drugim

rijekama i planinskim potocima na svijetu. Jer tako mali, a teški put ne prelazi ni jedna druga rijeka.

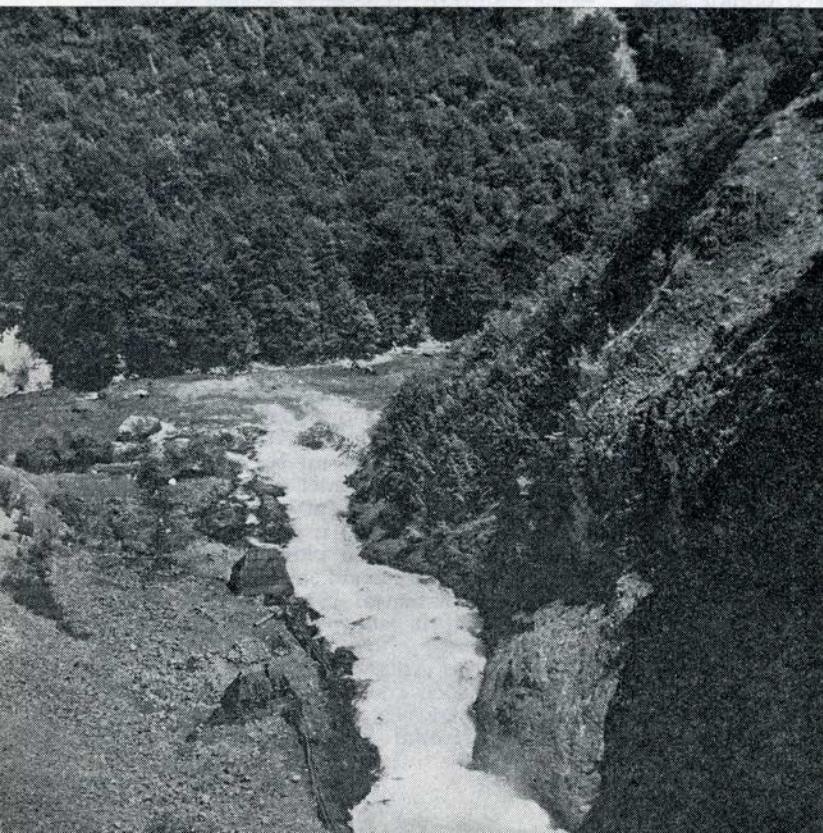
Njen život nastaje i nestaje na kamenu, a da pri tome ne dodirne grumen zemlje, ni busen trave, niti ma koje drugo raslinje. Ostaje željna života, sunca, mjeseca, razigranih tokova i nemirnih valova.

Kratki tok, nešto više od 200 metara, podsjeća na bijele raspletne vlasi, koje kovitlac neprestano gnjuri u hitre talase rijeke Tare.

Tako u grču, u pijanom zanosu i srdžbi, uz jauk i huku, nemajući kada da se zagrije ili ohladi, rada se, suviše kratko živi, i umire ta bijela ljepotica — Ljutica.

Različiti su tokovi života ljudi pa, eto, i rijeka.

* * *

Ušće Ljutice u Taru

Foto: U. Beširović

Kanjon Pive

Foto: U. Beširović

* * *

Nekada smo zmijolikim pješačko-konjskim putom, što prati tok zelene Pive, išli pješice. Klatili smo se i tumarali dozlaboga. Put krivudav, kao bjelouška zavija; beskrajno dug, zamoran i naporan je bio taj stari više hajdučki nego karavanski put.

Danas, međutim, kanjonom Pive, od izvora do ušća — na Šćepan polju — krivudaju dvije trake makadamskog kolovoza. Od strogog uskog puteljka samo mjestimično su ostali tragovi i to je sve što današnje turiste i ostale znatiželjnjike podsjeća na nekadašnji nepristupačni i divljki kanjon.

Jedna traka ceste, izgrađena prije desetak godina, još uvijek služi svojoj namjeni. Njome jure sve vrste motornih vozila, raznih oznaka gradova i mnogih zemalja. Druga, sa desne strane toka Pive, gradi se da bi preuzeila ulogu prve, koja će uskoro nestati pod vodom budućeg Mratinjskog jezera.

Obje ove trake puta usječene su eksplozivom u razrti i rasklimani, ljuti kamen, sa nizom galerija i tunela. Dižu se visoko nad ponorom, slično poput galerija u nenadmašnom kanjonu Platija u Morači.

I, da slučajno, volan otkaže, da guma pukne — samo vozilo bi se rasulo u paramparčad. Teško da bi i jedan zavrтанj ostao čitav, jer dolje, pod okomitim stijenama, visokim po nekoliko stotina metara, nisko ispod vijugavog i opasnog druma, u sumračnom kotlu jedva se nazire tanka nit mjestimično pjenušave, a inače, vječno zelene Pive.

U sumrak dana »miholjskog ljeta« naišli smo na mine... Zaustavili smo vozila. Ispod nas je gradilište treće po veličini brane u svijetu — visine 220 metara (više su samo Vajont u Italiji i Movuazen u Francuskoj). Ova velika kameno-betonska brana, koja će »progutati« 800 hiljada kubika betona, zauvijek će zaustaviti suludi tok Pive. Umirit će bukove i brzace koji su prkosili čovjeku od pamтивjeka do ovih naših dana. Još će to činiti samo koju godinu, a onda će zauvijek nestati. Umjesto njih nastat će mirno Mratinjsko jezero, dugo preko 40 kilometara. Tada će iz dubokog mačinskog postrojenja HE Mratinje poteci 850 miliona kilovat sati električne energije godišnje. Od toga budućeg dana tok Pive i taj cijeli kraj će izmijeniti jučerašnji i današnji izgled.

Za godinu-dvije Mratinjani i Pivljani, ti dobroćudni gorštaci što vječno druguju sa vrletima Vučeva, Bioča i Maglića, još više će se približiti ovim gorostasima, a uporedo i civilizaciji, jer će voda budućeg jezera potopiti njihova sadašnja ognjišta u uvali. A oni će se tada još više »izdići« uz Mratinjsku dragu, sa novim i ljepšim kućama. Neki će se nastaniti uz obale novog jezera, a neki će odseliti bog zna kamo.

Mratinjani već sada žale i tuguju za starim kućicama, stajama i kolibama, za škrtim pašnjacima i oranicama u uvali. Teško se

JAKOV TRIFKOVIĆ 1907—1972

Jakovljeva ličnost, bez sumnje, bila je nešto posebno u redovima planinara. On nije pripadao onoj vrsti planinara koji su pod svaku cijenu osvajali nepristupačne vrhove ili tražili u planinama izvan domovine neke posebne draži, on se zadovoljavao da uživa u prirodnim ljepotama tu oko sebe. Njegov prirođeni smisao za humor, uviјek vedre prirode, već je u ranoj mladosti stvorio oko sebe širok krug prijatelja i sačuvao ih do kraja života.

Kao srednjoškolac obilazi planine oko Sarajeva, a već u šesnaestoj godini odlazi sa starijim planinarima na Bjelašnicu, što se u to vrijeme smatralo posebnim poduhvatom. Njegovo posjećivanje planina je neumorno, te uskoro postaje član tadašnjeg PD »Romanija« u Sarajevu, a kasnije je biran i u odbor društva. U ovom društvu ostaje sve do izbijanja drugog svjetskog rata.

Po oslobođenju odmah se uključuje u aktivni planinarski rad, a kako je bio zaposlen na željezničari, ulazi u odbor planinarske sekcije u tadašnjem fiskulturnom društvu »Željezničar« u Sarajevu. U to vrijeme sudjeluje u obnavljanju prve planinarske kuće pod vrhom Trebevića, a prilikom svečanog otvaranja 1946. godine postaje njen prvi domaćin.

Nakon formiranja planinarsko-smučarskog saveza u republici i stvaranja planinarskih društava u gradu, učestvuje u osnivanju planinarskog društva među željezničarima. Biraju ga za predsjednika inicijativnog odbora. Za nepunu godinu dana pripremio je s ovim odborom uslove za osnivanje PD »Željezničar« u Sarajevu. Jakov predsjedava osnivačkoj skupštini koja je zakazana 11. aprila 1950.

mire s tim što moraju ostaviti mjesta svojih dalekih predaka, svoje rođene kolijevke.

I sam izvor Pive kao da predosjeća svoju smrt. Zatekosmo ga pritajenog, kao potištene nogu. Smirio se kao bolesnik na postelji ili samrti. Ogorčna površina vode miruje. Samo ponekad iz dubine pojavi se kovitac koji poput spirale izbacuje vodu na površinu. To su posljednji znaci života koji se otima. Stare vrbe, rakite i ostalo drveće povijeno i iskrivljeno čekaju potop koji će ih neminovno zadesiti, jer su im dani odbrojeni.

Iznad izvora, u uskom tjesnacu, gore uz stijene prislonjeno je drevno zdanje Pivskog manastira. Čudno djeluje ta »božja« pivska kuća. Ona je od svog postanka bogu za ledima, skrovita je. U njoj se već dugo ne služi služba božja, nego se službuje u ime srednjovjekovne umjetnosti i viših kulturnih

godine u znak Dana željezničara. Toga dana počelo je da radi još jedno planinarsko društvo u Sarajevu. U novoformljenom društvu obavljao je niz godina razne funkcije.

Odlaskom u penziju, a i u uslijed bolesti, njegov aktivan rad postepeno jenjava. Godine 1965. postaje član PD »Treskavica« u Sarajevu gdje je ostao sve do svoje smrti 20. augusta 1972. godine.

Iako u ovom periodu nije učestvovao u društvenom radu, njegova je prisutnost u planinarskim redovima uviјek ugodno djelovala. To se naročito moglo zapaziti na svečanoj jubilarnoj akademiji PD »Treskavica«, kada je kao stari i obljubljen planinar bio izabran u počasno predsjedništvo. Tom prilikom mu je uručena diploma i počasna značaka za planinarski rad.

Na njegovoj sahrani okupili su se brojni stari i mlađi planinari grada Sarajeva i oprostili se posmrtnim govorom, te su na ovaj način pokazali da njegov lik neće ostati zaboravljen.

Josip BAČI

ciljeva. Sklonjene su fišeklike Baje Pivljanića, vrata uskrašena slonovom kosti i ostale vrijednosti bogate riznice Pivskog manastira. Kamen po kamen ovog starog i lijepog zdanja, komad po komad namještaja, freska po freska i sve drugo će se rastaviti i prenijeti dalje od domaćaja vode. Sve ovo sastaviti će se ponovo gore, tri kilometra visočije u kamenitoj strani, iznad sadašnjeg izvora Pive, koji će također ostati pod vodom. I, kako dobro upućeni kažu, 1976. godine sve će ponovo biti na svome starom mjestu, jasno, osim sadašnje lokacije Pivskog manastira. Pivski manastir će tada biti isti kao i sada, samo iznad vode budućeg Mratinjskog jezera.

Vjerujemo, da će taj cijeli kraj tada biti veoma zanimljiv i privlačan za mnoge ljubitelje prirode i turiste.

Na Vidovoj gori uzalud

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Ona igla na Braču, na Vidovoj gori, antena, što li je, privlači k sebi sa plave morske razine i odoljeti ne može onaj tko je vičan da između kamenjara u znoju i u suncu uživa mirise visina.

I kada je tog srpanjskog dana krenuo iz pitome jelšanske uvale motorni brod Takovo samo prividni smjer bio je Bol na Braču, a onaj pravi: najviši vrh hrvatskih otoka. Jelsa se kupala u podnevnom suncu čuvajući u svojim starim zdanjima dva desetpet stoljetnu povijest borbe za opstanak, a ukusna nova zdanja prikupljuju svakog ljeta stanovnike Europe. Na usputnom otočiću Žečevo ne ustavljamo se. Tamo je nudistički raj u koji, čini se, dolazi više znatiželjnih nego onih »pravih«.

Čudnovato, u Jelsi ne zna nitko koliko vremena treba da se dopre iz Bola do Vidove gore. Neki tvrde jedan sat, neki dva, a ni stariji stanovnici se ne sjećaju da je netko od njih ikada bio тамо на vrhu. Ta neizvjesnost riješit će se u Bolu. Oni su bliže i valja znati nešto više o zaštitniku svojih leđa i burobraniocu. Sat i nešto vožnje do Bola prolazi brzo promatrajući kamen, bračko stijene. A na samom brodskom mostu planinarski susret. Jasna, planinarka iz Beograda, upravo odlazi s ljetovanja.

Eh, kako nisam znala da si u blizini, govori uz usputni pozdrav na drvenoj dasci, bili bismo išli skupa na vrh. Odmah se i rastajemo i tko zna gdje ćemo se opet sresti, možda na Zavižanu, možda na Triglavu, tko zna gdje...

I opet pitanje, ali i pravi odgovor u Turističkom uredu u Bolu: do crkve Gospe od Karmela i ravno uzbrdo oko dva sata. U sjeni pred crkvom to mi potvrđi krepki otočanin i polaska: mladić kao vi može doći i za sat i pol. Zajedno idemo do njegove kuće, on ide na objed i dugo još promatra golokraka osamljenika kako odlazi prema planini. Prelazeći preko ceste u izgradnji napuštamo posljednje kuće. Dobar put prolazi ubrzo kroz dva napuštena sela potpuno opustjelih kuća. Samo jedna vikendica govori o novom načinu života na starim ognjištima. Desnom padinom uske dolinice široki put prelazi u pravu planinarsku stazu nadvijajući se nad nanizanim vinogradima. Između dvaju vinograda uzdignuta stijena je kao stvorena za odmor težacima u vrijeme jela. Taj čudnovati međaš kao da balansira na vjetru i suncu i prkositi tako poseban između stotinu sličnih i ostaje ovđje kao vječna straža.

Staza je dobra, slična Premužičevoj; kamen rubnjak, poredan jedan do drugoga čuva je sa donje strane, a poprečno postavljeno

kamenje sprečava da kiša ne odnese ono malo pijeska što se nađe na stazi. Tko zna kada je građena, možda još u pradavna vremena.

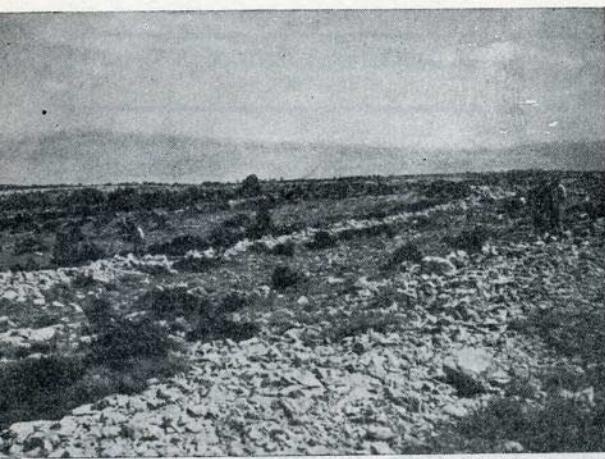
Serpentine se uspinju kroz stijene i rijetko bilje otkrivajući sve veći komad mora u daljini. S lijeve strane stazu prate telefonski stupovi, baš onako kako su mi rekli u Bolu. Sigurno drug iz PeTeTe-a nije imao drugog izbora nego da slijedi ovu staru stazu i nikada nitko ne će platiti taj minuli rad nekog starog Grka, Rimljana ili Hrvata, nekog ovdašnjeg Premužića ili Horvata, graditelja ove staze. I zato — kapu dolje i ovaj jedan redak da se ne zaboravi ono što je utkano u povijest ovog užarenog kamenjara.

Staza već vijuga između najviših vrhova. Sada je s lijeve strane stijena kao alkarska glava sa perjanicom ili, bez uvrede Francuzima, kao poznata figura de Gaulle, a u strmo odsječenoj stijeni s desna u nacrtanom srcu piše: JENNY i PIER, 4. IX. 1935. I obavezna strijela između imena.

Eremitaž Blaca na otoku Braču

Foto: Dr Vrsalović

Vidova gora (zaravan s ostacima preistorijske gradine)

Foto: Dr Vrsalović

Borovica neka bodljikava uz miris vrieska, kadulje i ružmarina, i veliki zeleni gušter na stazi, i rijetka slabo vidljiva markacija razbijaju monotonijsku podnevnu. Pogled unatrag otkriva Bol što u trokutu priobalja spava bez glasa i treptaja.

Već je visoravan i staza prelazi široki skoro kolni put prema Knežev-ravni. S lijeve strane približio se vrh, Vidova gora, a na njemu antena kao na dohvati ruke. A još više lijevo, dolje na obali, pješčani jezik plaže Zlatni rat obgrljen morem pruža se u dubinu.

Azurni pojaz mora obuhvaća ga spektrom plavetnila postepeno gubeći se u modrini. Na brijegu, ovđe u tišini, na povjetarcu što šumi kroz borove, čini se kao da mu šapće svoju staru pjesmu o moru i žalu.

Poprije do antene nije daleko, svega desetak minuta. Lakše je možda cestom, no nije ljepše od prolaza kroz rijetke alepske borove s pogledom na sve strane, dok istočnjak odnosi znoj sa golih leđa.

Tu je ta antena, ta igla što privlači. I ruševine nekakve i nešto kao sklonište, sve djeluje kao znak naše nebrige i siromaštva. Ipak, nešto se gradi, izgleda da je televizijske namjene. Cisterna zapuštena, ali puna vode. Srećom tu je nekakva letvica i poklopac od termosice, dovoljno da se dosegne voda, pa se raspoloženje opet vraća.

Šteta što na samom vrhu magličasta vrelina dana smanjuje vidik. Sve oko drijema na suncu, i vidljivi blizi otoci, i pošumljena brda sa sjeverne strane. A vrijeme, koliko treba za knjigu o hrvatskim planinama da treba i dva uspona? Može slobodno Poljak staviti u svoju sata, iako se može i prije doći. Ipak je ovo 778 m nadmorske visine, a obavezni pratnici žega i sunce.

A sada prema prvom žigu sa dalmatinskih visova za Značku hrvatskih planina. Skoro je jedan sat hoda dobrom cestom, okruženom borovima, do hotela »Vidova gora«. A u

hotelu nigdje žiga, niti je tko čuo za njega, ni osoblje, ni probuđeni šef. Iako u Dnevniku piše da se nalazi u hotelu, ovdje svi mukom muče i samo kažu da su i drugi dolazili uzalud.

I nova pitanja se javljaju: a zašto Poljak još nije izdao svoju novu knjigu, vodič po hrvatskim planinama; i znade li predsjednik Škerl da često nedostaju žigovi na našim transverzalama?

Pomalo tužan je povratak. I razmišljanje: zašto žig treba biti u hotelu? Trebalo ga je staviti tamo na sami vrh, na neki bor koji će uvijek naći onaj tko ga traži, na neki zaklonjeni kamen samog vrha, jer tu, na samom vrhu njemu je i mjesto.

Sa visoravni me ispraćuju oblaci što nad kopnjom sa sjevera prijete olujom i posve zaklanjavaju biakovskog sv. Juru. Ali ne razbijaju jednu novu ideju i želu koja za danas znači samo pogled prema njemu. Svi današnji doživljaji razbijaju tugu nastalu zbog sviju onih što ne nađu žig, ipak žig je ono što ne treba biti prvo. Vidici, visine, susreti, more i daljine, oblak na obzoru, razgovor sa stazom i cvrćcima ostaju drage uspomene na jedan ljetni dan. Odnekle sa desna dozivanje pastira i zvona ovaca u šumi razbijaju tišinu povratka i stupaju se sa koracima na kamenitoj stazi. A staza je ovdje ista kao ona samazna od Buljme do Paklenice na Velebitu.

Čekajući brod novinske vijesti skraćuju vrijeme, naravno, uz kupanje. U svijetu upravo danas počinje u Reykjaviku toliko razgalamljeni šahovski susret Spaski — Fisher, kod nas rasprave o oživotvorenju ustavnih amandmana, a u Bolu gostuje pjevačica Radojka. I sada kad »Lošinjanka« sijeće valovito more, i sutra, i uvijek, Vidova gora blistava od sunca u predvečerje čekat će svoje posjetioce. Ne će im moći pružiti ono što mogu naći na drugim mjestima, ali će ih vjerno čekati.

Sunce je na zapadu razbilo oblak u crvenu krvavu krpku što se razdrljila nad obzorjem i svoje blještavilo utapa u modrinu mora rasipajući ga od vala do vala.

Sa istoka Biokovo se čini kao da ga je oluja umila pa, izgleda, na stijenama stvorila srebrne rese u obliku oltara nekog nepoznatog božanstva. A nad Jelsom vidi se kako bdiće stara ilirsко-hrvatska osmatračnica Tor, sazidana od gigantskih kamenih blokova, nastala još u IV stoljeću prije naše ere. I kao da čuva sve ovo oko vidljivo preko Brača do Splita i Biokova i svuda naokolo.

Odrostrag nad Bračom i Vidovom gorom, nad Bolom

U predvečerje iznenada

Ni od kog iz dubine gledan,

Pojavi se ponad grada

Oblak jedan...

kao da hoće obistiniti davno napisane Cesarićeve stihove, a more i otoci i tiha noć kao da govore o današnjem danu: ipak nije bilo uzalud!

Planinarstvo u Slavoniji

ANTUN PETKOVIC

SLAVONSKA POŽEGA

Planinarska misao i osnivanje prvih društava u Slavoniji

Želja za životom i razonodom u prirodi navela je ljude i naše ravne Slavonije uporedo, a možda i ranije nego u drugim brdovitim krajevima Hrvatske, da potraže planinu kao izvor ugodnosti, osjećenja i zdravlja.

Bježeći od umora civilizacije pošli su u prirodu na izlete, kako nam govore stari zapisi, na prostrane travnjake livada, uz obale rijeka i potoka, u sjenovite rubove šuma, ali ih ništa nije moglo toliko očarati; svežinom i zanijeti ljepotom i bogatstvom doživljaja kao gorski krajevi i planinski predjeli. Tako je počela ljubav prema planinama i rađanje planinarstva.

Prvi korak učinili su Osječani. Zasićeni bukom i načinom života industrijskog grada pošli su u pohode 100 km dalekoj planini Papuku, u srcu Slavonije, da u njegovoj divljoj naravi nađu oduška i odmora. Bilo je to 1895. godine »kada su jedan novinar, kirurg, jurist, slikar i obrtnik zajedno s damama putujući preko Požege i Velike pješačili odavde u Jankovac, najlepši predjel Papuka. Vrativši se u Osijek, opojeni veseljem, a zadivljeni krajolikom i knjigom posjetilaca, koju su zatekli onđe u vlastelinskoj zgradji s potpisima i pohvalom ovom divnom kraju čak i dalekih stranaca, odluče osnovati planinarsko društvo, prvo u Slavoniji. Prema pravilima odobrenim 1896. godine društvu je bilo ime Planinsko društvo »Bršljan«, a svrha mu je upoznavanje slavonskih krajeva, osobito gora i planina, promicanje općila po nepristupačnim ili prirodno krasnim predjelima. O radu i bivstvovanju tog društva, njegovim izletima i suradnji s ostalim tada postojećim društvima u Zagrebu, Sušaku i Sarajevu postoje podaci do 1898.

godine. Tada je društvo brojilo 32 člana, od toga 4 iz Orahovice te po jedan iz Pakracu, Požege, Našica i Rume.¹

Iste godine kada se gube tragovi djelovanja osječkog »Bršljana« započinje budjenje planinarske misli u drugom gradu Slavonije, Požege, mjestu okruženom sa svih strana gorama. Planinarstvo je u Hrvatskoj sada već 20-godišnji pokret motiviran ne samo zabavnim, izletničkim i sportskim doživljavanjem nego i rodoljubnim, estetskim i naučnim interesom. Centar mu je zagrebačko Hrvatsko planinarsko društvo — Matica (HPD), od kojega dolaze poticaji za osnivanje društava i u drugim krajevima.

I Požežani oduševljeni ljepotama izletničkih mjesta Velike i Jankovca, a zaneseni ljubavi prema opjevanom rodnom kraju odluče 1898. godine osnovati Podružnicu HPD-a u svom gradu davši joj ime »Papuk«. Društvo se konstituira 1899. godine, 1900. dobiva pravila, a svečani broj časopisa Hrvatski planinar iz te godine, posvećen 25-godišnjici HPD-a u Zagrebu spominje u popisu članova uz podružnice u Gospicu i Krapini samo podružnicu »Papuk« u Požegi, koja broji 50 članova.

Svojoj središnjici u Zagrebu »Papuk« se javlja još par godina, a onda nestaje i njemu traga. Odraz je to općih društvenih i političkih prilika na početku 20. stoljeća u Hrvatskoj, kada pod utjecajem kulturnog konzervativizma i strančarstva jenjava interes za sva napredna patriotska društva i nastaje apatija za javni život.

Godine 1911. spominje se planinarsko društvo u Slav. Brodu, a onda vihor I svjetskog rata zatire opet sav društveni život i svaka nastojanja oko toga.

Društva između dva rata

Poslije rata oživljava planinarstvo u svim zemljama Evrope. Pokretačke snage su životna iskustva, naučna istraživanja i smirena radost planinske prirode. Planinar je prijatelj prirode komu nije svrha samo izlet u gore, da se uspinje i da uživa u okolini, njega zanima priroda i sve što se u njoj rađa i živi. On voli planinu, ona mu je osnova ljubavi prema domovini i ljudima.

Nastojanjem HPD-a u Zagrebu pojavljuju se ponovno podružnice i u mnogim mjestima

Slavonije. Tako godine 1922. podružnica »Krndija« u Orahovici, 1923. podružnica »Bedemgrad« u Našicama, godine 1924. podružnica »Moslavina« u Kutini i »Dilj-gorac« u Brodu, godine 1925. podružnica »Jankovac« u Osijeku, godine 1927. podružnica »Čaklovac« u Pakracu i godine 1928. podružnica »Papuk« u Virovitici. Počeci su to i nastojanja pojedinih entuzijasta pa zato ponegdje nema

¹ Firinger dr K.: 60 godina planinarstva u Osijeku. Osijek 1955.

kontinuiranog rada. Planinarska misao protkana rodoljubljem više se rasplamsava od godine 1930. pa do II svjetskog rata. Tako bismo u to vrijeme mogli govoriti o bivstvo-vanju i radu slijedećih društava²:

U Brodu »Dilj-gora« osnovano 1924. godine, ime mu je po susjednoj gori koja dijeli Slavoniju od Posavine. Rad društva oživljava i može se pratiti ponovno od 1931. do 1940. godine.

U Daruvaru »Vrani Kamen« nazvano po markantnoj kosi zapadnog dijela Papuka, osnovano 1931. godine, a 1938-1939. ima svoj planinarski dom na Petrovom vrhu.

U Kutini »Moslavina« spominje se još 1929. i 1934. da 1936. prestane radom.

U Našicama je 1936. godine osnovano novo društvo pod imenom »Petrov vrh«, po jednom vrhu gore Krndije, a djeluje do 1939.

Nova Gradiška ima od godine 1931. do 1940. Planinarsko društvo »Strmack«, a ime mu je po lijepom planinskom predjelu na podnožju Psunja.

U Orahovici djeluje 1925. i 1926. planinarska sekcija Turističkog društva »Krndija«.

Osijek ima svoje već spomenuto društvo »Jankovac«, osnovano 1925, nazvano po najljepšem predjelu Papuka, pa iako je grad najudaljenije mjesto od slavonskih gora, nosilac je kontinuiranog i sadržajno bogatog društvenog rada. Godine 1934. otvara svoj planinarski dom na Jankovcu koji su za vrijeme II svjetskog rata Nijemci bombardirali i porušili.

U Pakracu spomenuto društvo »Čaklovac«, nazvano po staroj gradini u Psunjku, djeluje pod tim imenom kao podružnica HPD-a u Zagrebu od 1927. do 1934. godine, a od 1936. do 1940. društvo nosi ime »Psunj«.

U Požegi dolazi do ponovnog osnutka društva kao podružnice HPD-a iz Zagreba godine 1934. pod nazivom »Sokolovac« po uočljivoj kosi Požeške gore iznad grada. Društvo ima svoje planinarsko sklonište u Požeškoj gori na Antunovcu.

U Virovitici spomenuto društvo »Papuk«, osnovano 1928, uspješno radi do 1940. godine. Tada rad svih društava u pokrajini zamire i konačno 1941. i dalje za vrijeme II svjetskog rata pod teškim političkim i socijalnim prilikama prestaje.

Prijatelj prirode

U kronici planinarstva Slavonije valja također zabilježiti i podružnice radničkog turističkog odnosno planinarskog društva »Prijatelj prirode« koje su poslije I svjetskog rata, naročito iza 1927. godine, okupljale radnike i naprednu inteligenciju sa ciljem da svoje članove uz pohadjanje i upoznavanje prirode upoznaju s borbenim zadacima radničke klase ne samo za nacionalnu ravno-pravnost nego i socijalnu jednakost. »Prijatelj prirode« osnovan je prije rata u Sarajevu kao ogrank na međunarodnog istoimenog društva,

ali mu je rad bio nekoliko puta zabranjivan. Broj i mreže podružnice nisu bili stalni. Podružnice su se osnivale u mjestima gdje je bilo više radnika. Znamo za rad podružnice od 1927. do 1931. te od 1932. do 1936. u Osijeku. Na kongresu održanom u Slav. Brodu 1928. godine i 1930. u Zagrebu, gdje je tada bilo sjedište Centralnog odbora društva, spominje se osim u Osijeku još i podružnica u Požegi. Godine 1936. rad je svih društava od tadašnjih vlasti zabranjen.

Društva poslije II svjetskog rata

Nakon II svjetskog rata pobjedom napredne demokracije i socijalizma stvoreni su novi pogledi na svijet, u mišljenju i osjećanju ljudi došlo je do promjene, mijenjaju se društveni odnosi. U planinu odlaze ljudi svih društvenih slojeva — radnici, intelektualci, omladinci, obrtnici i učenjaci da nadu tamo najviše moguće ispunjenje svoje životne radosti. Pohod u planinu donosi osvježenje, a iziskuje hrabrost, izoštrava smisao za zajednicu, jer tamo na visinama, gdje kamen koji pada može značiti smrt i propast, čovjek je upućen na čovjeka u tolikoj mjeri kao ni u jednoj drugoj disciplini ljudskih težnji. Neizbjegno je da čovjek suočen s opasnošću postaje otvoreniji i plemenitiji. Planinarstvo se poka-

² Podaci prema časopisu »Hrvatski planinar« i »Naše planine«.

zalo nedvojbenim odgojnim faktorom u ljubavi prema domovini i smislu za istinu, u hrabrosti, samopouzdanju i oprezu u borbi za samoodržavanje. Tu u središtu je čovjek i samo čovjek!³ Potvrđila je to i naša narodnooslobodilačka borba koje su baza i izvore bile šume i planine. Zato nakon oslobođenja dolazi do oživljavanja i propagiranja planinarskog rada najprije u Zagrebu, gdje je 1948. godine osnovan i Planinarski savez Hrvatske, a onda i u drugim gradovima.

I Slavonija u to vrijeme broji mnoga društva. Među prvima je opet grad Osijek gdje dolazi do obnavljanja planinarskog društva odmah 1948. godine. Slijedi zatim 1949. Brod (Dilj), 1950. Požega (Sokolovac) i

³ Förster-Grassler: Juriš na vrhove svijeta. Zagreb 1962.

Virovitica (Papuk), 1951. Daruvar (Petrov vrh), 1953. Pakrac koje do 1964. nosi ime Brezovo Polje, a onda ponovno Psunj. Godine 1954. obnavlja se društvo u Novoj Gradiški (Strmac) te 1961. u Orahovici i 1962. u Našicama (Krndija). Sva se ova društva, koja više koja manje, odlikuju kontinuiranim radom sudjelujući na manifestacijama planinara u svom kraju kao i u Hrvatskoj, izgrađujući planinarske domove (Osijek 1950. na Jankovcu, Požega 1953. u Velikoj, Pakrac 1955. na Omanovcu, Daruvar 1957. na Petrovom vrhu) i okupljajući u sekcijama kao što su izletnička, skijaška, markaciona i foto-sekcija već broj članova i omladine.

Poneseni aktualnošću planinarstva, masovnošću članstva i u to vrijeme društvenim povlašticama javljaju se i u drugim gradovima Slavonije ljubitelji prirode s namjerom da osnuju i održe društva. Međutim rad će im biti dužeg ili kraćeg vijeka. Tako dolazi od 1954. do 1955. do oživljavanja rada društva u Kutini, sada pod imenom »Jelengrad«. U Kutjevu je osnovano društvo »Krndija«, a u Novskoj »Psunj«, oba društva žive od 1951. do 1960. godine. Podravska Slatina ima od 1951. do 1957. društvo »Vrani kamen«, Vinkovci osnivaju Planinarsko društvo 1954. g. koje

živi samo dvije godine, a 1956. godišnja skupština Planinarskog saveza Hrvatske spominje pred likvidacijom društva u Đakovu, Starom Petrovom Selu (Maksimov hrast), Vrbanji i Županji. U selima Trenkovu, Velikoj i Kaptolu postoje 1953. g. planinarske grupe društva »Sokolovac« iz Slav. Požege.

Prema podacima po uplaćenoj članarini Planinarskom savezu Hrvatske broj članova je:

IME DRUŠTVA	SJEDIŠTE	GODINA		
		1951	1959	1965
Petrov vrh	Daruvar	150	273	224
Jelengrad	Kutina	—	100	58
Krndija	Kutjevo	50	80	—
Krndija	Našice	—	—	109
Strmac	N. Gradiška	—	130	70
Psunj	Novska	140	90	—
Orahovica	Orahovica	—	—	110
Jankovac	Osijek	200	635	310
Brezovo polje	Pakrac	220	270	380
— Psunj				
Vrani kamen	Pod. Slatina	92	—	—
Dilj	Slav. Brod	110	110	114
Sokolovac	Slav. Požega	350	500	569
Papuk	Virovitica	270	50	63

Planinarski odbor Slavonije

Povezanost tih društava nije samo s Planinarskim savezom Hrvatske prigodom brojnih manifestacija, sletova, proslava, natjecanja, izložbi i godišnjih skupština, nego je već ranija tradicija Slavonaca da se i međusobno posjećuju i sastaju na Dan slavonskih planinara, svake godine na drugom kraju svojih planina. Godine 1935. održan je takav skup na Jankovcu, godine 1936. u Sumetlici (Psunj) zatim na Brezovu Polju, pa će se ta tradicija nastaviti poslije II svjetskog rata naročito kada su i zagrebačka društva 1953. godine osnovala svoj Savjet planinara radi usklađivanja rada i povezanosti akcija.

Poticaj tome dali su Požežani time što je na poziv PD »Sokolovac« održano 24. III 1956. godine prvo savjetovanje planinara Slavonije u Požegi. Na savjetovanju je odlučeno da će se svake godine održati sletovi planinara Slavonije, a također prema potrebi i savjetovanja radi koordinacije rada, propagande, markacije staza i drugoga.

Prvi slet održan je u Velikoj 1956. godine, domaćin sleta bilo je PD »Sokolovac« iz Slav. Požege. Na lijepo uređenom sletištu na brdskoj livadi Papuka sakupilo se oko 500 planinara, omladinaca i članova iz Bjelovara, Broda, Osijeka, Daruvara, Pakraca, Nove Gradiške, Zagreba te planinari, građani, pjevačko društvo i glazba iz Požege.

Koncem ožujka 1957. održano je savjetovanje planinara Slavonije u Virovitici, a u travnju u Daruvaru, gdje su sudjelovali

predstavnici društava iz Bjelovara, Pakraca, Podravske Slatine, Daruvara, Virovitice, Požege i Osijeka. Uz raspravu o proslavi Dana mladosti i planinarskoj štafeti u centru pažnje bilo je osnivanje Savjeta planinara Slavonije i trasiranje **Slavonske planinarske transverzale**, raspodjela terena po društвима za markiranje i izrada značke transverzale. Prijedlog za osnivanje i trasu transverzale, dnevnik, značku i kontrolne točke dalo je PD »Jankovac« iz Osijeka, koje će voditi i evidenciju posjetilaca.

Ideja o slavonskom planinarskom putu preko slavonskog gorja zasnovana je već 1930. na glavnoj godišnjoj skupštini PD »Jankovac« koje već tada ima i održava markirane staze preko Krndija i Papuka od Orahovice do Jankovca i Ivačke glave. Markac je putova Psunjem, također 1930. izvelo je PD »Čaklovac« iz Pakraca, i to od Pakraca preko Brezova polja na Strmac i od Kamenske Javorovicom na Brezovo polje. Kasnije će to učiniti i PD »Sokolovac« kroz Požešku goru.

II slet planinara Slavonije održan je 1958. na Vranjevini kraj Daruvara, a domaćin sleta i savjetovanja bilo je PD »Petrov vrh« iz Daruvara.

Raspodjelom Republike na nove upravne jedinice kotar Osijek obuhvaća veći dio Slavonije, pa se na početku 1963. godine u duhu Statuta Planinarskog saveza Hrvatske,

da se radi koordinacije rada društava na svom području i povezivanja s drugim granama fiskulture osnuju gradski odnosno kotarski savezi planinara, sastaju predstavnici slavonskih planinarskih društava na Jankovcu i osnivaju **Planinarski savez kotara Osijek** kao regionalnu područnu organizaciju PS Hrvatske. Na području novog kotara postojalo je tada šest planinarskih društava: u Brodu, Novoj Gradiški, Orahovici, Osijeku i Požegi. Za predsjednika saveza izabran je dr Kamil Firinger, za tajnika Miro Matović i blagajnika Ivan Slavić, članovi PD »Jankovac«, a u odbor po dva predstavnika ostalih društava. Sjedište Saveza je grad Osijek.

Tradicija sletova održava se i dalje i proširuje susretima mlađih planinara Slavonije koji su u međuvremenu održani 1959. u Velikoj i 1961. u Jankovcu.

Orientaciona natjecanja kao jedan oblik planinarskog rada i obrazovanja postaju omiljena disciplina koju će koordinirati i propagirati Savez. Godine 1964. održano je u organizaciji PD »Krndija« iz Našice Slavonsko orientaciono natjecanje u okolini Spomen-doma Gradac u Krndiji u kojem je sudjelovalo 9 planinarskih društava sa teritorija Slavonije i Hrvatske.

III slet planinara Slavonije održan je u rujnu 1965. u Velikoj. Domaćin sleta bio je PD »Sokolovac«. Sudjelovalo je oko 400 članova i omladine iz planinarskih društava Bilogora — Bjelovar, Dilj — Slav. Brod, Jankovac — Osijek, Krndija — Našice, Orahovica — Orahovica, Petrov vrh — Daruvar, Psunj — Pakrac, Sokolovac — Požega, NIK i Sljeme — Zagreb. Uz slet je održano i orientaciono natjecanje za prvenstvo Slavonije. Natjecalo se 49 ekipa pionira, omladinaca i seniora.

Istodobno s održavanjem sleta na konferencijski predstavnika prisutnih društava odlučeno je da dosadašnji Planinarski savez kotara Osijek preraste u **Planinarski odbor Slavonije** (POS), kojega je cilj i glavna djelatnost unapređenje planinarstva u cijeloj Slavoniji, jačanje suradnje i produbljavanje veza svih slavonskih, a i drugih planinarskih društava izvan Slavonije upućenih na slavonsko gorje te održavanje Slavonskog planinarskog puta kao glavne veze koja ih povezuje. Tom je prilikom, naime, odlučeno da se dosadašnja transverzala nešto izmjeni i nazove **Slavonski planinarski put** time što će se skratiti neke zaobilazne staze i na taj će se način učiniti put popularnijim. Obuhvaćat će samo glavne vrhove Krndije, Papuka i Psunja.

Ovoj su zajednici pozvana da se priključe, a to su i učinila, i ostala slavonska društva izvan područja kotara Osijek — virovitičko, bjelovarsko, pakračko i daruvarsко. Predsjednik Odbora je dr K. Firinger, tajnik Miro Matović, a sjedište je u Osijeku.

IV slet planinara Slavonije i orientaciono natjecanje održano je u rujnu 1966. godine u Orahovici. Iste je godine održano i Republičko orientaciono natjecanje u Velikoj.

U travnju 1967. god. održana je Godišnja skupština POS-a u planinarskom domu u Velikoj, kojoj su prisustvovali predstavnici društava Jankovac — Osijek, Sokolovac — Požega, Krndija — Našice, Orahovica — Orahovica, Psunj — Pakrac, Dilj — Brod, Petrov vrh — Daruvar i izaslanik Planinarskog saveza Hrvatske. Uz raspravu o dosadašnjem radu i smjernicama za daljnje djelovanje, prema novim Pravilima POS-a koja predviđaju da se sjedište Odbora povremeno mijenja, zaključeno je da se ono prenese u Požegu kao središnje mjesto planinske Slavonije. Izabran je novi upravni odbor od predstavnika svih društava. Za predsjednika je izabran prof. Antun Petković, za tajnika Žarko Baćkin, a za blagajnika Vilko Šimunović, svi članovi PD »Sokolovac« iz Požege, koji čine i sekretarijat Odbora. Članovi odbora su Ivo Slavić i Miroslav Matović — Osijek, Ladislav Molnar — Pakrac, Đuro Markuš — Daruvar, Ivica Novotni — Orahovica, Julijan Domanovac — Našice, Ivan Skrt — Brod, Roko Pavoković — Virovitica i Mladen Vidaković — Nova Gradiška. Nadzorni odbor Đuka Turković — Našice i Franjo Mavrović — Požega.

V slet planinara Slavonije i orientaciono natjecanje održano je u rujnu 1967. god. u Orahovici u vidu susreta planinarskog drugarstva, pa su tome tradicionalnom sastanku planinara Slavonije prisustvovali kao gosti planinari iz Zagreba, Beograda i Prijedora, što je ovoj priredbi Slavonaca dalo još šire značenje.

Na redovnom jesenjem sastanku POS-a iste godine u Planinarskom domu »Petrov vrh« kraj Daruvara dogovoreno je da se dio Slavonskog planinarskog puta kroz zapadni dio Papuka provede od Zvečeva preko Đedovice, Ljutoča i Vranog Kamena na Petrov vrh, te da se izrade nove značke i legitimacije za taj put kao i da sekretarijat Odbora pripremi nacrt novog Pravilnika POS-a.

U svibnju 1968. održan je proljetni sastanak POS-a u planinarskom domu »Omanovac« kod Pakraca na kojem je pretresen nacrt novog Pravilnika i odlučeno da se slijedeći slet održi u organizaciji Daruvarčana.

VI slet planinara Slavonije i orientaciono natjecanje održano je u srpnju 1968. na Petrovom vrhu ispred planinarskog doma. Tom prigodom održana je i izvanredna skupština POS-a radi donošenja novog Pravilnika. Skupštini je prisustvovala većina delegata društava slavonske regije kao i delegati iz Zagreba, Zagorja i PSH. Delegat Zagorske regije predložio je užu suradnju i među regijama što je sa simpatijama prihvaćeno.

U čast 25-godišnjice II zasjedanja AVNOJ-a planinari Jugoslavije organizirali

**PLANINARSKI
ODBOR
SLAVONIJE**

Stoje:

S. Pavlović (Pakrac), V. Simunović (Požega), D. Svedl i Roko Pavoković (Virovitica), M. Matošević (Osijek), A. Petković (Požega), J. Valer (Našice), dr K. Firinger (Osijek), J. Muha (Osijek) i Ž. Bačkić (Požega).

Sjede:

B. Pruginić (Pakrac), N. Pavlović (Našice), M. Tramše i M. Mitrović (Orahovica) i jedan gost iz Zagreba.

su štefetu koja je, prenošena kroz sve naše planine, stigla u Jajce na Dan Republike. Slavonskim planinarskim putem Štafeta se kretala uglavnom subotom i nedjeljom od 30. VIII do 15. IX 1968. Štafetu je u organizaciji POS-a prenosiо 106 pionira, omladinaca i seniora iz planinarskih društava Krndija, Orahovica, Sokolovac, Jankovac, Petrov vrh, Papuk i Psunj.

U svibnju 1969. održana je u planinarskom domu u Velikoj IV redovna skupština POS-a na kojoj je prisustvovalo 20 delegata iz deset planinarskih društava, i to iz Daruvara, Osijeka, Našica, Orahovice, Broda, Požege, Virovitice, Pakraca i Nove Gradiške kao i delegati novoosnovanog društva u Kutjevu te tajnik PS Hrvatske i tajnik Planinarskog odbora Zagreba. Uz izvještaj o dvogodišnjem radu i aktivnosti društva, u koja je bilo uključeno oko 3.000 članova, posvećena je pažnja skijanju kao grani planinarske aktivnosti sa zimskim centrom na Jankovcu gdje se svake godine održavaju natjecanja u skijanju članova društava iz Našica, Osijeka, Orahovice i Požege, a Slavonci planinari skijaši s uspjehom su sudjelovali i na drugim skijaškim natjecanjima u Hrvatskoj. Odbor je vodio brigu oko izobrazbe vodiča, a u sastavu PD »Sokolovac« u Požegi osnovana je Gorska služba spasavanja. Slavonskim planinarskim putem prošlo je i dobilo spomen-značku prema evidenciji 62 planinara iz Hrvatske, Bosne, Srbije i Mađarske.

Prema zaključku skupštine sjedište Odbora je i dalje u Požegi, a u sekretarijat su izabrani A. Petković, J. Keča i V. Simunović.

VII slet planinara Slavonije održan je kod Planinarskog doma »Omanovac« na Psunu

polovinom mjeseca rujna 1969. Na sletskom programu uz orientaciono republičko natjecanje bila je uoči sleta ubočljena logorska vatra, prikazivanje filmova iz planinarskog života i evociranje uspomena sudionika NOR-a iz ovih krajeva. Domaćin sleta bio je PD »Psunj« iz Pakraca.

VIII slet planinara Slavonije održan kod Planinarskog doma »Omanovac« na Psunu polovinom mjeseca rujna 1969. Na sletskom programu uz orientaciono republičko natjecanje bila je uoči sleta ubočljena logorska vatra, prikazivanje filmova iz planinarskog života i evociranje uspomena sudionika NOR-a iz ovih krajeva. Domaćin sleta bilo je PD »Psunj« iz Pakraca.

VIII slet planinara Slavonije održan je u lipnju 1970. u Velikoj povodom proslave 70-godišnjice osnivanja planinarskog društva u Požegi. Uz slet je održano i orientaciono natjecanje te izložba planinarske fotografije vezana za historiju društva i sredstva Gorske službe spasavanja.

Na početku 1971. godine osnovano je u Osijeku i drugo osječko planinarsko društvo »Zanatlija«, tako da se broj društava ponovo povećao na deset, i to Petrov vrh — Daruvar sa 155 članova, Krndija — Našice sa 60, Jankovac — Osijek sa 306, Orahovica — Orahovica sa 230, Dilj — Slav. Brod sa 31, Sokolovac — Slav. Požega sa 470, Papuk — Virovitica sa 56, Psunj — Pakrac sa 485, Strmac — Nova Gradiška (nema podataka) i Zanatlija — Osijek sa 150 članova.

Kao i ranijih godina u toku zime skijaške sekcije društava Požega, Osijek, Našice, Orahovica i Virovitica održavale su seniorska

i omladinska natjecanja na Jankovcu i zajednički održavale skijašku stazu.

U prosincu 1971. održana je V redovna skupština POS-a u Velikoj kojoj je uz delegate društva prisustvovao i potpredsjednik PS Hrvatske dr Ž. Poljak. Na skupštini je razmotren rad odbora, stanje markacija Slavonskog planinarskog puta i zaduženja oko markiranja, na temelju sugestija Saveza o proslavi 100-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj odlučeno je da se skuplji historijat društava u Slavoniji i određen je domaćin slijedećeg sleta planinara. Sjedište Odbora je i dalje Požega, predsjednik je Antun Petković, tajnik Vilko Šimunović, blagajnik Mila Pavlović — PD »Sokolovac«, Požega, te odbornici Marijan Jalžetić — »Zanatlija« i Ivo Slaviček — »Jankovac«, Osijek; Nikola Pavlović — »Krndija«, Našice; Mato Mitrović, Orahovica; Branko Pruginić — »Psunj«, Pakrac; Đorđe Žutinić — »Petrov vrh«, Daruvar; Roko Pavković — »Papuk«, Virovitica; te nadzorni odbor Stjepan Pavlović, Pakrac; Žarko Bačićkin, Požega i Miro Matošević, Osijek.

IX slet planinara Slavonije održan je u srpanju 1971. na Jankovcu u organizaciji PD »Jankovac«. Uz organizatore sleta sudjelovala su i društva »Bilogora« — Bjelovar, »Papuk« — Virovitica, »Psunj« — Pakrac, »Petrov vrh« — Daruvar, »Sokolovac« — Požega i »Orahovica« te predstavnici društava iz Sida i Petrovaradina.

U čast Dana Mladosti i 80. rođendana Predsjednika Republike druga Tita Planinarski savez Jugoslavije organizirao je akciju »Na 80 vrhova za Titov rođendan«. Za

Slavoniju je predviđen sastanak društava na Zvečevu u Papuku, značajnom mjestu iz NOB. U organizaciji POS-a 21. V 1972. sastala su se zorom društva Sokolovac, Psunj, Zanatlija, Jankovac, Papuk, Orahovica i Krndija, ukupno 222 člana i omladine, i uspela se na vrh Lom (841 m) značajan za vrijeme borbi u NOR-u.

X slet planinara Slavonije i orientaciono natjecanje održano je na početku rujna 1972. na području planinarsko-lovačkog doma na Vranovcu, istočna Krndija, u organizaciji PD »Krndija« — Našice, koje je društvo tom prigodom slavilo i 10-godišnjicu svoga rada poslije rata. Uz domaćina sudjelovala su društva iz Osijeka, Požege, Pakraca, i Orahovice kao i predstavnici iz Zagreba, Varaždina i Zadra. Uz slet je održan i sastanak Odbora POS-a.

U 1972. godini povjerio je Planinarski savez Jugoslavije savezno orijentaciono natjecanje Planinarskom savezu Hrvatske koji je odbrao kao teren za natjecanje planinu Papuk s ishodištem i završetkom u planinarskom domu u Velikoj. Na natjecanju, koje je održano sredinom rujna, sudjelovalo je 19 ekipa iz svih republika. Tehničku pomoć i smještaj učesnika, njih oko 120, dao je PS Hrvatske, POS i PD »Sokolovac«.

Završavajući ovaj pregled 10-godišnjeg postojanja možemo reći da je POS skladnim dogоворom i radom oko planinarske djelatnosti postao veza planinarske aktivnosti Slavonije i uspješan koordinator djelatnosti društava na njenom području.

Omladinski planinarski logor na II sletu planinara Slavonije u Velikoj 1965. godine

Iz literature

KORNATI

Amos-Rube Filipi: Kornati, Jugoslavija. Izdavči: Turistički savez općine Biograd na moru i Turistički savez općine Zadar. Tiskano u Zadru 1972. godine, broširano, džepni format, 80 stranica, 5 tabli crteža otočja, 23 fotografije na finijem papiru i karta čitavog otočja 1:200.000.

Bez svake sumnje najinteresantnije jadransko otočje — naši Kornati — konačno su dobili svoj jedinstveni prikaz. Posjetilac koji već poznaje Kornate u ovoj knjizi će obnavlja utiske i stiče nove spoznaje, a onaj koji ih nije vidio naći će bogatu gradu za planiranje posjeta i upoznavanje otoka. Tekst je pisan vrlo čitko vodeći nas od uopćenih pojmovima do detalja o svakom pojedinom otočiću.

Citatijući tekst, poznavaoči Kornata uočit će i izvori literaturu kojima se autor služio što ukazuje na punu ozbiljnost postavljenog zadatka. Najnovija geološka istraživanja dopunjuju naše poznavanje morfoloških i hidrogeoloških problema, ali o njima se može malo detaljnije govoriti u jednom od narednih izdanja.

Osim općeg dijela, u knjizi o Kornatima za svakog posjetioca naročito je interesantan poseban dio u kom se odijeljeno opisuju pojedine otočne skupine sa detaljnijim opisima kuća, cisterni i ostalim zanimljivostima vrijednim naše pažnje. Svakako se treba pridržavati upozorenja za

pristaništa i sklanjanje čamaca u najpogodnije lučice. Pomoć za to su nam prikazane table, kao i odlična pregledna karta čitavog područja otoka od Zadra preko Biograda na moru do Šibenika.

U posebnom dodatku obrađena je uvala Telaščica, koja je zapravo dio Dugog otoka, ali svojom interesantnošću i položajem kao da se uklapa u čitavo kornatsko područje. Popis 147 kornatskih otoka, otočića i hridi daje cjelovit pregled koji služi za naše bolje poznavanje Kornata. Fotografije na kraju knjige, štampane na finijem papiru dobro su odabранe i upotpunjaju tekst, ali na žalost nije označeno tko su im autori.

Kornati — naša Polinezija — zaista zaslужuju veću pažnju, ne pažnju radi propagande, već pažnju da ovo područje Jadrana zaštitišmo što je više moguće od sada već znatnih čovjekovih utjecaja, od posljedica nekontroliranih i štetnih zahvata.

Kornati trebaju ostati galerija Prirode, galerija u koju će čovjek dolaziti da se divi, da uživa u ljepoti, galerija eksponata u kojima nema i ne smije biti n'kakvog dodavanja niti oduzimanja. Najbolji put za to je svakako proglašenje Kornata zakonom zaštićenim područjem u okviru Nacionalnog parka.

Srećko Božičević, inž. geologije

JAMARSKA TEHNIKA

Jože Pirnat: »Jamarska tehnika«, izdala tehnička skupština Jamarske sveze Slovenije, Ljubljana 1972., broširano, 81 stranica, ilustrirano sa 124 crteža na 19 tabli (autor crteža J. Pirnat) i 4 fotografije (autor T. Planina). Cijena 20 dinara.

Bez sumnje pojava ovog speleološkog priručnika bila je jedno od interesantnih iznenadenja, koje su učesnicima VI. jugoslavenskog speleološkog Kongresa pribredili njegovi organizatori. Za sve praktičare speleoloških istraživanja ovakav priručnik je potrebna i korisna informacija i dopuna više ili manje poznatih problema u tehniči speleološkog istraživanja.

Već odlično napisan Uvod s prve dvije rečenice: »Što je speleologija? Žašto istražujemo jame?« nedvosmisleno nam pokazuje, da je autor ovog priručnika prišao svom zadatku s mnogo ljubavi i s mnogo »srca« za ovaj posao. Odgovarajući na postavljena pitanja izgleda da je sam najblizi najistinitijem odgovor kad piše: »zašto bismo moral u uvijek opravdavati svoj rad, svoje strasti i radosti samo s razumom? A sto je sa srcem? Zar nas ono ne vuče u podzemne prostore? Zar se ne vraćamo ujvijek ponovno, ponovno u svijet tišine, u svijet podzemnih labirinta, gdje zaboravljamo na sve probleme i težine svakidašnjeg života? Poslušajmo ga, poslušajmo udaranje srca, kad se odmaramo pod ljestvicama i pitamo: pa što me vuče u taj taman, neprijazan, ali tako lijep svijet?«

Da, ta nam se pitanja nameću sama od sebe, a odgovor, objašnjenje ili opravdavanje svaki za sebe zaista nalazi sam prema svom vlastitom osjećanju, željama ili namjerama koje ga vode u podzemlje.

U dijelu Oprema posebno je opisana i spomenuta osobna, a posebno zajednička najnužnija oprema za svaku speleološku istraživanje ili ulazak u tamu krškog podzemlja.

U Tehnici istraživanja opisuje se osnovna upotreba užeta uz primjer nekoliko osnovnih načina vezanja. Kod samog istraživanja jama posebna je pažnja posvećena opisu mesta za učvršćenje klinova, te postavljanju ljestava i vitišta.

Mogućnost korištenja raznovrsnih klinova prilagođenih za razne situacije u današnje vrijeme u mnogome pomaže pri samom istraživanju, a to isto vrijedi i za samu tehniku penjanja uz upotrebu karabinera, karabiner-kočnica i ostalih pomagala. Izradenim »jarbolom« uspijevamo se uspeti i u pukotine koje nam inače nisu dostupne na drugačije načine (ulaženje u kanale u stropu dvorane i slično).

U posebnom dijelu Podzemne vode podrobno je prikazano savladavanje vodenih prepreka i barijera za koje je uz upotrebu čamca potrebno odredeno poznavanje tehnike savladavanja slapova, sifona, uskih i niskih prolaza. Kod slike 102. primjeti se bih iz vlastitog iskustva, da je čamac potrebno povezati s obadvije strane, tj. da ga mogu potezati i njime manevrirati oba speleologa. U slučaju postojanja jačih struja ili nekih prepreka čamac može biti zanešen u drugi dio kanala i nedostupan speleologu koji se nalazi na drugoj strani vodene prepreke.

Pri Organizaciji istraživanja posebno se tretira kraće, a posebno duže istraživanje ili ekspedicija, koja sama po sebi zahtjeva složeniji pristup i dobru procjenu istraživanog objekta. Ekspedicijski način istraživanja nalaže potrebu postavljanja logora u podzemlju, problema prehrane i veze s površinom.

Posljednje poglavlje knjige obrađuje Nesreće u jamama, koje su same za sebe često neminovni dio istraživanja. Međutim, dobrim poznavanjem tehnike istraživanja, kvalitetnom opremom, a prije svega dobrom procjenom svojih vlastitih snaga, sposobnosti, vještina i znanja uzroci nesreća smanjuju se samo na slučaj, koji je uzrokovani višom silom i nalazi se izvan snage čovjeka. Opis davanja prve pomoći pri istraživanju u podzemlju korišten je iz već izlažlog »Jamarskog priročnika« štampanog u Ljubljani još 1964. godine.

Promatramo li u cijelini ovaj speleološki priručnik o tehniči podzemnog istraživanja, vrlo je odlično da uz odlično prireden tekst dolaze tehnički vrlo solidno izrađeni crteži koji jednostavno, ali zato posveta jasno, prikazuju pojedine dijelove opreme i način samog istraživanja. Listajući ovaj — mogli bismo slobodno kazati — speleološki udžbenik — vidimo da istraživanja podzemlja nisu baš tako jednostavna, da je za postizanje odredenog cilja i zadatka osim obične snage, ljubavi i srca potrebno i dobro poznavanje same tehnike istraživanja. Sakako da je u tom slučaju i put do uspjeha mnogo jednostavniji, laganiji i skopčan s manje opasnosti i nesreća.

Slovenskim speleolozima treba najiskrenije čestitati na postignutom uspjehu s izдавanjem ovog priručnika s kojim su još jednom pokazali, da u sklopu jugoslavenskog speleološkog istraživanja našeg krša zauzimaju vodeću ulogu.

Srećko Božičević, geolog

Orijentacijski sport

PRVENSTVO HRVATSKE U ORIENTACIJI

U nedjelju 8. 10. 1972. održano je na Sljemenu ekipo orijentacijsom natjecanje u povodu »Dana Grafičara«. To natjecanje bilo je ujedno prvenstvo Hrvatske, na kojem se odlučivalo o plasmanu ekipa za prvenstvo države. Na natjecanju su vrijedile neuobičajene propozicije koje je sastavilo PD »Grafičar«. Organizatori su željeli da natjecanje djeleže što više planinarski, pa su zato tražili da svaki natjecatelj ima ranac težak 3 kg. Osim toga odredili su vrijeme za koje se mora proći put između pojedinih kontrola, a svako dulje prolazeњe staze povlačilo je za sobom negativne bodove. Takav način bodovanja izazvao je pravu pomutnju, kako kod natjecatelja tako i kod same Natjecateljske komisije, jer je izračunavanje konačnog plasmana ekipa zbog takvih propozicija bilo dosta otežano. Jedna dionica staze bila je određena kao brzinska. Natjecanje se odvijalo na karti razmjera 1:10.000. Start je bio u 9 sati na planinarskom domu Runolist, a cilj na planinarskom domu Grafičar. Staza je vodila na sjever preko Šumarevog groba, Markovog travnika, Oštice i sve do doma Grafičar. Treba naglasiti da su kontrole bile izvanredno točno i dobro odabранe, tako da ih nismo morali tražiti po kotama i čukicama. Kako je za

vrijeme natjecanja bila magla i kiša, kontrole su se vidjele tek sa dvadesetak metara udaljenosti.

Na natjecanju je sudjelovalo 10 ekipa i to: PD »Sljeme« 5, PD »Zagreb« 1, PD »Vihor« 1, PD »Željezničar« 1 i PD »Ravna Gora« 2. Rano poslije podne proglašeni su rezultati. U ime PSH nagrada je uručio predsjednik PSH drug Božo Škerl, a predsjednik PD »Grafičar« drug Vlado Osrećak predao je prelazni pokal pobjedničkoj ekipi. Postignuti su slijedeći rezultati:

1. »Sljeme« I, voda Zunić, sa 64 kaznena boda,
2. »Zagreb« I, voda Smreke, sa 84 kaznena boda i
3. »Vihor« I, voda Mesić, sa 148 kaznenih bodova.

Nažalost prilikom izračunavanja Natjecateljska komisija je krivo izračunala kaznene bodove, tako da je na domu Grafičar proglašena kao treće plasirana ekipa »Sljeme« II, koja je ustvari podjednica 4. i 5. mjesto. Međutim taj propust nije naveden ni u službenom izvještaju PD »Grafičar«. Prema službenim, kasnije ispravljenim rezultatima, prve tri spomenute ekipi plasirale su se za prvenstvo države u Velikoj.

G. D.

X REPUBLIČKO ORIJENTACIONO TAKMIČENJE U BIH

Planinarski savez Bosne i Hercegovine odlučio je da se održi 24. IX. 1972. g. Republičko orijentaciono takmičenje na Smetovima kod Zenice.

Planinarski dom na Smetovima nalazi se pod upravom Planinarskog društva »Željezara« Zenica, pa se ovo društvo prihvatio uloge domaćina i osiguralo smještaj i ishranu svih učesnika takmičenja kao i prevoz iz Zenice do Smetova.

Predsjedništvo Saveza pozvalo je sva planinarska društva u Bosni i Hercegovini da prijave svoje ekipu, ali su se tome pozivu odazvala samo slijedeća društva: »Maglić« iz Goražda 3 ekipa, »Viličac« iz Jablanice 2, »Bjelašnica« iz Sarajeva 2, »Bukovik« iz Sarajeva 2, »Energoinvest« iz Sarajeva 1, »Jahorina« iz Sarajeva 4, »Ozren« iz Sarajeva 1, »Željezničar« iz Sarajeva 2, »Tajcan« iz Zenice 2, »Željezara« iz Zenice 2. Ukupno 11 društava sa 22 ekipa.

Medutim na Smetove su došle ekipе iz slijedećih društava: »Viličac« iz Jablanice 1 ekipa, »Bjelašnica« iz Sarajeva 1, »Bukovik« iz Sarajeva 1, »Energo'nest« iz Sarajeva 1, »Jahorina« iz Sarajeva 4, »Ozren« iz Sarajeva 1, »Željezničar« iz Sarajeva 2, »Poštar« iz Zenice 1, »Tajcan« iz Zenice 2 i »Željezara« iz Zenice 2 ekipa.

Učestvovalo je 16 ekipa iz 10 društava, a nisu došle prijavljene ekipе iz PD »Maglić« iz Goražda 3 ekipa, PD »Viličac« iz Jablanice 1, PD »Bjelašnica« iz Sarajeva 1 i PD »Bukovik« iz Sarajeva 1 ekipa.

Tehnička komisija postavila je takmičarsku stazu u dužini od 18-20 km na ispresjecanom terenu od 1000-1500 m. n/m sa 8 kontrolnih točaka i devete na cilju. Kontrolne točke su bile »žive«, a kontrolore je dalo PD »Željezara« iz Zenice. Pored živih kontrolnih tačaka tehnička komisija oblikovala je kontrolne tačke još i crvenom bojom.

U nedjelju 24. IX. 1972. pošto su ekipе izvukle startne brojeve, takmičenje je počelo u 6 sati. Vrijeme u startu je bilo povoljno, no pri završetku takmičenja počela je padati kiša. Za ovo takmičenje kao potrebno vrijeme predviđeno je četiri sata. U vrijeme održavanja takmičenja ekipе nisu imale

nikakvih problema, jedino je ekipa PD »Željezara« 2 odustala u toku takmičenja.

Na start su došle slijedeće prve ekipе i zauzele slijedeća mjesta: prvo mjesto ekipa III iz PD »Jahorina« Sarajevo, druga ekipa II iz PD »Jahorina« Sarajevo, a treća ekipa II iz PD »Tajcan« Zenica.

Po obavljenom takmičenju nije bilo prigovora na takmičarsku komisiju. Sve ekipе primile su diplome, a osim toga članovi ekipе koja je zauzela prvo mjesto, dobili su vrće za spavanje, članovi drugoplasirane ekipе ručne satove, a članovi trećeplasirane ekipе primuse. Na bazi zbiru rezultata takmičenja i plasmana, ove tri ekipе plasirale su se za savezno orijentaciono takmičenje na Papuku 14. i 15. oktobra o.g. Interesantno je napomenuti da su ove ekipе bile pobjednici orijentacionog takmičenja i na IX sletu planinara Jugoslavije 27. jula na Kožari. Desetom orijentacionom takmičenju BiH prisustvovao je predsjednik PS BiH Sefko Hadžilović, kao i veći broj prijatelja planinarstva iz Zenice i Sarajeva.

Za vrijeme takmičenja osiguranje je dala GSS iz Zenice uz organizaciju predsjednika komisije za specijalističke aktivnosti u PS BiH Dane Pavicevića.

Takmičenje je završeno uz podjelu diploma i nagrada. Ovom prilikom treba odati priznanje PD »Željezara« iz Zenice.

Osim ekipе PD »Viličac« iz Jablanice, na republičkom orijentacionom takmičenju u stvari su se susrelе samo ekipе iz Sarajeva i Zenice, pa prema tome, moglo bi se reći, da je to bio međe ekipa iz dva grada. Ne bi li ova konstatacija trebala da bude predmet razmatranja u predsjedništvu Planinarskog saveza BiH, odnosno u Komisiji za organizaciona pitanja? S pravom se postavlja pitanje šta je s ekipama iz drugih društava. Travnik, Mostar, Tuzle itd., da li se treba zadovoljiti time što su se neka društva opravdala zauzetošću na poslu ili bolešću i da li treba staviti iza ovoga takmičenja tačku.

Josip Bačić

PREČISTIČNI USPADI

»PRVO KOPLJE« U BRADI (PROKLETIJE)

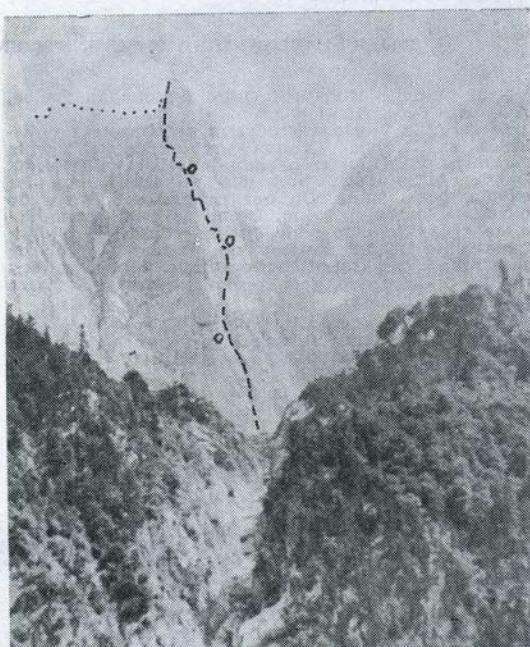
Prvi penjali: Ante Bedalov (1952) i Žarko Gostović (1950) od 15. do 18. VI 1972. Vrh Kopanje visok je oko 2200 m, a nalazi se u masivu Maja Gurt e Zjarmit (oko 2490 m).

Pristup: Od plan. kuće u Grbaji do livade Dermilem, odakle po neizrazitoj stazi po jaruzi (potok) ravno pod samu stijenu u Velikom kotlu (Dilin katuš) koji je redovito pod snijegom, 1 h.

Opis: Ulaz sa snježnika par m 1. od najzrazitijeg žlijeba koji siječe stijenu u donjoj trećini. 15 m ravno gore i zatim priječnicom d. u žlijeb (osig.). Odatle ravno gore do velikih stropova kroz koje prevjesni žlijebom i dalje do desnog ruba »ustiju« (u ustima dobar bivak). Priječnicom d. i zatim ravno gore (vrlo eksponirano) te kosom rampom gore d. (1 ek.) do male police (osig.). Kraćom D izravno gore do kosih polica (2. bivak). Od polica 1D gore s tendencijom malo 1. (treba paziti da se ne skrene po lakšim policama d.). Ravnogore 10 m i priječnicom u ploči l. (1 ek izvaden). Pukotinom u ploči do lakšeg osiguravališta. Lijevom stranom stropa te prijeći l. u izraziti žlijeb (vidi se iz kotla), njime 2D do izlaza na velike police (upotrijebljena 2 ek zbog nedostatka drvenih širokih klinova, 1 ek izvaden). Odavde preko razvedenih polica (3. bivak) u lijevi dio stijene i preko nekoliko skokova do vrha stijene.

Ocjena: VI⁰, s nekoliko detalja VI +0, mnogo slobodnog penjanja, orientacija dosta teška. Vrijeme prvih penjača: 3.5 dana (zbog velike vrućine penjači su dosta čekali). Visina stijene cca 600 m do izlaza na greben.

Silaz: grebenom do vrha Maja Bals (cca 2460 m), te markiranom stazom niz Krošnju do Grbaje, 3 h.

SMJER »KIŠOVITI KAMIN« U S. STIJENI OBЛИKA NA TRESKAVICI

Prvi penjali Muhamed Šišić i Rašid Mulahusić, A.O. »Sarajevo« — 1. VII 1972.

Pristup. Markiranim putem od Kozije Luke (pl. dom »Josip Sigmund«) do pod sjevernu stijenu Oblike (2 sata).

Opis. Ulaz u smjer je u dnu desnog od dva markantna kamina. Po kamnu pravo gore oko 20 m (IV), zatim priječnica u desno 3 m, pa desnim glavnim kamnom oko 140 m (III, mjestimično IV) do njegovog kraja (dobar štand, klin). Dalje priječnica u lijevo 30 m (V) do travnate police (dobar štand, 2 klini). Sa travnate police ravno gore do pod ljsku, a ond ljskom ravno gore do police sa klekom, 40 m (V). Dalje ravno gore stijenom do vrha Oblike (II) oko 20 m.

Silaz. Sa vrha Oblike do Trokunskog vrela, a odatle markiranim putem do doma u Kozijsoj Luci.

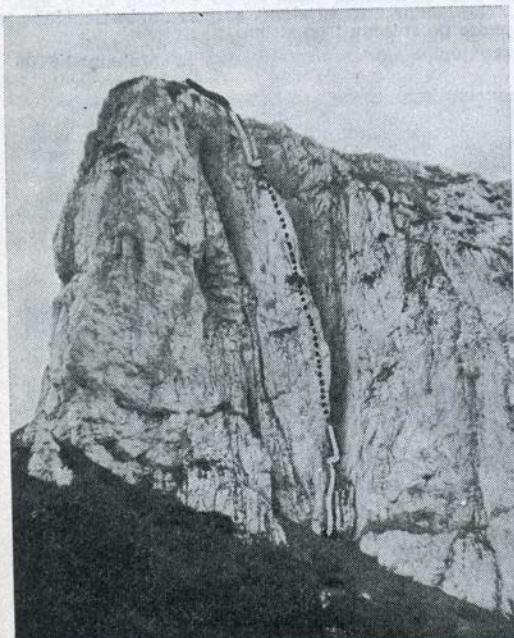
Ocjena. Dužina 250 m; vrijeme penjanja 6 sati; težina II, IV, V.

Muhamed Šišić

»DUGI BOSANSKI« SMJER U MASIVU CETINE NA PRENJU

Prvi penjali: Muhamed Šišić, Slobodan Žalica i Bogdan Rakic, AO »Sarajevo«, 8. IV 1972.

Pristup. Sa želj. stanice Jablanica Nova preko višećeg mosta i kroz selo Glogošnicu u selo Ravne. Od sela lovačkom stazom koja vodi za Vidrene Grude. Kada to postane moguće, spustiti se desno u suho korito, kojim se slijevaju vode sa Cetine i njime do snježnika koji pokriva desni dio masiva Cetine (uočljivo iz doline). Tim snježnikom vodi smjer. Od želj. stanice 7 sati.

Opis: Pravo gore desnim snježnikom, srednje teško (II), ali opasno (kamenje koje pada!). Snježnikom prijeciti desno do brida. Na nekim mjestima teško, a cijelom dužinom opasno (III, III+). Iz priječnice stjenom na snježni greben (-IV kršljivo, klinovi). Pravo gore po strmom bridu i njime na vrh (III+).

Silaz: Niz greben do M'lanove kolibe koja se vidi sa vrha (I sat). Dalje markiranim putem do želj. stanice Jablanica Nova (3 sata).

Ocjena: Vrijeme penjanja 7,5 sati; duž. oko 1300 m; težina II, III (-IV).

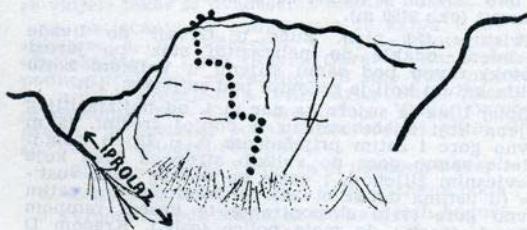
Muhamed Šišić

SMJER »BJELASNIČKA 25« U S. STIJENI VELEŽI (U MASIVU TELEČE LASTVE)

Prvi penjali: Muhamed Gafić i Slobodan Žalica, AO »Sarajevo«, 11. VI 1972.

Pristup: Iz Mostara gradskim autobusom do raskriče za Rujište. Cestom preko Rujišta i sela Zijemlja do napuštenih radničkih baraka (30 km). Dovde je moguće prebaciti se kamionima za eksploraciju šume. Od baraka šumom cestom do okretišta (čatrnja), 2 km. Desno neizrazitim puteljčićima kroz šumu do male čistine, odakle se spustiti na veliku livadu Jasenov dô. Putem do velikog snježnika (karakteristične ogromne rubne pukotine), a onda pravo gore preko snježnika i spara pod stijenu (2 sata).

Opis: Ulaz u centralni dio stijene, u neizraziti kamen razvedenoj stijeni. Pravo gore 3 dužine do 3 karakteristična stabla bora (vidljiva odozdo) na travnatoj polici. Prijeciti lijevo po širokoj polici 1 d, zatim pravo gore po razvedenoj stijeni pod okomitu ploču (karakterišu je uzdužne pukotine nastale erozijom). Prijeciti ulijevo 1 d. Pravo gore kroz položenu, kršljivu stijenu na travnatu polcu, a onda nekoliko metara po bridu i na vrh. Smjer je ispenjan u čas 25 godina postojanja PD »Bjelasnica« u Sarajevu.

Silaz: Sa vrha na jugoistok, pa kroz prolaz Teleču Lastvu siparom do pod istočni dio stijene. Prijeciti niz malih spara i preko travnatog grebena (gore je markantan brid) istim putem nazad (1,5 sati).

Ocjena: Dužina oko 350 metara; vrijeme penjanja 3 sata; teškoća III.

Muhamed Gafić

ZIMSKI USPON SZ BRIDOM OSOBCA NA PRENJU

Prvi penjali: Muhamed Šišić i Miodrag Rakić, AO »Sarajevo«, 11. 3. 1972.

Pristup: Markiranim putem od pl. doma Jezerce prema Skoku do samog brida.

Opis: Stotinjak metara u desno od najniže tačke sz. brida kroz veliki rascjep u stijenu. Njime 50 m pravo gore do karakteristične pećinice (IV, klin). Odatle lijevo uz stijenu 30 m, pa preko snježnog jezika u stijenu i njome na brid, 50 m (V, šest klinova). Dalje 350 m po bridu (klinovi na štandovima, III, III+). Slijedi 40 m po strmom stijeni, dobro razvedenoj (dva klini, -IV) i opet po bridu 100 m do karakterističnog kljuna (III). Dalje kroz stijenu koja je razvedena, ali kršljiva 40 m (klin, IV,

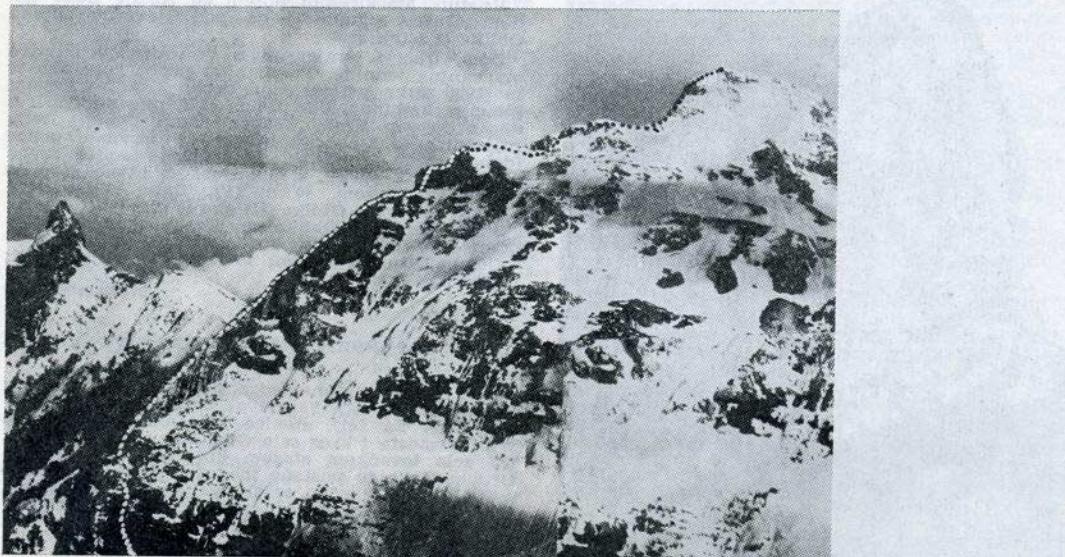
vrlo opasno) nakon čega slijedi lagan'h 250 m do pod kljun koji izlazi na vrh (II, III). U izlazu prvih 20 m lagano (III). Daljih 50 m kroz kršljivu stijenu i slab snijeg (vrlo teško i opasno, 4 klini, V). Odatle na vrh 70 m po dobrrom snijegu.

Silaz: Kroz žljebinu između M. i V. Osobca u Vlasni dô i njime na zapad do planinarske kuće Jezerce (1,5 sati hoda).

Ocjena: Dužina oko 1000 m; vrijeme penjanja prvih penjaca 11 sati; težina III, IV, V.

Napomena: U cijelom smjeru naizmjenično se penje po snijegu i po stijeni.

Muhamed Šišić

KOTLOVSKI SMJEROVI NA BJELAŠNICI

Penjački usponi na Bjelašnici uglavnom su vršeni u Djevojačkim stijenama na Hranisavi. Najvrednije je zabilježiti zimski smjer kroz osigurani penjački put »Bjelašničke transverzale«. Osim Djevojačkih stijena, sjeveroistočni dijelovi Bjelašnice ostaju jedini koji predstavljaju predio interesantan za alpinističke uspone, prvenstveno zimi, odnosno u zimskim uvjetima. Koliko je poznato, takvi usponi su vršeni samo u tzv. Kotlovima, velikom cirku neposredno ispod vrha Bjelašnice na sjevernoj strani. Do sada su ispenjana četiri smjera, odnosno četiri varijante u centralnom dijelu Kotlova.

Pričaz je od Velikog polja na Igmanu markiranim putem do Kasovog dola ili automobilcima šumskim putem do istog mjesteta. Odatle markiranim putem kroz šumu do pod same Kotlove, odakle polaze tzv. Josipove staze na sam vrh. Od najnižeg dijela Kotlova, praktično sabirališta lavina koje se ruše u toku zimskih mjeseci, lijevim dijelom pravo strmom padinom pod stijenu, tamo gdje je ona oblikovana u izraziti trokut. Odatle udesno jedan rastežaj do male pećine (odlično osiguravalošte). Iako je i sam pričaz do pećine prilično eksponiran, može se smatrati da smjerovi počinju odatle.

Varijanta 1. Udesno eksponirano prečenje po zaledenom snijegu do prvog većeg žlijeba dva rastežaja, zatim l'jevo strmim žlijebom do suhe stijene. Prečenje preko kršljive i zaledene police ulijevu (klin). Dalje strmim žlijebom do izlaza iz stijene. Dužina smjera 250 m, vrijeme penjanja prvih penjača 2 h, teškoća II–III. Prvi penjači: Drago Božja, Grbo Pašaga, ing. Vinko Jurić 24. 4. 1967.

Varijanta 2. Sve isto kao kod varijante 1, samo od prvog žlijeba produžava se jedan rastežaj ispod nadvite stijene do slijedeće snježne plohe koja vodi ulijevu. Preko strme padine ulijevu gore do izrazitog žlijeba. Žlijebom do izlaza.

Dužina smjera oko 300 m, vrijeme penjanja prvih penjača oko 3 sata, teškoća II–III. Prvi penjači: Drago Božja, Grbo Pašaga, ing. Vinko Jurić 24. 4. 1968.

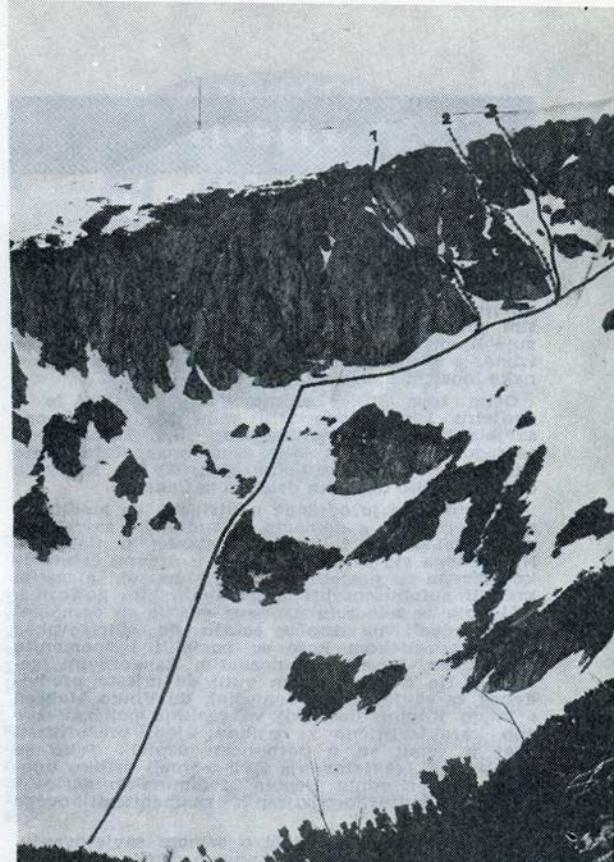
Varijanta 3. Sve isto kao kod varijante 1. Ulaz kao kod varijante 2. Strmom padinom koso, poludesno, do pod stijene. Prečenje zaledenom stijenom udesno u žlijeb, uz strehu do izlaza, zatim snježnim hrptom do pod strehu. Vertikalno vrijeme penjanja prvih penjača ca 2,5 sata, teškoća II–III. Prvi penjači Drago Božja i Grbo Pašaga aprila 1969.

Po izlazu iz sve tri varijante ulijevu strmom padinom na sam vrh Bjelašnice, do televizijskog releja.

Varijanta 4. Sve isto kao kod prethodnih varijanti. Od sela lovačkom stazom koja vodi za Vidrene ispod stijena (eksponirano). Zatim kroz kosi žlijeb izlaz iz stijene. Dužina smjera oko 250 m, teškoća II i III, vrijeme penjanja 2 sata.

Prvi penjali: Nusret Tašev i Slobodan Žalica AO »Sarajevo« 29. 4. 72.

Dago Božja
P. D. »Bjelašnica Sarajevo

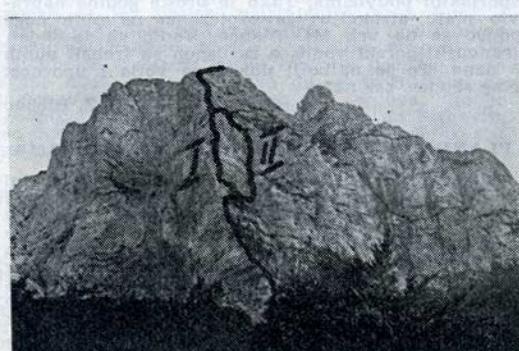
SLIKA GORE

Kotlovske smjerovi na Bjelašnici

SLIKA DOLJE

I Smjer Dilber-Zahirović u Izgorjeloj Grudi

II Varijanta »Kamin«

VARIJANTA »KAMIN« U IZGORJELOJ GRUDI NA PRENJU

Prvi penjali: Muhamed Šišić, Faruk Zahirović i Borica Radošević, AO »Sarajevo« — 24. IX 1970.

Pristup: Od želj. stanice Jablanica Nova do Milanove kolibe (sedlo između Cetine i Izgorjeloj Grude), 4 sata hoda. Od kolibe pod stijenu Izgorjeloj Grude 0,5 sata hoda. Treba ispenjati 250 m po smjeru Dilber-Zahirović u stebru Izgorjeloj Grude (vidi NP 5–6, 1968) do pod markantni kamin.

Opis: Orientaciono lagano. Kaminom veoma teškim, veoma uskim, sa slabim klinovima i lošim standovima 200 m. Ostalo 50 klinova, većinom slabih. Izlaz na brd smjera »Stobar Izgorjeloj Grude«. Dalje 500 m bridom (III) na sam vrh. Varijanta je na slici označena brojem II, a smjer Dilber-Zahirović brojem I.

Silaz: Sa vrha 2 sata hoda do Milanove kolibe po veoma slabom lovačkom putu.

Ocjena: Dužina prvenstvene varijante 200 m (cijeli smjer 1000 m); visina stijene 800 m; vrijeme penjanja varijante 8 sati; (cijeli smjer 12 sati); težina varijante VI, V; (cijeli smjer VI, V, III).

Muhamed Šišić

Vijesti

PD »ZELEZNA GORA« — DOMAĆIN 61. SAVJETOVANJA ZPP-a

Zelja da se i u Čakovcu osnuje, odnosno obnovi planinarske društvo, bila je zaista opravdana. Obnovljeno društvo »Zelezna gora«, na čelu sa poznatim planinarom drom Vinkom Makšanom, pokazuje lijepu aktivnost. Organizirano je već nekoliko izleta, a grupa članova posjetila je ovoga ljeta i neke inozemne planine.

Osim toga PD »Zelezna gora« startalo je u nedjelju 1. listopada i u radu Međudruštvenog savjeta Zagorskog planinarskog puta. Ta suradnja sa zagorskim planinarskim društvima počela je eto već tradicionalnim savjetovanjem ZPP-a, kojeg je ovaj puta bilo domaćin društvo iz Čakovca.

Savjetovanje je održano u Strigovu, na Medimurskim goricama, a domaćin je sudionike savjetovanja dočekao na željezničkoj stanicu u Čakovcu. Nakon toga svi zajedno su posli u drevnu čakovečku utvrdu i posjetili tamošnji muzej, a zatim krenuli autobusom prema Medimurskim goricama. Cilj puta je bilo selo Strigovo odakle su domaćini goste odveli na kraću šetnju do »Strigovskog podruma« tijekom koje su posjetili i znanimenit crkvicu sv. Jeronima s poznatim Rangerovim freskama. Na čitavom ovom putu do mjesta predviđenog za savjetovanje domaćini, dr Vinko Makšan i Vlado Kapun, nastojali su gostima pokazati sve ono karakteristično za njihov ljepi brežuljkasti kraj u čemu su u potpunosti uspjeli. Tako su sudionici 61. savjetovanja ZPP-a imali priliku upoznati dio prirodnih ljepota Medimurskih gorica i nekoliko kulturno-povijesnih znamenitosti ovoga kraja.

No eto i nekoliko riječi o samom savjetovanju. Prijе svega bilo je riječi o novom društvu »Zelezna gora« — domaćinu savjetovanja, pri čemu je konstatirano da ovo društvo djeluje s manjim prekidima već punih 48 godina. To znači da će svoju 50. obljetnicu moći proslaviti upravo u jubilarnoj godini kada se priprema proslava stote obljetnice planinarstva u Hrvatskoj. Nakon prijedbe na zapisnik povedena je diskusija o akciji »80 vrhova za Titov rodendan« koja je na jugoslavenskom nivou postigla željeni efekat, ali je na području Zagreba, Križevaca i Hrvatskog zagorja bilo manjih poteškoća, uglavnom zbog loših vremenskih prilika.

Na savjetovanju je dogovorenod da se uz prelazni pehar, koji se svake godine dodjeljuje najuspješnijem društvu, ubuduće dodjeli i manji pehar koji će društvo ostati u trajnom vlasništvu. Bilo je riječi o sletu planinara Hrvatskog zagorja, o izmjenama koje su nužne u sadržaju budućih sletova i drugo. Osim toga domaćin sletu iduće godine, PD »Stubičan«, navjilo je da već vrši pripreme za slet koji će biti posvećen proslavi 400. obljetnice seljačke bune.

Nakon informacija o tekućim poslovima i dogovora o slijedećem savjetovanju, domaćini su sudionicima savjetovanja pokazali veliki Strigovski podrum, a nakon toga ih počastili planinarskim rukom. I naravno, nakon svega, medimurskim goricama odjeknula je zagorska pjesma koju je kao i uvek poveo popularni predsjednik Međudruštvenog savjeta ZPP-a — Dargutin Karažinec.

Željko Hlebec

ZANIMLJIVOSTI IZ »PLANINSKOG VESTNIKA«

U okviru Planinske zveze Slovenije djeluju 24 alpinistička odsjeka u kojima je do polovine ove godine bilo registrirano 377 alpinista i pripravnika. Izvještaji iz samo 14 odsjeka pokazuju da je u toku minule godine izvršeno preko 3000 uspona raznih težina. No brojka bi bila daleko veća da su u PZS stigli izvještaji i ostalih desetak alpinističkih odsjeka.

Novi Zeland imade također svoju alpinističku atrakciju. To je znamenita sjeverna stijena Karolina na planini Mont Cook. Ova stijena je dugi niz godina odolijevala brojnim bezuspješnim pokušajima alpinista iz čitavog svijeta. No potrajal je to samo do jeseni 1970. godine kada je ipak savladana. Prvi koji su je savladali bili su engleski penjači P. Glasgow i P. Gough, a već nekoliko dana nakon toga uspon je ponovljen. Ovaj smjer u dalekom Novom Zelandu spada među teže smjerove velikih ledeničnih tura.

Eto i zanimljivosti iz Izraela vezane za nacionalne parkove. Naime u ovoj zemlji ima desetak nacionalnih parkova i osam zaštićenih područja. No u planovima ove zemlje stoji da će se u nacionalne parkove i zaštićena područja pretvoriti još brojni dijelovi što će svi ukupno zauzimati površinu od oko 200 km², a to znači — 10 posto teritorija Izraela.

Simpatična vijest stigla je i iz Svicarske gdje djeluje jedno aktivno Slovensko planinarsko društvo pod nazivom »Slovenski alpski klub — Triglav«. Sjedište kluba se nalazi u mjestu Melenu. Članovi kluba uspješno provode svoj program vezan uz planinarstvo i alpinizam. Ovoga ljeta klub je organizirao vrlo uspješan »Iseljenički ples« u Oerlikonu na kojem su sudjelovali »Veseli Planšarji« i revija »Antena« iz Ljubljane. Osim toga klub je ovoga ljeta po prvi put organizirao i »Iseljenički veleslalom«.

Planinski turizam razvija se i u dalekom Nepalu. To najbolje dokazuje podatak da je ovdje planinski turizam u toku 1970. godine posjetilo 47.070 stranih turista što je za oko 24 posto više nego prethodne godine. Kako je očito da su turisti sve više zainteresirani za ovu egzotičnu planinsku zemlju azijskog podneblja, to je njezina vlada izradila osovezan plan za razvoj turizma. U izradi plana pomoglo je i deset njemačkih stručnjaka za planinski turizam. Prvenstveno mjesto u tom velikom projektu zauzima poboljšanje avionskih veza i izgradnja novih hotela u Kathmanduu u Pokhari.

Najveći uspjeh ženskog alpinizma predstavlja uspon kroz južnu stijenu Aiguille du Tou. Taj uspon je izvršila prošle godine od 2.-4. rujna Simone Badier u pratnji Thierryja Leroya. Citav vrijeme vodila je odvažna Simone, a uspon je trajao punih 24 sata. To je najljepši i ujedno najteži smjer u ovoj izvanredno strmoj granitnoj stijeni, daleko teži od »direktnog američkog« u južnoj stijeni Drua. Većim dijelom na tom smjeru oznaka teškoće je VI. Osim trojki, ovdje svi penju u strem'nama. Ubrzo nakon Simone Badier smjer je »solirao« jedan engleski penjač, ali je u prvoj trećini uspona imao nezgodu: pogodio ga je kamen u glavu. No usprkos ozljedi spasavanje je dijelom učinio sam svustivši se na plato sa kojeg ga je u pola noći pokupio helikopter Gorske službe spašavanja.

Engleski pisac Norman Emry Croucher živi bez obje noge. No amputacija mu nije oduzela volju za sportskim podvizima. Tako je prošle godine napravio malu atrakciju: sa protezama na obje noge popeo se na vrh Mt. Blanca. Vodio ga je jedan francuski gorski vodič, a za uspon su trebali punih 5 dana. To je najbolji dokaz da volja i upornost čine »čuda«, zar ne?

Z. Hlebec

PLANINARSKA KUĆA NA BIJELIM STIJENAMA

PD »Rade Končar« ima u planu da u 1973. godini započne s gradnjom otvorenog skloništa pokraj postojecu kuće na Bijelim stijenama. Ovu namjeru treba svesrdno podržati, jer je planinarska kuća otvorena samo ljeti i to preko vikenda, pa su se u ostale dane postocijo načinili pred zatvorenim vratima. Kuća će biti zatvorena do 1. VI. 1973., a iznimno će u njoj dežurati član društva preko Prvog maja. Grupni posjeti mogući su i zimi uz prethodni dogovor s društvom (adresa: Zagreb, Voltino naselje 4 I, svaki četvrtak od 18 do 21 sat).

OTVORENA JE MEDUNARODNA PLANINARSKA TRANSVERZALA »PUT PRIJATELJSTVA«

Nakon dugih i brižnih priprema svečano je otvoreno 6. kolovoza ove godine na Prisojniku slovenski dio nove međunarodne transverzale »Put prijateljstva« u prisutnosti predstavnika Friulije i Koroške, te brojnih planinara, poklonika transverzala.

Prigodnim govorom inicijatora i idejnog začetnika ovog puta prijateljstva, dra Mihe Potočnika, slovenski dio puta predan je brizi pročelnika Komisije za putove pri PZS, Stanku Kosu i otvoren mnogim planinarima, ne samo iz SR Slovenije, već i iz ostalih republika Jugoslavije.

Mnogi planinari mogli su na Prisojniku toga dana otisnuti svoj prvi žig u dnevnik, a oni nestrpljivi i ustrajniji pošli su još istog dana i do vrha Ratitovca, naravno, uz pomoć motorizacije.

Austrijski dio otvoren je par dana kasnije, simboličnim izručenjem počasnog dnevnika predsjedniku pokrajine Koroške, Hansu Simi.

Specijalne kutije sa žigom i upisnom knjigom postavljene su na svim vrhovima i do sada (16. 10. 1972.) se na našim i talijanskim vrhovima našao velik broj obilaznika, upisanih u knjigama. Popis vrhova, po deset u svakoj pokrajini, zainteresirani planinari mogu naći i u »NPK« 1-2/72, str. 60 i 3-4/72, str. 107.

Dnevnik puta je džepnog formata, mekog uveza, na lukušnom lajnen papiru, sa 68 stranica. Izdavači su Club Alpino Italiano (sekcija Gorica), Planinarska zveza Slovenije i Oesterreichischer Alpenverein (Savez društava Koroške). Odgovorni su urednici Mario Lonzar (Gorica), dr Miha Potočnik (Ljubljana) i Karl Kuhar (Beljak). Naslovna stranica nosi skicu značke tog puta: Siljati vršci i brojka 30 sa zastavama triju pokrajina, a sve uokvireno trojezičnim natpisom: Cime dell' amicizia — Wege der Freundschaft — Pot prijateljstva.

Na drugoj strani, kao motto, uzeta je Kugyjeva izreka: »Moje planinarstvo ima korijenje u ljubavi za prirodom.«

U uvodnoj riječi na talijanskom, slovenskom i njemačkom jeziku, date su upute o načinu obilaska 30 ili 15 vrhova, tj. po 10, odnosno 5 proizvoljno izabranih vrhova u svakoj od triju

pokrajina kao i o načinu izdavanja značke i diplome

Dnevnik je podijeljen na tri dijela: na slovenske, friuliske i koroške vrhove. Na svakoj stranici nalaze se trojezične informacije o ishodišnim točkama, trajanju uspona na pojedini vrh, zatim crtež vrha u obliku vinjete i prostor za otiskivanje žiga. Druga strana je kroki-skica dotičnog vrha u tri boje.

Dnevnički su već u prodaji i kod Planinarskog saveza Hrvatske po cijeni od 40.- din, u što je uračunata i cijena značke. Dosadašnji interes za njih dokazuje da će i hrvatski planinari krenuti na zanimljive alpske vrhove susjednih pokrajina, pružajući živ planinarskog drugarstva i prijateljstva.

I. O.

MARKIRAN PRILAZ OD BRUŠANA NA TRASU VELEBITSKOG PLANINARSKOG PUTA

Planinari iz Zagreba, Rijeke i Gospića markirali su dana 30. rujna 1972. put iz Brušana do Piskovite kosice i tako ga spojili sa trasom VPP-a.

Početak puta je na kraju sela Brusani, na onom mjestu gdje počinje velebitski uspon asfaltiranim cestom zvan Takalice. Odmah lijevo od asfaltne ceste odvaja se dobar koljski put u Brusansku dulibu i vodi uz potocić Suvaču. Pri kraju dulibje odvaja se lijevo markirani put uz potocić koji ovdje silazi u kamena na kamen udolomnom između Konjevače s lijeva i Velikog Sadikovca s desna.

Put dalje vodi kroz tri Sadikovačka dôća od kojih je posljednji najveći i vrlo ugodan za odmaranje i sunčanje. Dalje put vodi desnom stranom najzapadnije vrtače Ramina Korita kroz nisku šumu do Piskovite kosice gdje se spaja sa stazom VPP-a.

Put je dobro označen i prosječan, nije strm i ugodan je jer prolazi naizmjence kroz šumu i dôće sa pogledom na okolna brda, a u posljednjem dijelu na Ramino korito i u okolne vrhove. Od Brusana do Piskovite kosice može se doći za 2 sata lagana hoda, što omogućava da se iz Brusana do Sugarske dulibe nešto skrati put, a ovaj dio je ugodniji i ljeđši od onoga od Oštarija do Piskovite kosice (vidi opis ovih predjela u knjizi Velebit, str. 210-212).

Ante Rukavina

VRATILA SE IV JUGOSLAVENSKA EKSPEDIČIJA NA MAKALU

Kako smo javili u broju 7-8, IV jugoslavenska himalska ekspedicija krenula je 15. kolovoza u Nepal s namjerom da osvoji osamtišnjak Makalu. Zbog teških vremenskih prilika i nepogode koja je trajala 14 dana uspjeh je izostao i članovi su se vratili u Ljubljani sredinom mjeseca studenoga. Detaljni izvještaj još nismo dobili.

ZAGREBAČKI PLANINAR NESTAO NA TRI GLAVU

Zagrebački planinar ing. Željko Štengl (32), predavač na Zagrebačkom sveučilištu, krenuo je 1. rujna o. g. na svoj šesti po redu uspon na Triglav i više se nije vratio. Gorski spasavaoci iz Zagreba i Bohinja su desetak dana uporno tragli za njim korak po korak u području Triglava, ali bez rezultata. Posljednji put viden je 1. rujna sam na vrhu Triglava, a kako je idući dan Triglav dobio snježni pokrivač, pretpostavlja se da se smrznuo i ostao pod snijegom. Još jedan tragičan slučaj koji bi možda bio izbjegnut da je bilo poštovano staro planinarsko pravilo: nikada sam na planinu!

BELOPEŠKI PARK

U neposrednoj blizini tromeđe Jugoslavija-Austrija-Italija, na talijanskoj strani, podno sjeverne stijene Mangarta, otvoreno je prošle godine novi nacionalni park. Ime je dobio po Mangartskim jezerima koja ovde zovu Belopeška jezera. To je prva od akcija talijanske pokrajine Furlanija-Julijanska krajina u realizaciji opsežnog programa uređenja nacionalnih parkova i rezervata na tom izuzetno lijepom području u neposrednoj blizini naše državne granice.

Belopeški park obuhvaća za sada oba Mangartska jezera sa najbližom okolicom i zaprema površinu od oko 50 hektara. U planu je da se područje parka proširi sve do grebena između Male i Velike Ponce i Mangarta.

Naši talijanski susjedi žele kroz taj i ostale parkove sačuvati, kako sami kažu, »uzorke prirode« koji trebaju ispuniti kulturne, znanstvene i rekreativne zadatke. U Belopeškom parku su zato izgrađene pješačke staze, mostovi, mjesta za odmor, natpisne ploče i sve ostalo što može ljepote i

vrijednosti parka pr**'**bližiti posjetiocima. Medutim osim postojećih turističko-ugostiteljskih objekata, podignutih uglavnom oko donjeg jezera, neće biti dozvoljena gradnja novih objekata.

I na kraju, u vijesti koju prenosimo iz »Planinskog vestnika« se kaže, da je povodom otvorenja parka u Veneciji izdana izvanredna edicija »Il parco di Fusine«, bogato ilustrirana kolor-fotografijama iz samog parka i negove okoline.

Iz PV-a Z. Hlebec

PLANINARI BOVCA GRADE NOVI PLANINARSKI DOM NA KANINU

Od kako je planinarski dom »Peta Skalarja« na kaninskom platou izgorio za Novu godinu 1972. Kanin, granična planina, ostao je tako bez svog jedinog doma i povoljne ishodišne točke za uspone na Mali i Veliki Kanin i na Prestreljen'k. Uspon iz Bovca na Kanin (oko 8 h), silaz u dolinu bez korištenja doma, vrio je naporan u jednom danu. Medutim gradnja kaninskih žičara ubrzala je i gradnju auto ceste (do sada oko 7 km) do pod Kanin, pa je time za motoriziranog planinara vrh bliži za nekoliko sati, a uspon i silaz lako izvediv u jednom danu.

Da bi Kanin ponovno oživio, agilni planinari Bovca (koji vode brigu i o domovima »Zlatorog«, »Mangart« i Predil), odlučili su izgraditi novi dom, ali ne na mjestu izgorjelog (1810 m), već oko 200 metara više i bliže Prestreljeniku. U blizini buduće B-stanice kaninske žičare. Helikopter koji inače prevozi materijal za izgradnju žičare, prevozi nedjeljom i bovske planinare na radne akcije za izgradnju doma. Sredstva je dala Skupština općine Tolmin i PZS iz dotacije Izvršnog vijeća SR Slovenije (300.000,00 dinara).

I tako će se Kanin, nekad planina na kraju, zasluženo približiti planinarima i turistima. Izgradnjom ceste, hotela, planinarskog doma i žičare stat će ravnopravno uz bok talijanskog rekreacionog zimskom centru na Sella Nevei s talijanske strane Kanina.

I. O.

NEKAD S MAGARCIMA — LJETOS SA HELIKOPTEROM

Gomiškovo zavetišće, planinarska kuća pod samim vrhom Krna u Julijskim Alpama, na visini od 2200 metara, česta je meta planinara iz svih krajeva naše zemlje jer upravo ovo mjesto je poznato po svom čarobnom pogledu na dolinu Soče. Kuća je uredena odmah nakon rata, u njoj je 35 joga-kreveta, a otvorena je i opskrbljena samo oko

dva mjeseca u godini. Doprema hrane i ostalog materijala do kuće veoma je otežana, jer do kuće vode tek strma staza s istočne strane i slaba »mobilacija« sa zapadne strane.

Medutim, sve te teškoće godinama su savladavali otporni mali magarčići koji su svakoga ljeta prenosili teret iz Vrsnega do kuće. Prošle godine je temeljito preuređena, a za dopremu potrebnog materijala moralia je biti angažirana prava mala karavana od 16 bosanskih konjića. I da bi se sav teret dopremio, neobična karavana penjala se ravno 12 puta na visinu od 2200 metara.

No ove godine, vrijedni magarčići pa i bosanski konjić ostali su na cjeđlu, jer je njihov posao obavila — »čeljina ptica«. Naime, PD »Nova gorica« koje upravlja kućom na Krnu, pogodilo se za dopremu materijala s vlasnicima helikoptera koji prevozi građevni materijal za gradnju žičara na Kaninu.

Tako je u četvrtak 27. srpnja u pet sati ujutro iz Drežnice poletio helikopter i ubrzo zatim »neježno« prizemljo prvi dio tereta u blizini kuće. Još tri puta je helikopter letio u dolinu i nazad »pod oblake« i ubrzo se oko 4 tone hrane, pića i ostalog materijala našlo na Krnu. Bilo je to prvi puta u povijesti ovog vrha da se teret dopremi na ovakav način pa će taj dan zato ostati zapisan velikim slovima.

Iz PV-a Z. Hlebec

PD »BJELASNICA« ORGANIZIRA IZLOŽBU PLANINARSKE FOTOGRAFIJE

U okviru proslave društvenog jubileja PD »Bjelasnica« če 6. IV. 1973. u povodu godišnjice oslobođenja Sarajeva otvoriti izložbu planinarske fotografije na kojoj će biti podijeljeno 3 nagrada, 5 diploma i priznanje društvu s najvećim brojem izlagaca. Pozivaju se svi planinari fotografati sudjeluju na izložbi. U obzir dolaze crno-bijele slike s planinarskom, alpinističkom i speleološkom tematičkom. Svaki autor može poslati najviše 6 fotografija uz uvjet da prije nisu bile nagradjivane, da im je format najmanje 24 × 30 cm, da nisu kaširane i da im je na poliedini označen redni broj, naziv i šifra autora. Salju se u čvrstom omotu, nesavijene, najkasnije do 1. 3. 1973. poštom preporučeno na adresu: PS BiH, 71000 Sarajevo, S. Milutinovića 10, ili se mogu predati u PD »Bjelasnica«, Sarajevo, JNA 77 od 18 do 21 sat. Uz fotografije treba priložiti zapečaćenu kuvertu u kojoj treba da se nalazi: redni broj i naziv fotografije, šifra te ime i prezime, adresa i pripadnost autora planinarskom društvu. S fotografijama će se postupati pažljivo, a nakon izložbe bit će vraćene autorima.

ISPRAVAK

U broju 9—10. na str. 294. omaškom su izostavljeni slijedeći drugovi koji su naredbom štaba pohvaljeni za zalaganje na IX sletu: Franjo Abramović iz Prijedora, Avdo Čuković iz Sarajeva, Josip Culina iz Prijedora,

Nedo Filipović iz Beograda, Božidar Grujić iz Novog Sada, te Muhamed Hadžiabdić, Edhem Joldaš, Miodrag Radenković i Selmo Truković iz Sarajeva.

MURA

IZVOLITE SE SNABDJETI PRVORAZREDNOM ODJEĆOM IZ NAŠE BOGATE KOLEKCIJE SPORTSKIH PLANINARSKIH KOŠULJA I VJETROVKI, KOJU VAM NUDIMO UZ VEĆ POZNATU VISOKU KVALITETU PROIZVODNJE MUŠKOG RUBLJA ODJEĆE I HALJINA.

KAZALO ZA XXIV (1972) GODIŠTE

I. ČLANCI

Adamović V. Lujo: Iz Konavala na Orjen	84
Aranđelović Miroljub: Jedan uspon s Rastkom	244
Arh Lota: Sličice iz Afrike	109
Baričević Ante: Stazama srednjeg Velebita	161
Batinč Tomislav: U potrazi za izvorom Vrbasa	131
Beširović Uzeir: Tuzlanska planinarska tranverzala	65
Beširović Uzeir: Zimski uspon na Zelengoru	115
Beširović Uzeir: Susret s Lebršnikom	127
Beširović Uzeir: Čudan spomenik na Zelengori	215
Beširović Uzeir: U kanjonu Tare i Pive	280
Božičević ing. Srećko: »Pčelina — izvanredna špilja lička«	83
Božičević ing. Srećko: Film »Durmitor« iz 1930. godine	100
Božičević ing. Srećko: O najdubljoj jami Jugoslavije	141
Božičević ing. Srećko: Tamo gdje nije bilo čovjeka	197
Božičević ing. Srećko: U posjet prijatelju	269
Božić ing. Vlado: Stručna vrijednost speleološke aktivnosti u okviru planinarske organizacije	143
Božić ing. Vlado: Nova pomagala u istraživanju jama	191
Caldwell Dean: Kalifornijska penjačka avantura	112
Čaušević H.: Dileme oko jedne osamdesetogodišnjice	273
Franjić Slaven: Zubanova jama	98
Gacić mr. Ekrem: Dojmovi iz britanskih planina	117
Graševac Milko: Zapisi i doživljaji s Maglića	89
Grimani Ante: Kako smo gradili Vickov stup na Mosoru	185
Grimani Ante: Tužna desetogodišnjica	245
Gušić prof. dr Branimir: Krnjeza i manastir Krupa	157
Gušić prof. dr Branimir: Zaštita prirode Medvednica	223
Janičićević Cane: Napad na prirodu Durmitora	177
Jež: Ježevska kritika	91
Jež: Mi gradimo	216
Jovanović Stanoje: Vogošćanski najmladi planinari	134
Jutrović Marija i Tomislav: Bili smo na Troglavu	133
Kirigin ing. Jerko: Prva hrvatska ekspedicija Grenland 71	1
Knežević ing. Svetozar: Kanjon Tare — spomenik prirode	219
Kolbah ing. Slobodan: Istraživanje estavela kod Vrgorca	49
Kovačević Radivoj: Rila	72
Kovačić Miron: Opet u podzemlju	47
Kraš Marijan: Otokar Hrazdira — osnivač fotosekcije u Ivancu	45
Köhler-Kubelka dr Neda: U planinama Sahare	69
Margetić Ante: Kroz Prolog planinu	129
Margetić Ante: U Donjem Rožanskim kukovima Velebita	267
Mesić Ivica: Osvojili smo Kilimandžaro	205
Oštrić Vlado: Planinarske marginalije	42 i 91
Ott Ivo: Setnje Maglićem i Zelengorom	239
P. Đ.: Prvomajski izlet zadarskih planinara	167
Panov Aleksandar: Alpski meteorolozi u Sarajevu	278
Pavešić Petar: Burni Bitoraj i Viševica	139
Petković Antun: Planinarstvo u Slavoniji	285
Polak Klara: Preko Velebita	169
Poljak dr Željko: Moji dragi Šerpe	77
Poljak dr Željko: Božo Škerl	211
Poljak dr Željko: Misli o planinarstvu	253
Radović Bude: Beogradski planinari na Velebitu	136
Radović Milan: Spasimo kanjon Tare!	51
Radović Milan: Nacionalni park Durmitor	181
Radović Milan: Sudbina Tare neizvjesna	217
Regner Boris: Nad kanonom Drine	39
Regner Boris: S hrvatskim Zagorcima po Srbiji	137
Ribar Vojislav: Fizička kultura i planinarstvo	166
Ribarov Trajko: Vitoša	182
Ribarov Trajko: Na Rili i Pirinu	263
Rukavina Ante: Isprepleten ljubavlju i tugom	61

Rukavina Ante: Za dragu značku VPP-a	125
Rukavina Ante: Na Crnopcu u sunčanom listopadu	171
Rukavina Ante: Izložba inž. S. Božičevića »Kroz pećine Like«	199
Rukavina Ante: Samo koraci šušte kroz Ramino korito	259
Rukavina Ante: Na Vidovu goru uzalud	283
Stanišić Velibor: Vukan — vrata Homolja	119
Stanišić Velibor: Vječita pješadija	257
Strojnik Tone: Sto je to fobija dubine ili akrofobija?	279
Šehić Mehmed: Raduša — Vran — Ljubuša	33
Šehić Mehmed: Čabulja	123
Šehić Mehmed: Tuzlanska planinarska transverzala	173
Šehić Mehmed: Tri nove planinarske transverzale u BiH	235
Škerl Božo: Planinarska organizacija Jugoslavije u općenarodnoj obrani	212
Tabak Petar: Uranak I.	186
Vrdoljak Stipe: Pričanje gvozdene peći	51
Vrdoljak Stipe: Srdačne veze planinara i mosorskih stanovnika	103
Vrdoljak Stipe: U kanjonu Cetine i na Gracu iznad njega	214
Zalica Slobodan: Zimski uspon na Lupoglavl	37
Zalica Slobodan: Pećina Kuvija ili Megara	41
Zupančić Uroš: Od alpskih vodiča do gorskih spasavalaca	187

II. LITERATURA

Fran Kušan: Biokovo (dr Ž. Poljak)	101
»Turni smuki« — Julijске Alpe (dr Ž. Poljak)	101
»Simpozij o zaštiti prirode na našem kršu« (dr Ž. Poljak)	102
Planinarske teme u predratnom »Sokolu na Jadranu« (dr Ž. P.)	102
Mihelčić-Skarja: Plezalna tehnika (dr Ž. Poljak)	200
Petrović A.: Citanje karata i orientacija (E. Kovačević)	200
»Planinski vestnik« o »Našim planinama«	248
Radoš: Paklenica (dr Ž. Poljak)	248
Amos-Rube Filipi: Kornati (ing. S. Božičević)	291
Pirnat Jože: Jamarska tehnika (ing. S. Božičević)	291

III. IN MEMORIAM

Ivan Sikić Jungo (Ante Rukavina)	52
Vlado Redenšek	147
Fedor Košir (PLR)	148
Ing. Tomislav Bedenko	148
Ing. Ljubiša Sijački	149
Sveuč. prof. dr Fran Kušan (prof dr V. Blašković)	189
Dr Rastko Stojanović (M. Aranđelović)	243
Stanko Štambuk (J. Plaček)	247
Jakov Trifković (J. Bačić)	282

IV. RAZNO

Planinarski savez Hrvatske u 1971. godini	53
Općinski planinarski savez Rijeka	56
Jugoslavenski simpozij o rijeci i kanjonu Tare	218
Speleologija	141, 146, 191
Orijentacijski sport	140, 292
Prvenstveni usponi	105, 149, 201, 293
Za alpiniste	104
Vijesti	58, 106, 151, 202, 249, 296

ISPRAVCI

U broju 5—6, str. 148, u članku »Prvenstveni skijaški silaz niz SI stijenu V. Kamanca na Prenju« prvi redak treba da glasi: Prvi su se skijali Iskra Devčić, Urso Vrdoljak ...

U broju 7—8 naslov slike na str. 159. treba da glasi: Klisura Krnjeze na ušču u Krupu, a naslov slike na str. 160: Slap rijeke Krupe.

Poruka čitaocima i preplatnicima

Unatoč ponovnom znatnom povišenju tiskarskih troškova (oko 30%), cijene papira i poštine, prema zaključku nedavnog sastanka Predsjedništva PS BiH i Izvršnog odbora PSH održanog na Zavižanu u Velebitu, u idućoj godini

PRETPLATA OSTAJE NEPROMIJESENJA 30,00 DINARA

a planirani gubitak bit će pokriven iz drugih izvora. U takvim neprilikama izdavači časopisa obično posiju za povišenjem preplate ili apeliraju za pomoć u dobrovoljnim prilozima. Mi predlažemo da nam pomognete na jednostavniji i korisniji način i molimo da

SVATKO NADE JEDNOG NOVOG PRETPLATNIKA

jer se povišenjem naklade relativno pojefitnjuje izdavanje časopisa, a širenjem kruga preplatnika unapređuje planinarska misao. Nadamo se da će naši čitaoci shvatiti obostranu korist od ovakvog rješenja i da ne ćemo iduće godine biti primorani na poskupljenje. S tim u vezi treba spomenuti žalosnu činjenicu da uz brojne planinarke koji pomažu svoje glasilo ima ne mali broj onih koji su časopis naručili ali ne uplaćuju čak ni ovu povlaštenu cijenu koliko iznosi preplata ili s njom znatno zaostaju. Među njima ima da pače i uglednih planinarskih imena. Nadamo se da se radi samo o zaboravljenosti a ne o koristoljublju na račun čitave planinarske zajednice. Molimo sve takve »preplatnike« da uplate nepodmirene obaveze i da nam ne zadaju dodatne troškove oko upućivanja opomene.

Po sljednjih godina uočena je čudna pojava. Mnoga planinarska društva predlažu Savezu za odlikovanje značkom planinare kojih imena ne nalazimo na popisu preplatnika »Naših planina«. S pravom možemo pitati, može li stvarno netko biti zaslужan planinarski radnik ako ne čita svoje glasilo. Mišljenja smo da

SVAKI ODLIKOVANI PLANINAR MORA BITI PRETPLATNIK

pa stoga preporučamo društvima da prije upućivanja prijedloga provjere spomenutu okolnost i da sama nagrade zaslужnog planinara preplatom na »Naše planine«. Bilo bi posve dosljedno da, uz priznanje kojim nagrađuje Savez, i samo društvo pridoneće ovu simboličnu nagradu.

GRAFIČKA KVALITETA ČASOPISA

na koju se žale neki čitaoci uglavnom je u vezi s financijskim stanjem. Mi nismo u mogućnosti tiskari prigovarati ako sami prema

njoj ne izvršavamo redovno svoje obaveze. Osim toga preplatnici dobivaju časopis ispod cijene koštanja i u takvim uvjetima nismo u mogućnosti platiti cijenu za visoku grafičku kvalitetu. Što se tiče kvalitete članaka i priloga

SADRŽAJNA KVALITETA

ovisi manje o izdavaču i uredništvu, a više o prilozima suradnika. Časopis je vjeran odraz stanja našeg planinarstva. Čitaoce koji priželjkaju bolji izbor članaka ili članke o određenim temama uvjeravamo da je to i naša želja, ali njena realizacija ovisi o autorima. Mnogi poslani članci su vrlo niske kvalitete, neki su neuredno napisani, čak i rukom, bez dovoljnog proreda, na komadićima papira. Treba uložiti mnogo truda da se takav prilog priredi za tisak. Naša je želja da što više proširimo krug suradnika pa molimo čitaoce da nam šalju svoje priloge ili da na to potaknu svoje znance sklone pisanju.

REKLAMACIJE PRETPLATNIKA

Prošle godine časopis je neko vrijeme izlazio sa zakašnjenjem. Uklanjanje uzroka uglavnom je bilo izvan naše moći, pa se ovime ispričavamo čitaocima. Ovo je ujedno odgovor svima onima koji su pismeno reklamirali ili protestirali zbog zakašnjenja. Što se pak tiče urgencija zbog pojedinih brojeva časopisa koji preplatnicima nisu stigli poštom, često pisanim vrlo oštrim tonom, upozoravamo da naš ekspedit dostavlja časopis na poštu vrlo uredno, ali na one i onakve adrese koje su nam dali sami preplatnici. Prema tome treba imati u vidu da za gubitak pošiljke nije odgovoran izdavač.

Ovom broju priložen je ček za preplatu u 1973. godini. Molimo preplatnike da ga iskoriste u navedenu svrhu. Kao i nekih ranijih godina, izdavač će i ovaj put

NAGRADITI UREDNE PRETPLATNIKE JEDNOM KNJIGOM

Svakome tko uplati preplatu najkasnije do 31. siječnja 1973. bit će poštom dostavljena jedna nova planinarska knjiga (vodič opseg 64 stranice). Preplatnicima iz BiH dostavit će tu ediciju PS BiH, a svim ostalima PS Hrvatske. Upozoravamo preplatnike iz BiH da preplatu šalju isključivo na račun PS BiH (novi račun 10102-678-710) jer PSH o njima ne vodi više evidenciju.

Planinari!

Posebni odjeli sport-opreme
u robnim kućama NAMA
nude Vam opremu
i prikladnu odjeću:

NAPRTNJAČE

TORBE DOMAČE I UVODNE
PLINSKA KUHALA I GRIJALICE
TERMOS-BOCE ZA PIĆE I HRANU
TURISTIČKE KUTIJE
KOŠULJE
HLAČE
VJETROVKE
KAPE
ČARAPE
I JOŠ MNOGO TOGA...

Odaberite robu u najširem assortimanu, uz
non-stop radno vrijeme, specijalne kredite i
besplatnu dostavu u kuću.

ROBNE KUĆE

nama

ZAGREB